

Livskraftige lokalsamfunn – tilfeldig og planlagt?

Innhold

- 8 – Kven er så denne (samfunnsutviklings-)kommunen?
- 10 – GUD og distriktpolitikk 2.0
- 16 – Prioriteringsverktøy for samfunnsutvikling
- 18 – Ungdom vil bli sett, hørt og forstått
- 20 – Attraktive og berekraftige småbyar
- 22 – Kommuner trenger folk
- 24 – Bli-faktorer for innvandrere i Distrikts-Norge
- 26 – Boligkjøp kan være vendepunktet
- 27 – Leter du etter en magisk oppskrift?
- 28 – Gründerskap blant innvandrere
- 30 – Mentorhjelp gjør alt mye lettere
- 31 – Innvandrere som ressurs i landbruket
- 33 – Bærekraft og kommunens rolle i det grønne skiftet
- 36 – Former for verdiskaping
- 37 – Verdiskaping – å lukkast i lag
- 38 – Ta dialog- og tillitssjekken
- 40 – Kapasitetsbyggande samfunnsplanlegging
- 46 – Suksessrike distriktskommuner anno 2012 og 2018
- 50 – Kapasitetsdiamanten – eigenvurdering av utviklingskapasitet
- 53 – Ti grunner til at regionale samarbeid lykkes
- 58 – Går vinninga opp i spinninga?
- 60 – Omdømme aukar attraktiviteten
- 62 – Sted og identitet
- 64 – Identitetsbygging nedenfra
- 65 – Noen utenfra definerer «bygda mi»
- 66 – Lokaldemokrati for vekstkraftige lokalsamfunn
- 69 – Innbyggerinvolvering i praksis
- 72 – 10-punktsmodellen: Strategisk verktøy i lokalt utviklingsarbeid
- 75 – Svolvær, prisfinalist – og hva så?
- 78 – Hvordan har det gått med folketallet i kommunene, og er innvandring redningen?
- 84 – Alt heng saman med alt
- 86 – Referansar

Redaktørar: Lillian Hatling og Dan-Erik Aggvin

En hilsen til et sterkt Distrikts-Norge

Vi er heldige i Norge. Vi har et næringsliv som konkurrerer godt internasjonalt. Vi ligger i Europa-toppen i digitalisering og automatisering. Vi har en høyt utdannet og kompetent befolkning.

Sammen med kortreiste naturressurser, ren energi og sterke næringsklynger er vi rustet for morgendagens utfordringer. Det gir vekstkraft og livsgrunnlag – i hele landet.

I havgapet i Trøndelag finner vi et godt eksempel. På Frøya utgjør havbruk og fiske 50 prosent av den direkte verdiskapingen på øya. Lokal leverandørindustri er betydelig. I juni 2016 sto Blått kompetansesenter ferdig. Senteret har som ambisjon å bli et kraftsenter for utvikling av råstoff fra sjø og hav. De ti siste årene har kommunen hatt en kraftig befolkningsvekst og et sterkt voksende næringsliv.

Jeg er stolt av den sterke norske distriktpolitiske arven. Vi har små forskjeller i Norge. Vi har gode distriktpolitiske virkemidler som utjevner geografiske ulemper. Regjeringen har prioritert generelle næringspolitiske virkemidler, det kommer også bedrifter i distriktene til gode. Norske distriktsbedrifter er både innovative og konkurransedyktige.

Bedrifter landet rundt må få varene sine frem til markedene. God infrastruktur knytter landet sammen og styrker koblingen mellom bedrifter og offentlige institusjoner i byer og distrikter. Det gir enklere hverdag for folk og næringsliv. Vi skal fortsette utbygging og vedlikehold av veier og annen infrastruktur.

Samtidig står norske distrikter overfor store demografiske utfordringer. Vi har historisk lave fødselstall og fallende innvandring. Et økende antall distriktsområder og kommuner preges av synkende befolkningstall, og de er bekymret for framtiden. Mange distriktskommuner sliter med å skaffe seg rett kompetanse og arbeidskraft. Med lavere innvandring opplever flere kommuner befolkningsnedgang. Vi opplever en større risiko for økt regional ubalanse.

Vi har små forskjeller i Norge. Men forskjellene øker i enkelte utsatte og sårbare områder. Disse områdene vil trenge målrettet innsats i tiden som kommer. Noen av disse sårbare områdene er i storbyene. Der har levekårsutfordringer hopet seg opp og utenforskap utfordrer samhörigheten som har kjennetegnet samfunnet vårt.

Områdesatsingene er et viktig svar på slike utfordringer. Andre sårbare områder er i mindre sentrale strøk. Når hjørnesteinsbedriften legger ned går det hardt ut over lokale arbeidsmarkeder. Ensidige næringsmiljøer er sårbare. Derfor skal vi legge til rette for vekstkraftige lokalsamfunn og et omstillingsdyktig næringsliv – også i områder med spredt bosetting og store avstander. Robuste og sårbare områder finnes både i by og distrikt, og innsatsen må rettes inn der den trengs.

Kommunene er en av bærebjellene i velferdssamfunnet. De har nærhet til innbyggere og næringsliv, og dermed gode forutsetninger for å være pådriver for positiv samfunnsutvikling. Denne erkjennelsen har Distriktsenteret bygget på i over ti år. Som nasjonal kunnskapsdriver og

brobygger mellom praksis og forskning, har de bidratt til å styrke utviklingskapasiteten i hele landet.

Gjennom et tiår preget av befolkningsvekst og sysselsettingsvekst har Distriktssenteret bidratt med verdifull kunnskap og gode råd. Verdiskaping basert på natur- og kulturressurser har stått sentralt gjennom senterets historie, det samme har innvandring og inkludering som en ressurs for lokal nærings- og samfunnsutvikling. De senere årene har senteret også bidratt til at både kommunereformen og det nasjonale utviklingsprogrammet for byregioner har oppnådd gode resultater. Gjennom hele perioden har Distriktssenteret konsentrert seg om de minste og mest sårbare kommunene.

Kommunereformen gir betydelig nedgang i antall kommuner. Men selve kommunestrukturen er ikke særlig endret. Det er fortsatt mange små kommuner i Norge, over halvparten vil ha under 5000 innbyggere. Samtidig møter kommunene nye krav, blant annet til kompetanse på samfunnsutvikling.

Mange distriktskommuner har små administrasjoner, lite ressurser til offensive tiltak, og liten kapasitet og kompetanse til å drive langsiktig utviklingsarbeid. Dette er en utfordring vi skal ta på alvor.

I Jeløyaplattdformen varsler regjeringen at vi vil styrke lokalsamfunn og distriktskommuner over hele landet. Vi vil støtte opp om skaperkraften i det enkelte menneske og i fellesskapene på arbeidsplassen, i familier og i frivillige

organisasjoner – i by som i distrikt. Derfor vil vi bedre betingelsene for ideelle organisasjoner og sosiale entreprenører, så de kan bidra til å løse sosiale utfordringer. Vi jobber med en stortingsmelding om innovasjon i offentlig sektor, vi trenger mer nytenkning.

Distriktskommuner har også en fordel: De kan prøve ut nye arbeidsformer og virkemidler uten særlig store kostnader. Det er kort vei mellom etater og mellom kommune og lokalsamfunn.

Fylkeskommunene har roller som regionale samfunnsutviklere. De må ha et godt forhold til alle sine kommuner. Jeg ser hvordan Distriktssenteret har vært en verdifull samarbeidspartner for fylkeskommunene i dette arbeidet.

Jeg vil rette en stor takk til Distriktssenteret for verdifull og viktig innsats, og gratulerer med ti sterke år.

Monica Mæland
kommunal- og moderniseringsminister

Velkomen til kavalkaden

Til tiårsjubileet ville vi lage ein kavalkade. Ikkje ei oppsummering av det vi har gjort, men faglege smakebitar. Eit breitt utval av kunnskap om lokal samfunnsutvikling. Det har vi gjort i dette heftet. Gjennom åra har vi laga ei rekkje hefte. Dei har vore kortversjonar av lange rapportar, og dei har vore lærings- og temahefte om ulike fagområde. Felles for dei har vore at dei er i eit språk og ei form som skal gjere det lettare å ta kunnskapen i bruk i det lokale utviklingsarbeidet. Denne gongen har vi gjort det annleis. Her kan du lese akademiske artiklar frå forskarar. Her kan du lese faglege tekstar og eksempel frå tilsette i Distriktssenteret. Her kan du lese om korleis du kan bruke verktøy og metodar vi har fått fram gjennom dei siste ti åra. Heftet gir smakebitar av dei fleste fagområde vi har delt kunnskapen vår i. Vi ser bakover på erfaringar – og framover på utviklinga som kjem. Alt finn du mykje meir om på nettsidene våre, distriktssenteret.no.

«Distriktssenteret – Kompetansesenter for distriktsutvikling – skal vera ein kunnskaps- og erfaringsbase og støttespelar for heilskapleg og berekraftig lokalsamfunnsutvikling i distrikta».

Slik startar vedtektene våre. Vi skulle finne vegen sjølv. No har det gått ti år. Vi har blitt ein kunnskaps- og erfaringsbase. Vi er ein støttespelar for lokal samfunnsutvikling i heile landet. Spesielt for dei små og mellomstore.

Vi ser at det vi gjer har meaning for mange. Vi har lært at bak livskraftige lokalsamfunn ligg både tilfeligheiter og god planlegging.

I jubileumsåret er det 23 tilsette i Distriktssenteret. Mange har vore med heile vegen, andre har kome til etter kvart. Vi har gjort mykje spennande,

frå starten med inspirasjonsturne og omdømmeskole, til arbeid knytt til byregionprogrammet, kommunereforma og mykje anna. Vi har kartlagt utviklingsarbeid i kommunane, vi har engasjert forskarar til å finne ut meir, og vi har kopla erfaringane med forskinga. Slik har vi fått eit kunnskapsgrunnlag som fortel noko om kva som kan vere lurt å gjere.

Når vi gjennom undersøkingar finn ut at arbeidsmåten ute i kommunane har endra seg i tråd med dei faglege innspela våre, får vi sjølvtrillit. Når tilbakemeldingane på arrangementa vi organiserer er gode, får vi sjølvtrillit. Samstundes veit vi at både vi og kunnskapen vår fortener meir utvikling. Vi kan gjere det endå lettare å ta kunnskapen ut i det praktiske. Vi kan bli endå flinkare å byggje den kunnskapen som trengs i kommunane sitt utviklingsarbeid i framtida. Vi kan bli flinkare å ta kommunane med på kunnskapsutviklinga. Det gjer at vi ikkje sit i ro. Distriktssenteret er framleis å finne på besøk i kommunane, både for å lære frå dei og for å dele kunnskap. Vi koplar framleis kommunar på kryss og tvers av landet for at dei skal bli inspirerte av kvarandre. Vi koplar framleis forskarar, kommunar og andre aktørar på nye måtar for å skape ny kunnskap som gir nytte i lokalsamfunna, i dei små og mellomstore kommunane og i utviklinga av framtidas nasjonale politikk.

Halvor Holmli
direktør Distriktssenteret

Kven er så denne (samfunnsutviklings-) kommunen?

I ti år har vi i Distriktssenteret vore på leit. Vi leitar etter noko verdifullt og nyttig som vi vil dele med deg, dele med kommunane. Vi leitar på mange ulike måtar, og vi leitar over heile landet.

Du har kanskje møtt oss?

Håvard Ese Eliassen og Steinar Fredheim – Distriktssenteret

Når vi ser at vi er på sporet av noko ekstra nyttig, hyrer vi gjerne inn ei gruppe med forskarar som kan leite saman med oss. Slik kan vi vere trygge på at det vi finn er testa ut i praksis, óg at det fungerer, eller at det ikkje fungerer.

Kva er så dette verdifulle og nyttige vi leitar etter? Vi leitar etter det gode og attraktive lokalsamfunnet, og ikkje minst etter vegen som fører dit. Vi leitar altså etter noko handfast og noko abstrakt. Det handfaste kan vere eit kommunesenter med eit levande miljø for næring og handel, med gode fysiske løysingar for både fastbuande og besøkande. Det abstrakte kan vere prosessane, arbeidsmetodane og avgjerdene som leia fram til det attraktive lokalsamfunnet. Dette omtalar vi gjerne som samfunnsutviklinga.

Kvar leitar vi? Vi leitar i kommunen. I denne geografiske, administrative og politiske eininga som vi alle har eit forhold til, enten det er godt, dårleg eller likesælt. Vi leitar høgt og lågt: i lokalsamfunna, bydelane, sentrumsparkane, bygdene, på kommunehuset og i grendelaga, blant kommunetilsette og blant næringsdrivande, hjå fastbuande og tilreisande, i strategiar og kommuneplanar, hjå lokalpolitikarar og hjå frivilljuge. Kvar ein kommunal stein skal snuast!

Kven vil vi så skal nyte godt av det vi finn? Det er kommunen det! Så då forstår du at for oss i Distriktssenteret, så er kommunen både middelet og målet, starten og slutten. I lys av dette er det rett og rimeleg at vi etter ti år snur oss attende og freistar å seie noko om nettopp kommunen.

Kven er no denne kommunen?

I løpet av 1800-talet kravla kommunen seg opp frå dei gamle prestegjelda, via formannskapsdistrikta og inn i lovverket og kvardagen. Med Matrikkellova av 1853 dukka omgrepet kommune opp, og i 1930 var kommunar blitt så populære at talet var kome opp i småpene 747! Dette skulle vise seg å vere litt for mykje av det gode, og på 60-talet vart talet redusert. Med den pågåande kommune-reforma, går talet i desse dagar mot 350 kommunar.

Kommunen består av masse rart. Den består av folk, papir, tenester, bilar og bygningar, grenser, vegar, nettsider, slagord av varierende kvalitet og profileringsvideoar som aldri burde sett utsida av det kommunale julebordet. Vidare består kommunen av ei rekke prosessar, handlingsmønster og rutinar, ei historisk arv og ikkje minst eit meir eller mindre innarbeidd syn på kva det vil sei å høyre til i nett-opp denne kommunen, identitet som vi gjerne kallar det. Summen av desse siste tinga omtalar ein gjerne ved hjelp av omgrepet kultur.

For Distriktssenteret er det kommunen som samfunnsutviklar som vekker størst interesse.

Kven er så samfunnsutviklingskommunen? Er det dei kommunalt tilsette? Ja, det kan vere ein person, fleire personar eller det kan vere berre delar av ein person! Ein samfunnsutviklar i kommunen kan nemleg vere ein prosjektleiar i deltidsstilling. Men denne personen kan sjølvsagt ikkje

drive samfunnsutviklinga åleine. I kommunen er det mange som arbeider med samfunnsutvikling sjølv om det ikkje står eksplisitt i arbeidsinstruksen deira. Både rådmenn, nærings-
sjefar, oppvekstleiarar, kommuneplanleggarar og andre sysler med samfunnsutvikling kvar einaste dag.

I tillegg til administrasjonen, har kommunen ei demokratisk valt grein: våre politikarvener i kommunestyret. Leia av ein meir eller mindre karismatisk ordførar, jobbar lokalpolitikarar over heile landet ettermiddag ut og kveldstime inn med å styre den kommunale skuta gjennom eit til tider skummelt farvatn. Der sviikefulle og sleipe skjer lurar under overflata, må lokalpolitikaren ha mot til å navigere om kommunen skal ha von om å gjere strandhogg ved det gode og attraktive lokalsamfunn. På turen vil dei oppleve både

medvind, motvind eller ei vindstille der framdrifta uteblir.

Men kommunen er ikkje politikk og administrasjon åleine! Jammen bur folk der óg! Dersom ein kommune skal bli noko å snakka om – og vi i Distriktssenteret vil meir enn gjerne snakka om den – så må den ha innbyggjarane med på laget. Innbyggjarane vil ha gode lokalsamfunn å bu og leva i. Dei vil ha trygge og gode liv uansett alder og opphav. Dei vil ha gode vekstvilkår for bedriftene og for dei frivillige laga og organisasjonane.

Ein samfunnsutviklingskommune som meiner alvor, må ta dette innover seg og involvere alle innbyggjarane i arbeidet med det som skal bli kommunen i framtida.

GUD og distriktspolitikk 2.0

Både globalisering og urbanisering trekker folk bort fra distriktene i Norge. I tillegg erstattes et nesten nasjonalromantisk perspektiv på kultur og nasjonale verdier med et mer internasjonalt fokus. Om ikke disse verdibaserte og strukturelle endringene er nok, skaper fremveksten av det digitale nettsamfunnet også både nye muligheter og utfordringer. Hvordan vil disse utviklingstrekkene knyttet til GUD, globalisering, urbanisering og digitalisering virke inn på bosettingen i distriktene? Hvilke muligheter skapes for økt aktivitet og revitalisering av livet utenfor de store vekst-sentrene i Norge? Og hvilke elementer kunne bidratt til å skape en distriktspolitikk 2.0?

Arne Krokan – professor ved NTNU/Høgskolen Kristiania

Da jeg vokste opp i Trøndelag på 50/60-tallet hadde de fleste av oss røtter og kanskje også foreldre eller besteforeldre som bodde på en gård, eller vi hadde venner som bodde der. Den gang var det mange som hadde et nært forhold til livet på landsbygda og til gårdene, som var selve motoren i tilværelsen utenfor byene.

Bygdenedtur

I 1950 jobbet om lag 20 % av befolkningen i jordbruket, mot under 2 % nå.

Antall gårdsbruk i drift har sunket fra om lag 200 000 i 1950 til rundt 40 000 i dag¹. I 2016 stod hver femte landbrukseiendom med bolighus ubebodd, og bare det siste tiåret har over 60 000 mennesker flyttet fra gårdene sine.

I nasjonaløkonomisk perspektiv står jordbruket i Norge for 0,5 % av BNP², mens det i 1950 utgjorde 7 % av BNP³.

Menneskene flytter til byene, de urbaniseres, mens infrastrukturen på landsbygda består – enn så lenge⁴. Fremdeles bor 7 % av befolkningen på et gårdsbruk og nærmere en fjerdedel av bygningene i landet, om lag 1 million, står på gårder. Det finnes med andre ord potensiale for utvikling av denne delen av Norge, selv om det ser ut til at de fleste av oss faktisk ønsker å bo i byene eller tettstedene, som det i alt finnes nesten 1000 av i Norge⁵. Bare i 2016 økte antallet som bor i tettsteder med 53000, slik at det nå er over 80 % av befolkningen som bor i byer og tettsteder. Tettsted er da forstått som sammenhengende bebyggelse med mer enn 200 innbyggere.

Om en ser på utviklingen i Norge, finner en at en tredel av befolkningen bor i de fem største byene, og andelen er økende. Bare i Oslo stiger folketallet med nærmere 20 000 innbyggere årlig.

På de om lag 70 årene som har gått siden 1950 har jordbruket både blitt mekanisert og digitalisert. På 50-tallet ble hestene, det var 200 000 hester på norske gårder i 1950, skiftet ut med traktoren og melkemaschinen fant sin vei inn i fjøsene. På jordene dominerte hesjene, tørking av høy, mens det nå er «traktoreggene» folk flest legger merke til.

I dag står vi overfor en ny modernisering av driftsformer som skaper nye betingelser for liv, men dessverre ikke så mange nye arbeidsplasser. Det moderne landbruket er blant de fremste til å ta i bruk ny teknologi og nye drifts- og organisasjonsformer. Å bo på gård er for mange blitt like mye en livsstil som en næring. Det er annet arbeid enn det gården gir grunnlag for som skaper det meste av levebrødet. Kanskje er dette også det viktigste grunnlaget for å opprettholde den spredte bosettingen i landet også i fremtiden?

GUD driver utviklingen i verden

GUD står for Globalisering, Urbanisering og Digitalisering.

I en verden der vi handler stadig mer på tvers av landegrenser, der vi har flyttet store deler av produksjonsarbeidet til lavkostland for å spare penger, og der vi gjennom sosiale medier har skapt en ny type åpenhet og synlighet, har globaliseringen skutt fart på mange områder.

Det er for eksempel et lite paradoks at vi sender det meste av fisken vi fisker i havet til Kina eller Øst-Europa for bearbeiding, med den konsekvens at antall fiskebearbeidingsanlegg (fiskebruk) på 40 år er redusert fra 100 til 10⁶. Jakten på billig arbeidskraft har radert bort næringsgrunnlaget i en rekke gamle kystsamfunn i Norge, og med arbeidsplassene forsvinner også kompetansen og etter hvert menneskene. Som erstatning har en mange steder fått et omfattende havbruk der nye arbeidsplasser har skapt grunnlag for nytt liv.

Ny teknologi⁷ kan endre på dette, men disse endringene

skjer i økende grad ved at en erstatter mennesker med teknologi og dermed ikke oppretter særlig mange nye arbeidsplasser, og de få arbeidsplassene som kan komme, krever ofte annen type kompetanse enn det en hadde tidligere. Ny landbasert oppdrettsteknologi gjør det for eksempel mulig å satse på fiskeoppdrett på steder der en ikke har tilgang til egnede naturlige miljøer. Verdens største oppdrettstank bygges på Andøy med et anlegg som skal kunne produsere 15.000 tonn fisk og skape 60-80 nye arbeidsplasser. Gjennom bruk av såkalt «Niri-teknologi» renses og resirkuleres vannet i tankene. På denne måten spares kostnader både fordi en ikke trenger å pumpe vann fra store havdyp og fordi en slipper utgifter til avlusing av laks⁸.

En av utfordringene med denne typen teknologi er at en ikke trenger å legge virksomheten til de samme naturgitte stedene som tidligere. Faktisk kan en plassere denne typen anlegg i byene, slik en har gjort i Fredrikstad⁹. En annen utfordring er at slike anlegg også kan plasseres nærmere markedene, fordi teknologien gjør en uavhengig av naturgitte ressurser. Ett av anleggene som demonstrerer dette bygges i Florida¹⁰. Med dette anlegget vil en blant annet spare om lag 15 kr per kilo i flyfrakt sammenlignet med produksjon i Norge.

Utfordringen kan fort bli at teknologi som gjør det lønnsomt å bearbeide fiskeressurser i Norge i stedet for i lavkostland, kan føre til at det også blir mer lønnsomt å produsere nært forbrukermarkedene enn i Norge. Og da spør det om vinningen går opp i spinningen?

Både globaliseringen og urbaniseringen trekker folk bort fra landsbygdene, og parallelt med denne utviklingen er altså befolkningens verdigrunnlag i endring. Et nesten nasjonalromantisk perspektiv erstattes med et mer internasjonalt perspektiv hvor både kultur og nasjonale verdier er i endring. Hva kan dette ha å si med tanke på distriktenes og de spredtbygde områdenes fremtid? Og som om ikke de nye strukturelle, kulturelle og verdimessige endringene er nok, så kommer den digitale fremtiden og dens konsekvenser stadig nærmere. Hva kan det føre til?

Ett av de viktige spørsmålene vi må stille om vi ønsker å forstå den fremtidige utviklingen, er hvilket verdigrunnlag livet på landet eller i distriktene faktisk har bygd på?

Er det de siste restene av nasjonsbyggingsprosjektet med det romantiske bildet av gårder og norsk natur som nå møter en ny virkelighet? Hvilke bilder og hvilke verdier skal vi i så fall spille på for å gjøre livet i distriktene mer attraktivt? Hvilken rolle spiller byene og tettstedene i utviklingen av distriktene? Og hva har den tredje bokstaven i GUD, digitalisering, å bety med tanke på nye trusler og nye muligheter?

Digitalisering

Digitalisering handler ifølge Regjeringen om å «*bruke teknologi til å fornye, forenkle og forbedre*»¹¹. Konsulentselskapet Gartner definerer digitalisering som ... “*the use of digital technologies to change a business and provide new revenue and value-producing opportunities; it is the process of moving to digital business*”.¹²

Digitalisering handler om noe mer enn automatisering, det handler også om hvordan en bruker teknologi til å endre arbeidsprosesser på måter som gjør at det skapes en merverdi. Teknologiene som knyttes til digitalisering er mangfoldige, fra kunstig intelligens, 3D-print, plattformer, delingsøkonomi og robotikk til virtuell virkelighet, smarte nett, hus og byer og etter hvert også smarte bygder med mer. Dette er teknologier som bygger infrastruktur for kommunikasjon, sosial samhandling, handel og produksjon og som bidrar til at vi kan løse en rekke oppgaver på andre måter enn tidligere. En av konsekvensene av denne utviklingen er at ny teknologi ikke bare overtar manuelle arbeidsoperasjoner, slik vi har sett i industrien og gjennom det som vi har kalt automatisering, men at den også overtar oppgaver som tidligere har krevd hjernekraft og ikke bare muskler.

Kunstig intelligens er digitaliseringens nye motor, der den utfordrer oss på en rekke gjøremål. Gjennom maskinlæring kan algoritmer trenes til å gjøre svært mange oppgaver like godt eller bedre enn det mennesker kan gjøre. Så langt er de blitt flinkere enn oss til å se om to bilder er av samme person eller ikke, de kan skape tekster, bilder og musikk som vi mennesker har problemer med å forstå er skapt av «maskiner» og de kan bistå oss i en rekke oppgaver der de enten avlaster oss eller hjelper oss til å utføre oppgaver raskere, sikrere og ofte også mer kreativt. Du kan jo bare

høre litt på DeepBach dersom du vil bli overbevist om hva algoritmene er i stand til.¹³

Algoritmene er utviklet så langt at de er i stand til å oversette tekster mellom ulike språk på et nivå som nærmer seg kvaliteten til profesjonelle translatører, og både Google og andre har lansert øreplugger som oversetter mellom ulike språk i sanntid.

Det er over 20 år siden Gary Kasparov tapte for en sjakkmaskin første gang, og siden da har utviklingen gått stadig raskere. I 2017 vant en algoritme over verdens beste spiller i GO, et kinesisk spill som er så komplisert at de beste i verden ikke er i stand til å forklare hvilken strategi de benytter for å vinne. Hvordan kan en maskin slå dem da? Svaret er «dyp læring», en variant av kunstig intelligens som «etterligner» vår egen hjernes måte å arbeide på. Ved å la algoritmene studere flere millioner spill ble de i stand til selv å spille på et nivå som var høyere enn de beste spillerne. Til og med i poker, som er et spill med ufullstendig informasjon, med en god porsjon psykologisk taktikkeri, er den kunstige intelligensen nå i ferd med å feste grepet på oss mennesker.¹⁴

Ny mekanikk i kombinasjon med kunstig intelligens skaper også helt nye produksjonsmuligheter fordi en har fått mer fleksibel teknologi enn hva de gamle industrirobotene tilbød. Fordi maskinene overtar oppgaver fra mennesker, kan en rekke produksjonsoppgaver utføres med omtrent samme kostnader i Norge som i Kina. Hvilke muligheter gir dette for norsk industri i ulike næringer?

En tredje teknologi som skaper nye produksjonsformer er additiv produksjon, eller 3D-print. Dette er teknologi som er i ferd med å nå industriell modning, og som tas i bruk i industriell produksjon på stadig nye områder. Cessnas nye fly Denali har for eksempel en motor der en tredel av komponentene er 3D-printet.¹⁵ Hus, biler, busser og båter produseres på samme måte.¹⁶

3D-print kan skape nye produksjonsmuligheter for norske virksomheter og sammen med kunstig intelligens og de nye generasjonene roboter åpner dette for nye måter å produsere på også i norske distrikter. Kanskje kan vi bruke

ny teknologi for å ta tilbake deler av industrien som vi flyttet ut for å nyte godt av lavere arbeidskostnader? Kan ny teknologi og nye, mindre arbeidskrevende produksjonsformer bidra til å demme opp for flukten fra landsbygdene og bidra til å hindre ytterligere fraflytting og urbanisering? Kan en etablere digitale kompetanseclustre knyttet til de ressursene som i sin tid skapte grunnlaget for det moderne livet på landsbygda?

Så spørres det om det er tilgangen til arbeidsplasser i distriktene eller det urbane livet som trekker mest? Hva veier tyngst når beslutningen om å flytte skal treffes?

By og land – hand i hand?

«Mennesket lever ikke av brød alene» -står det å lese i en viss bok.¹⁷ Det er med andre ord ikke nok å ha mat og hus, slik det var før den store velstanden rammet oss. Nå søker vi i tillegg «mening» med livet, opplevelser, tilhørighet og «muligheter». Mange finner dette i naturen som omgir «distriktene», der svært mange nordmenn nyter opplevelsene midlertidig, stykkevis og delt gjennom bruk av de mer enn 450 000 hyttene og husene som benyttes som fritidsboliger – som ligger i «distriktene». For mange er det å få både i pose og sekk, både det spennende urbane hverdagslivet og det rurale fritidslivet.

Gårdsbruk fraflyttes fremdeles, men svært mange av dem forblir i slekten, ubebodde, eller som feriesteder. Ressursene er der, men hvordan skal vi kunne iscenesette dem for merbruk og for bruk større deler av året og i lengre sammenhengende perioder?

Folk vil til byene og tettstedene, men hva er det de flykter fra? Hva er det de gir opp? Det kan neppe være det tradisjonelle strabasiose gårdslivet, for det forsvant for lenge siden. Er det flukten fra bygdedyret som Tor Jonsson skildret, men som Ottar Brox mente var avlivet da vi passerte tusenårsskiftet?¹⁸ Da de sosiale skillene som skapte bygdedyret ble borte, forsvant også selve dyret, ifølge Ottar Brox. Det ble erstattet av nye skillelinjer i samfunnet, men selv om dette skjedde, var det lenge politisk korrekt å opprettholde forestillingen om bygdedyret, forestillingen om skillet mellom by og bygd. Er det fremdeles gamle fordommer som preger vår forståelse av livet i spredtbygde strøk?

I 2000 var «byfolk og bygdefolk stort sett av samme slaget; om en vil, kan ein seia at dei har den same kulturen», skrev Ottar Brox. Store deler av bygde-Norge har også lagt seg til urbaniserte samhandlingsformer, noe en særlig ser om en studerer samhandlingsmønstre. «Det er komne opp ringeklokker på dørene i den minste fjord- og fjellgrend, og det er best å ringe på førehand om en vil stikke innom».¹⁹

Kan hende har også bygdedyret flyttet til byene, der det ble oppslukt av det internasjonale gjennombruddet, som har skapt nye utfordringer, nye typer utenforskap og nye sosiale og kulturelle skiller drevet frem blant annet av polarisering mellom ulike etniske grupper, der «oss mot dem» har fått en annen betydning enn tidligere. Der byene tidligere ble opplevd som fristeder, steder der den sosiale kontrollen var mindre tett enn på landsbygda, er den i ferd med å gjennomsyre enkelte miljøer i byene, særlig gjennom enkelte innvandrergruppers sterke innbyrdes solidaritets møte med en velferdsstat tuftet mye på det gamle bygdesamfunnets solidaritet og forpliktelser for fellesskapet. Fremdeles kan en se elementer av disse arenaene på norske bygder. Det var samfunnshus, forsamlingshus, klubbhus, misjonshus og ulike andre fellesarenaer som bidro til å skape en følelse av felleskap holdt i tømme av sosiale mekanismer som ikke bare vedlikeholdes i urbane strøk, men som også i stor grad har inntatt den digitale arenaen. Er det i det hele tatt mulig å erstatte disse bygdeinstitusjonene i dagens samfunn?

Bygdedyrets urbane fetter, Janteloven, har fått en oppponent, drevet frem av milleniumgenerasjonens foreldre, dem som i dag beskrives som generasjon X, der «du ikke skal tru at du er noe» er erstattet med «du kan bli hva du vil», forestillingen om at strukturelle og sosiale stengsler som setter grenser for vår utfoldelse er blitt historie. Men vil de bo på landsbygda og i «distriktene»? Foreløpig er det ikke mye som tyder på det.

Krenket, utslitt og «alltid på»

Uten at vi kanskje tenker så mye over det er vår hverdag allerede fullstendig avhengig av ulike former for teknologi. Klærne våre, maten vi spiser, husene vi bor i, veiene vi benytter når vi skal forflytte oss, -alt er skapt av stadig mer avansert teknologi. Hele vår hverdag er omgitt av teknologi, noe som også former våre sosiale liv.

Sosiale medier har skapt en ny type åpenhet og endret sosiale relasjoner med den følge at det også er skapt nye helter og nye tapere.

Det offentlige ordskeiftet har tatt opp i seg ord som «troll», «fake news», «alternative fakta», filterbobler og ekko-kammer, og en rekke andre uttrykk som beskriver en endret sosial virkelighet. Der det før bare var de lokale ekko-kamrene og disiplineringsmekanismene som gjaldt, er de nå blitt globale. Før internetts tid kunne nordiske redaktører trykke så mange profet-bilder de bare ønsket, uten at det fikk særlige konsekvenser. Tiden da folk ble krenket av tekster skrevet av Agnar Mykle og Jens Bjørneboe, eller av å se «Life of Brian» var borte, – trodde vi. Bygdedyret er blitt erstattet av et digitalbeist som er større, sterkere og mer altomfattende enn noe vi har sett tidligere, et monster som ingen slipper unna, dersom de selv da ikke velger å stå helt utenfor. Ikke en gang på landsbygda slipper en unna, for også der trenger den nye digitale urbaniteten og synligheten inn. I tillegg har bygdedyret fått en ny fetter, en innvandret urban variant der hensynet til familiær ære og respekt i kombinasjon med utførlig og omfattende sosial kontroll er de viktigste komponentene.

Det er blitt vanskeligere å kalle en spade for en spade, ikke bare for Sylvi Listhaug, men også for andre, slik som Simon Malkenes, lærer i Osloskolen som fikk høre av sine elever at de ble krenket da han i anonymisert form gjenga utdrag av hvordan de oppførte seg i klassesituasjonen i et radioprogram²⁰ ved å angi at «*R kom sju minutter for seint. B kom 8.30. K er borte. P har ikke bok. R og M jobber ikke, sitter på telefon. D synger*». Er det denne generasjonen som skal befolke bygdene i fremtiden? Og er de i så fall mentalt rustet til å bære de sosiale strukturene som tross alt er grunnlaget for det meste av vårt liv videre?

Det må ha krevd en stor mental styrke å holde ut og leve med mye av stigmatiseringen som fulgte disse gamle sosiale strukturene, levedegjort gjennom forestillingen om bygdedyret. En av dem som opplevde dette i sitt møte med landsbygda var Stange-kunstneren Linda Bakke, som flyttet fra Skedsmo til Stange på Hedemarken som 10-åring. «Man skulle ikke skille seg ut, og jeg var litt annerledes»²¹, sa hun da hennes skulptur Bygdedyret ble avduket på Hamar.

«Folk lusket rundt og brevene i postkassa var åpnet». Tåler dagens ungdom slikt? Og oppleves møtet med distriktenes innfødte fremdeles på samme måten for dem som flytter dit i dag?

Tre mulige veier ...

Når en ser på fraflyttingsendringene de siste 60 årene, er det tydelig at den politikken som er ført ikke har stoppet sentraliseringen. Hvis en skal kunne gjøre noe med dette må en enten få folk til ikke å flytte, få flere av dem som har flyttet til å flytte tilbake, få andre som ikke har særlig forhold til landsbygda til å flytte dit eller få nye grupper, som innvandrere og flyktninger til å bosette seg utenom tettstedene.

I følge en undersøkelse om innvandrere i distrikts-Norge, gjennomført ved NIBR, er flott natur ett viktig element ved valg av bosted for arbeidsinnvandrere, mens dette ikke ses som like viktig blant flyktninger.²² De andre positive attributtene knyttet til å bo i distriktene var trygghet, gode oppvekstmiljø for barn og lite stress, mens de fleste mente at vær og klima og at stedene de bodde på var små med lange avstander til større steder, trakk steds-kvalitetene ned.

Hvis resultatene er representative for begge disse gruppene er det lite som tyder på at det kommer til å foregå store folkevandringer av innvandrere ut av byene. Hvilke virkemidler skal vi lete etter da? Og hva er vi, det vil si fellesskapet, villige til å betale for å opprettholde en spredt bosetning i Norge? Er dette i det hele tatt viktig? Er det mulig og ønskelig å tvangsflytte noen til å bo i mindre tettbygde strøk?

Dersom frivillig utflytting ikke virker og tvangsutflytting av personer som i utgangspunktet ikke har særlig sterk tilknytning til bestemte områder i Norge ikke er ønskelig, må en skape incentiver som gjør det mer attraktivt å bo utenfor tettstedene. Vi trenger en distriktspolitikk 2.0 som tar endrede verdier og digitale muligheter på alvor. Dette kan være knyttet til økonomiske og sosiale fordeler. Sterkt redusert skatt og fjerning av arbeidsgiveravgift, «flyttepremier» som sammen med bedret tjenestetilbud kan være momenter som kan inngå i en slik pakke. Hvor store og omfattende må de være for at de skal ha noen

effekt? Vet vi egentlig nok om hvilke tiltak som har størst effekt? Og har vi mot til å teste ut mer radikale og innovative tiltak?

Uansett hvilken løsning som velges, må det finnes en vilje til å anerkjenne at spredt bosetning i Norge er viktig. At det er viktig at husene står der, at det er lys i vinduene også vinterstid, eller at det i det minste er noen som tar vare på dem og sørger for at boligmassen ikke forfaller. Gjør vi det ved å opprettholde dagens konsesjonsregler, boplikt og odelsgivning, eller må det andre virkemidler til? Eller har ikke dette noe med fraflyttingen å gjøre?

En av utfordringene som blir stadig mer synlig er at det ikke lenger bare er de rurale områdene som endres, men også byene. Vardø er for eksempel omtalt som «byen som er i ferd med å dø».²³ Det synes dermed ikke å være nok å bare kunne bo sammen eller nært andre mennesker, slik en kan i en by, men en må også finne løsninger på andre av livets nødvendigheter slik at det blir til mer enn salt i maten. Det er neppe samfunnets eldste eller de mest veletablert som må bidra til å snu sentraliseringen og urbaniseringen, og spesielt draget mot Osloregionen. Da faller ansvaret lett på personer som flytter til Norge uten å ha en sterk tidligere stedstilknytning, eller til unge mennesker i etableringsfasen. Nøkkelspørsmålet er kanskje knyttet til hva vi skal kreve og hva vi kan tilby disse gruppene? Det er et politisk ansvar å sørge for at hele landet er tatt i bruk, og det er et politisk ansvar å sørge for at virkemidlene som tas i bruk gir de ønskede resultatene. Det har de på ingen måte gjort hittil.

Med den utviklingen vi har sett så langt, kan det se ut som om det tradisjonelle ressursgrunnlaget for bosettingen i distriktene har redusert sysselsettingsmulighetene mye. Fiskeoppdretten kan komme til å flytte til byene og til landene vi eksporterer fisk til. Landbruket er snart heldigitalisert og automatisert, og lite arbeidsintensivt. Skogbruket digitaliseres også, og utnyttelsen av andre naturressurser synker, ved at industri basert på lokale ressurser legges ned eller at de ensidige industrisamfunnene som ble basert på lokalt overskudd av vannkraft enten legges ned eller automatiseres.

Samtidig med dette øker tilstrømningen av turister til Norge. Enkle skogskoier uten vann og strøm og helst uten tilgang til nettverk, er attraktive utleieobjekter på Airbnb, og nordlysturistene fyller både Tromsø og Hurtigruten på vinteren. Hva om en lagde en nasjonal dugnad der en satte i stand hus det var mulig å leie ut? Der en utnyttet den lokale stedskompetansen til å iscenesette lokale opplevelser gjennom guidede turer med vekt på økoturisme? Kanskje trenger vi en nasjonal guideutdanning med vekt på å forstå «det arktiske» og med vekt på bruk av natur i et bærekraftig perspektiv? Kanskje trenger vi også flere lokalt forankrede tilbud som kombinerer ulike typer opplevelser, slik som Vulkana i Tromsø, den gamle fiskebåten som ble bygd om til et slags spa som frakter turister til topturer i Lyngsalpene? Og kanskje trenger vi en bedre digital infrastruktur og ikke minst kompetanse i å utnytte denne til å synliggjøre tilbudene på en måte som gjør at de fremstår som en helhet, som Norge 2.0?

Kor ska vi reis?

På 1950-tallet var det fremdeles *behov* for mennesker i grisgrendte strøk fordi gårdsdriften var arbeidskrevende og fordi en trengte supplerende næringer, slik som mekaniske verksteder, sagbruk, butikker og annet. Når behovet for arbeidskraft i de tradisjonelle næringene endres må vi finne nye alternativer, noe som kan være vanskelig nok i en tid da det er forventet at økende digitalisering vil ta knekken på svært mange av tidens jobber.

Hva skal vi finne på når det ikke lenger er jordas og havets ressurser som knyttet folk til stedene?

Da er det kanskje to veier som peker seg ut? Opplevelser knyttet til natur og til digitale arbeidsformer der en i prinsippet er uavhengig av tid og sted, der en kan inngå i globale nettverk og dele livet mellom naturopplevelser og opplevelser i den digitale virkeligheten.

De små lokale fjøsene er i ferd med å bli erstattet av fellesfjøs og større felles satsinger der digitale løsninger også er sentrale. I samarbeid med Felleskjøpet satser Tine store summer på økt digitalisering av landbruket der stordata og kunstig intelligens er nøkkelordene. Hva om en bygde en tilsvarende infrastruktur for det digi-

tale arbeidet? Om en erstattet bede- og bygdehusene med samarbeidsarenaer, attraktive «kontorer» og arbeidsfelleskap der det er mulig å kombinere GUDs utvikling, ta del i den nye globaliteten, nyte urbanitetens fordeler og den digitale verdens muligheter for inkludering og påkobling?

Kanskje trenger vi en «bygdekalkulator», en digital assistent som hjelper oss med å kartlegge fordeler og ulemper ved å bo i det vi gjerne kaller distriktene i Norge? Kanskje trenger vi også en annen type infrastruktur i distriktene og en annen type bosettingsmønster. Er det riktig å bygge nye boligfelt, små hus tett i tett, bak det gamle samvirket, eller er det andre kvaliteter en må skape for å gjøre dette til attraktive bosteder som er annerledes enn dem en finner

i mer sentrale strøk? Kanskje trenger vi også en finansiell generalplan som gjør det lettere å få lån for å finansiere etablering i distriktene?

Valg av bosted er jo et spørsmål om vurdering, om hva som teller for å flytte og hva som teller for å bli, eller eventuelt flytte ut. Om en gjorde det lettere å synliggjøre fordelene ved å bo lengre unna de store bysentrene, ville flere kanskje valgt annerledes?

Kan ny teknologi og nye, mindre arbeidskrevende produktionsformer bidra til å demme opp for flukten fra landsbygdene, bidra til å hindre ytterligere fraflytting og urbanisering?

Prioriteringsverktøy for samfunnsutvikling

Vil du legge til rette for god samfunnsutvikling? Prioriter det som er viktig og samtidig mulig å påvirke.

Torbjørn Wekre og Håvard Ese Eliassen – Distriktssenteret

I alle bygder, kommuner og regioner er det mye som påvirker samfunnsutviklingen. Det kan være arbeidsplasser, arbeidskraft, pendlingsmuligheter, boligtilbud, bredbånd eller andre ting. Hvilke av disse som er viktige og hvilke det er mulig å påvirke varierer fra sted til sted. En faktor som er viktig for samfunnsutviklingen kan være vanskelig påvirke med lokale tiltak. Derfor er det lurt å gjennomføre en prosess der du sorterer faktorene etter hvor viktige de er, og om det er mulig å påvirke dem.

Gode refleksjoner, felles forståelse og økt bevissthet om

hva som må til for å skape en god samfunnsutvikling, er gjerne resultatet av slike øvelser.

Til dette har Distriktssenteret laget et enkelt verktøy. Verktøyet er et excelark der du kan skrive inn mulige emner, faktorer eller arbeidsområder, og tildele disse en score fra 1 til 5, alt etter hvor viktige og påvirkbare de er. Som samfunnsutvikler kan du invitere sentrale aktører til å være med å prioritere hva som er viktig og som samtidig er mulig å påvirke lokalt og regionalt. Verktøyet finner du på www.distriktssenteret.no/verktoy.

Eksempler på måter å bruke verktøyet:

Når grendelaget skal diskutere tiltak for økt attraktivitet

Et grende- eller bygdelag er samlet for å diskutere hvordan det kan bli mer attraktivt å bo i grenda. Hvilke tiltak skal prioriteres og hva kan innbyggerne selv gjøre noe med? I møtet kommer det opp mange tiltak som deltakerne mener er viktig å gjøre noe med. I mindre grupper skal så deltakerne diskutere hvilke tiltak som skal prioriteres. Hver gruppe trenger PC eller nettbrett.

I denne prosessen brukes verktøyet, og deltakerne i gruppa blir enige om plasseringen av de ulike tiltakene etter viktighet og påvirkbarhet. Når alle gruppene har gjort denne øvelsen og presentert sine resultater i plenum, forsøk å komme frem til en endelig og felles prioritering av de «riktige» tiltakene.

Når næringsliv, lag og organisasjonsliv og politikere skal finne fram til felles oppfatning

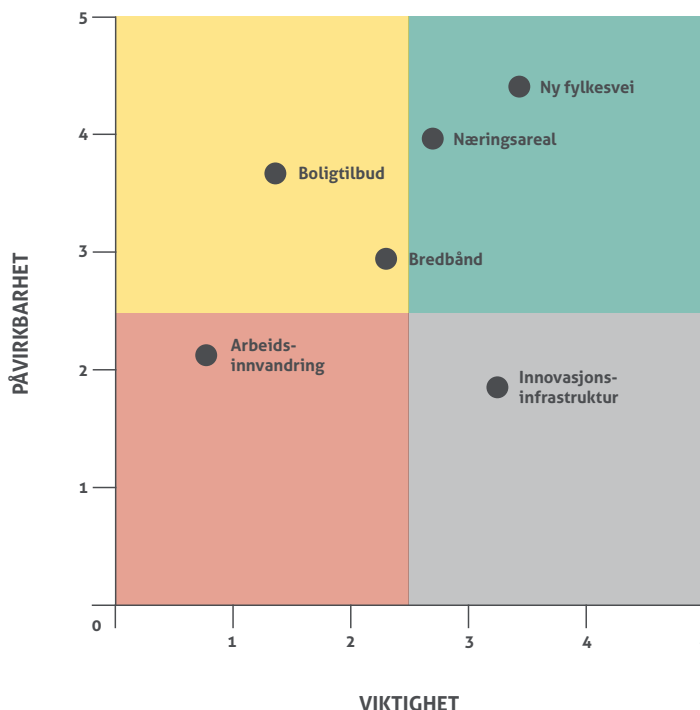
En kommune har vedtatt mål i sin samfunnsplan. Som ansvarlig for prosessen inviterer du folk fra næringslivet, fra lag og

foreninger, og ansatte og politikere i kommunen til å være med å prioritere tiltak eller innsatsområder. Presenter en liste med mulige tiltak eller innsatsområder som kan være mer eller mindre viktige for å nå målene og som samtidig også er mer eller mindre mulig å påvirke lokalt.

Gi hver enkelt tilgang til verktøyet, og la dem plote innsatsområdene/tiltakene etter oppfatning av viktighet og lokal påvirkningsgrad. Diskuter så i små grupper, gjerne på tvers av sektorer. Forsøk å bli enige om plassering. Del dette i plenum, og forsøk å komme frem til en felles oppfatning.

Andre bruksområder

Verktøyet kan også brukes i formidling av resultater av prosesser, eller til å skape debatt. Ved å vise innsatsområder eller tiltak plassert etter din oppfatning av viktighet og påvirkbarhet, kan du bruke dette som et utgangspunkt for å skape engasjement og diskusjon blant deltakerne.

Tips

For å gjennomføre prosessen trenger du noen som leder den. I tillegg er det lurt med PC der verktøyet er tilgjengelig, og gjerne storskjerm for å vise resultatet.

«Det var bra at voksne ikke var tilstede, jeg synes vi var mer saklige. De voksne er ofte bedrevitere, det de sier er rett»

Ungdom vil bli sett, hørt og forstått

Å ta ungdom på alvor handler om mer enn barne- og ungdomsråd. God involvering er å ta i bruk ulike metoder slik at ungdom deltar på egne premisser. Vi deler noen eksempler på hvordan det kan gjøres.

Anne Kathrine Gårdvik og Ingvill Dahl – Distriktssenteret

Verksted med dataspill gir barn og unge innflytelse

Stavanger kommune brukte i 2017 digitale verktøy for å få innspill fra barn og unge til ny sentrumsplan. Sentrumsplanen ble justert som følge av dialogen med barna. Det ble lagt inn flere åpne byrom i planforslaget og lagt føringer for hvor framtidige lekeareal plasseres i sentrum. Kommunen har fått større forståelse for hvordan barn og unge ser på bysentrumet og hvordan det er å bo der.

Minecraft som verktøy

Dataspillteknologi kan gjøre en komplisert byutviklings-

plan forståelig for barn. Kommuneplanleggerne inviterte de tre barneskolene nærmest sentrum til verksted. Verkstedet ble utformet i dialog med en barnepedagog, og omfattet flere stasjoner, deriblant bruk av dataspillet Minecraft.

Spillet viste Stavanger sentrum og de planlagte utbyggingene. I spillet kunne barna utforske sentrum og gjøre endringer. Endringene ble brukt som konkrete innspill til planprosessen. Etter verkstedet kunne barna fortsette å spille hjemme. Dataserveren ble jevnlig overvåket, og var åpen i 6 uker.

*MED ungdom i fokus ute på oppdrag.
Pia og Emma leder fokusdag
for en gjeng ivrige 10.-klassinger*

«Tilbakemeldingene fra ungdommene gir mye verdifull informasjon om hvordan de unge ser på vårt lokalsamfunn og tjenestene som vi tilbyr dem»

Erlend Eriksen, rådmann Vefsn kommune

MED ungdom i fokus

Prosjektet «MED ungdom i fokus i Nordland» har utviklet gode metoder for medvirkning og involvering av unge i lokal samfunnsutvikling.

Metoden fokusdag tilbys kommuner som ønsker innspill fra barn og unge om kommunale tjenester og i plan- og budsjettprosesser. På fokusdagen diskuterer ungdom et gitt tema, utvikler ideer og kommer med forslag til forbedringer. Som et resultat av en fokusdag fikk skolene i Vefsn kommune flere timer med helsesøster.

Unge eksperter - voksne tilretteleggere

En tydelig og konkret bestilling fra kommunen bidrar til et godt resultat. MEDarbeiderne planlegger fokusdagen sammen med kommunens kontaktperson. Formålet med dagen avgjør hvilke ungdomsgrupper som skal inviteres. Fokusdagen gjennomføres ved ung til ung-dialog, uten voksne tilstede. Alle deltakere skal bli hørt og derfor brukes ulike metoder og verktøy. Etter fokusdagen utarbeider deltakerne – med støtte fra en voksen – en omfattende rapport. Deltakerne presenterer rapporten for oppdragsgiver og oppfordrer kommunen til å bruke den aktivt i videre arbeid.

«Fokusdagen bidrar til å bygge muskler til Ungdomsrådet vårt»

NÆRUNG

- Eies av Steinkjer Næringssselskap AS, Leksvik Industriell Vekst AS og Kunnskapsparken Nord-Trøndelag
- Veileder ungdom mellom 13 og 26 år med bedriftsideer
- Har bidratt i etablering av 28 bedrifter og 40 arbeidsplasser

NærUng

Gjennom NærUng, med utgangspunkt i Steinkjer kommune i Trøndelag, er det utviklet en metodikk for at ungdom får kjennskap til lokalt næringsliv, næringsapparatet i kommunen, annet virkemiddelapparat og arbeidsmulighetene de har rundt seg.

«Ta ungdom på alvor!»

Marcus Bomann, 17 år og gründer fra Steinkjer

Gründer Marcus Bomann Velasquez fra Steinkjer var som 13-åring på klassebesøk hos NærUng. Senere presenterte Marcus forretningsideene sine for ansatte i næringssselskapet, som er kommunens førstelinje for næringsutvikling. De tok ham på alvor, støttet og veiledet ham i det videre arbeidet. Marcus startet etterhvert bedriften TechNorway og har fått mye oppmerksomhet for sine teknologiske løsninger.

Marcus forteller at kontakten med NærUng har vært viktig. De har trodd på idéene hans og veiledet underveis.

Attraktive og berekraftige småbyar

Korleis stader utviklar seg, påverkar vekstkraft, levekår og berekraft. Balansert regional utvikling er eit mål i regional- og distriktspolitikken. For å sikre regional balanse mellom og i regionar må småbyane løftast. Kva legg mindre byar vekt på i si by- og tettstadutvikling? Korleis støtte småbyane?

Trude Risnes – Distriktssenteret

80 % av befolkninga bur i dag i tettstader. Med unntak av hovudstadsregionen, er norske byområde generelt små og i mindre grad integrerte bu- og arbeidsområde. Dei regionale sentra, med viktige funksjonar for folk og næringsliv, er ofte mindre byar som er urbane alternativ til større byar. Det betyr ikkje ei by- og tettstadutvikling kopiert frå «storebror».

Tiltak som styrkar folkehelse og trivsel er prioritert i småbyars by- og tettstadutvikling. Rismelen aktivitetspark i Steinkjer sentrum har blitt ein populær møtestad og for mange. Aktivitet skaper byliv og styrkar staders attraktivitet.

Attraktivitet og berekraft i småbyen

Kva er småbyens særlege kvalitetar? Kva utfordrar «krafta til å bere» vidare? Folk som etablerer seg i, eller har flytta til, småbyar er opptekne av landlege kvalitetar, kombinert med urbane tilbod. Landlege og barnevennlege omgjevnader, levande kulturlandskap, nærleik til naturen og aktivt friluftsliv er viktig. Det er også sosiale band og nettverk, kjensla av å høyre til, tryggleik, lokal stoltheit, god oversikt over ulike aktørar, og ein sterk frivilligkultur. Forventningane til småbylivet handlar også om ein bustad og eit effektivt kvardagsliv.

Samstundes etterspør folk i småbyen meir byliv og mangfald. Spreidde sentrumsområde, lite aktivitet og mangel på lågterskel møteplassar og tynne bu- og arbeidsmarknader er utfordringar som går att.

Bygdepakke Bø er eit prosjekt og utviklingsarbeid for ei klimavennleg og attraktiv utvikling av bygdebyen Bø. Bygdepakka er ei tilpassing av bypakke-modellen, og eit svar på korleis ein mindre by kan jobbe samordna og heilskapleg med areal- og transportplanlegging. I ein brei partnerskap har Bø kommune fått forskningsmidlar frå Oslofjordfondet for å sjå på korleis samarbeidsmodellar og tiltakspakkar kan utviklast ut frå føresetnader som mindre tettstader har.

Den tette byen som ideal

Den attraktive og berekraftige byen er tett, mangfaldig, sosial, kreativ, kulturell, demokratisk og grøn. Den har kort veg mellom folk og mellom viktige kvardagsfunksjonar, og er det ideelle resultatet av planlegging i tråd med overordna statlege planretningslinjer og prinsipp for god byutvikling. Prinsippa er ikkje nye, men merksemda om klima og miljø er styrkt. Samferdsel og transport har blitt sentral premissgjevar for tettstadutvikling, og dei fysiske løysingane som regel tilpassa større byar. Fungerer desse også for dei små?

Ei case-analyse Distriktssenteret har fått laga viser at prinsippa blir lagt til grunn for småbyars utvikling¹. Her er satsingane særleg motiverte av mål om å auke stadens attraktivitet for tilflytting og rekruttering. Planleggarar og politiske representantar viser til at stadene må utvikle urbane kvalitetar, for å kunne trekke til seg og halde på kompetanse, særleg unge vaksne og kvinner.

Mange småby-kommunar jobbar langsiktig med tettstadutvikling som utviklingsstrategi. Operahuset på Nordfjordeid er samlokalisert med Eid vidaregåande skule og er kulturhus, operascene, og undervisnings- og opplæringsarena i vid forstand. Eit døme på korleis fleire verdier for lokalsamfunn og region blir skapte, når fleire aktørar løftar saman.

Frå prinsipp til faktisk gjennomføring?

Den reelle gjennomføringa er krevjande. Interesser og aktørar må samordnast, og privat investeringsvilje må ofte modnast gjennom offentlege grep. Her er fleire dilemma, bl.a. i bustadutvikling og lokalisering av funksjonar. Den langsiktige visjonen er vanskeleg å halde på.

Ei særleg utfordring er tiltak for meir plass til folk, og mindre til bilen. Fortetting, parkeringspolitikk og bilfrie gater for meir folkeliv og trivsel, blir gjerne møtt med skepsis. Næringsdrivande i sentrum fryktar at tiltaka sender folk i bil til kjøpesenter utafor sentrum. Innbygarane ser bilen som ein nødvendig del av småbylivet. Dette er eit paradoks, sidan mange småbyar faktisk er 10-minuttsbyar i sin fysiske utstrekning. Her er ofte korte avstandar mellom sentrumsfunksjonar.

Støtte til den attraktive og berekraftige småbyen

Mange småbykommunar har mykje å hente på sterkare forankring av utviklingsarbeid internt. Samstundes må kommunen sjå utanfor seg sjølv: Samarbeid med nabokommunar, og lokale partnerskap med næringsaktørar, sivilsamfunn og eldsjeler. Småbykommunane må bruke fortrinna ved

at mindre stader er oversiktlege, har eldsjeler med sterkt eigarskap til staden og tette nettverk. Det avgjerande er å mobilisere utviklingskrafta mot felles mål, som aktørane har eigarskap til, og at enkeltstega fører dit.

Frå fylkeskommunane og andre treng småbykommunane prioriteringar og senter-strategiar som blir følgde opp i praksis. Regionale aktørar må styrke samordning og rettleiing. Småbykommunar har behov for styrkte partnerskap og verkemiddel for samordna transport- og arealplanlegging. Eit konkret forslag er bymiljøpakkar, tilpassa småbyens behov og utfordringar. Bypakkar samordnar og forpliktar ulike aktørar, og bidreg til heilskapleg by- og tettstadutvikling. Dette er særleg viktig for småbyar med mindre ressursar.

Styrking av småbyane handlar sjølvstøtt om meir enn lokal mobilisering i tettstadforming og kapasitetsbygging. Statleg lokaliseringspolitikk er eit sterkt verkemiddel. For småbykommunane handlar det også om at offentlege funksjonar og tenester faktisk finst. Auka merksemd og virkemidlar som styrkar småbyens funksjonelle og regionalpolitiske rolle er difor ein sentral del av innsatsen for å styrke vekstkraft, likeverdige levkår og berekraftige regionar over heile landet.

Kommuner trenger folk

Distriktskommuner trenger tilflytting – men tar ikke godt nok vare på de som kommer. Ønsker kommuner og næringsliv at de som kommer skal bli boende, trengs det innsats for at innvandrere trives og føler seg som innbyggere på lik linje med folk som bor i kommunen fra før.

Marianne Solbakken og Mona Ward Handeland – Distriktssenteret

Selv om arbeidsinnvandrere drar og det kommer færre flyktninger, kommer det fortsatt flere innvandrere til Norge enn det flytter. Innvandrere bidrar til å opprettholde og øke befolkningen i mange distriktskommuner og gir tilgang på arbeidskraft. For at innvandrere skal få tilknytning til stedet må de møtes åpent og aktivt, og inviteres inn på formelle og uformelle arenaer. Behovet for å bli sett og å være noen betyr like mye for alle innbyggere i en kommune. Selv om folk flest er høflige, vennlige og relativt positive til at innvandrere bosetter seg i kommunen, så lever mange mer på siden av enn sammen med folk som bor der fra før.

Kommuner som lykkes med å beholde folk, har politiske og administrative ledere som tar en aktiv rolle og sørger for at inkludering gjennomsyrrer hele kommuneorganisasjonen. De samarbeider med nabokommuner, næringsliv og sivilsamfunn og bruker muligheten som innvandringen bringer med seg til å skape god samfunnsutvikling.

Nye impulser beriker lokalsamfunn og næringsliv

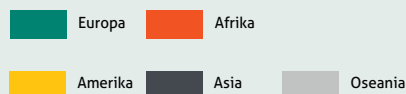
Innbyggere, næringsliv og organisasjoner nyter godt av at innvandrere bosetter seg i distriktene. Flere innbyggere og folk fra mange land fører ofte med seg større utvalg av

«Med den fraflyttingen som skjer fra mange distriktskommuner, må kommuner og næringsliv nå kjenne sin besøkelsestid. Innvandring er den demografiske faktoren kommunene har å spille på»

Susanne Søholt, forsker i NIBR

varer og tjenester, tilflyttingen bidrar mange steder til å opprettholde skoler og barnehager. Frivillige organisasjoner får flere medlemmer og nye tillitsvalgte. Større kulturelt mangfold kan gi kommunen og innbyggere ny optimisme og inspirasjon til å utvikle stedet. Dette har særlig stor betydning for distriktskommuner som sliter med fraflytting og forgubbing.

Næringslivet kan dra stor nytte av ansatte med flerkulturell bakgrunn. I en doktoravhandling fra universitetet i Stavanger¹ kommer det frem at bedrifter som ansetter innvandrere med høy utdanning, samarbeider mer internasjonalt og er mer nyskapende. Den flerkulturelle kompetansen kan være avgjørende for norske bedrifter som er avhengig av eksport og å være i et internasjonalt marked. Innvandrere ser utfordringer i et annet lys og kan bidra til å sette sammen kunnskap på en ny måte. De snakker andre språk og kjenner flere kulturelle koder.

Relativ fordeling av innvandrere etter opprinnelsesland 1.1.2018. Tall fra SSB.
Illustrasjon: Distriktsenteret

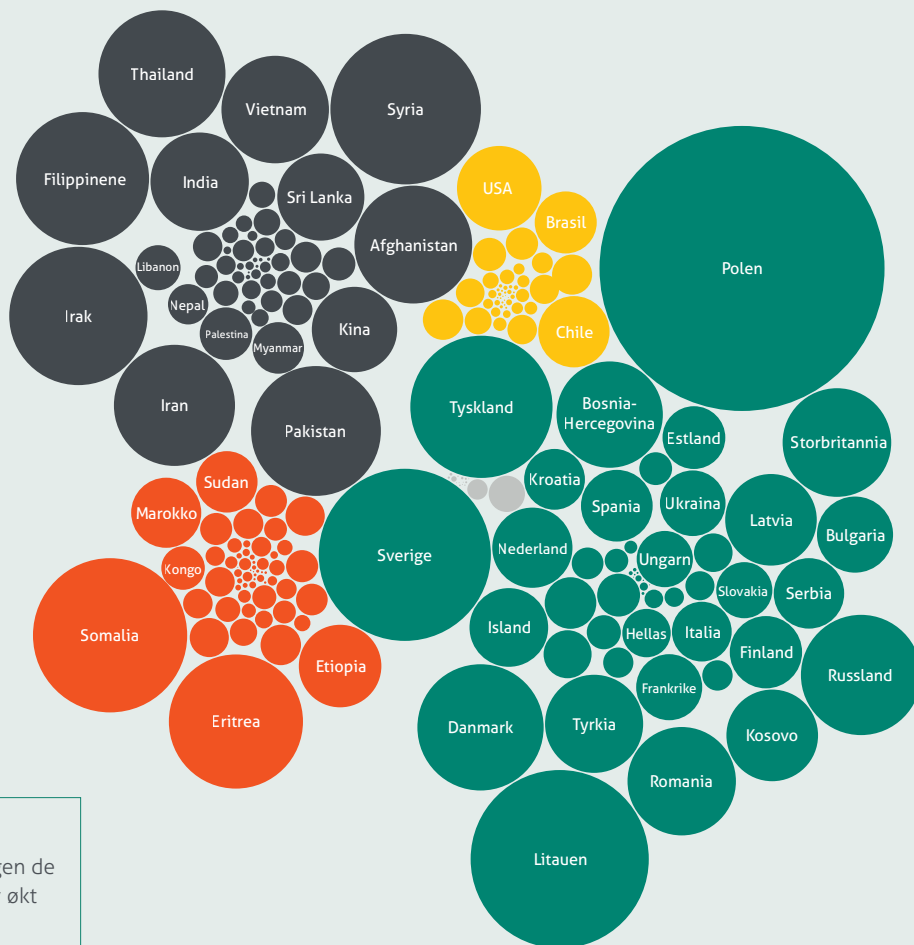
Konjunkturbarometeret for Nord-Norge²

viser til at den positive befolkningsutviklingen de siste årene nesten utelukkende er drevet av økt innvandring til Nord-Norge.

I rapporten *Arbeidsinnvandrere som ressurs i regional utvikling*³ vises det til at arbeidsinnvandrere i mange sammenhenger omtales som midlertidig arbeidskraft, men for Vestlandet er de også viktig i et langsiktig perspektiv. Innvandrere er, og vil i fremtiden utgjøre en viktig ressurs for næringer og lokalsamfunn.

«Nord-Norge trenger innvandrere hvis samfunnshjulet skal gå rundt»

Konjunkturbarometeret for Nord-Norge 2017

Bli-faktorer for innvandrere i Distrikts-Norge

Innvandrere som er en del av lokalsamfunnet og har jobb velger i større grad å bli boende. Det er viktig med kunnskap om hva som får innvandrere til å bli.

Marianne Solbakken og Mona Ward Handeland – Distriktssenteret

Bli-faktorer er det som bidrar til at folk ønsker å bli boende på et sted over tid. Disse kan være ulike for lokalbefolkning og tilflyttere, spesielt utenlandske tilflyttere. Lokalbefolkningen og tilbakeflyttere har en innebygd bli-faktor ved at de kan være oppvokst der, har familie og sosiale nettverk. Utenlandske tilflyttere har sjelden et forhold til stedet før de flytter dit. Opplevelsen av å bli verdsatt, anerkjent og inkludert som individ kan styrke ønsket om å bli boende.

Norske venner har betydning for jobb og karriere, og opplevelsen av å høre til. Innvandrere som har norske venner og deltar i frivillige organisasjoner har langt høyere sysselsetting enn innvandrere uten nettverk. I tillegg til høyere sysselsetting som i seg selv er en bli-faktor, kan nettverk med nordmenn og deltakelse i lokalsamfunnet forsterke ønsket om å bli boende.

Mange innvandrere kjenner ikke til den norske formen for frivillig arbeid og faller lettere utenfor. Å kjøre ungdommer

til fritidsaktivitet er for eksempel ukjent for mange. Da kan et godt grep være å etablere samarbeid med lokale lag og foreninger om skyssordning. Funn fra MultiRur¹ viser at innvandreres interesse for å ferdes i naturen og friluftsliv oppfattes som positivt av lokalbefolkningen og kan bidra til å skape tilhørighet. Dette har også Turistforeningen i Drammen erfart i sitt prosjekt med å få innvandrere aktivt med på tur og som turledere. Turgåing skaper nettverk mellom nordmenn og innvandrere, og åpner mange dører for innvandrere som deltar.² Kommunene kan oppnå mer ved å støtte opp under og samarbeide med næringsliv og frivillighet om tiltak som fører til at innvandrere deltar mer aktivt i lokalsamfunnet.

«Det er viktig med ny teknologi, men det blir ikke noe samfunn hvis det ikke satses på folk!»

Susanne Søholt, forsker i NIBR

DE VIKTIGSTE BLI-FAKTORENE

Arbeid: Å ha en jobb og få brukt egen kompetanse er bli-faktor nummer en. I distriktene er andelen innvandrere med høy utdanning større enn i resten av befolkningen, men mange får mindre uttelling for utdanning enn nordmenn. Det er større sjanse for at innvandrere blir om de blir verdsatt for de kvalifikasjonene de har.

Bolig: Selv om interessen for å eie bolig varierer er innvandrere som andre, mange vil eie fremfor å leie. Kjøp av bolig gir ofte mer stabile boforhold. Det signaliserer samtidig et langsiktig ønske om å bli boende, noe som gir tillit hos lokalbefolkningen. Støtte fra kommunen til å skaffe egnet bolig kan ha særlig stor betydning for familier og om de velger å bli.

Godt oppvekstmiljø og utdanningsmuligheter i egen region: Innvandrere har ofte store ambisjoner på vegne av sine barn og er opptatt av barnas muligheter til å ta utdanning. Mange er også opptatt av å kunne fortsette å bo sammen med barna når de er under utdanning. Utdanningstilbud i egen region er derfor viktig. Valg av bosted kan også påvirkes av muligheter for å bygge på og bygge om egen kompetanse.

Godt sosialt miljø og møteplasser: Fortellingene i innvanderes sosiale miljø – dette er et godt sted, og at det finnes møteplasser er viktig for at folk skal trives og se for seg en fremtid der de er. Innvandrere er som andre; mange vil gjerne være en del av et sosialt nettverk, delta og bidra i lokalsamfunnet. Lokale møteplasser og andre gode arenaer der folk møtes, kan bidra til å bygge sosiale nettverk mellom tilflyttere og de som bor i kommunen fra før.

Den lokale eliten sin holdning til innvandrere: Når ledende personer i kommune, næringsliv og lokalsamfunn tydelig signaliserer at innvandrere er viktig for næringsliv og lokalsamfunn kan også lokalbefolkningens syn på innvandrere endres positivt. Å kommunisere at innvandrere betyr mye for utviklingen av kommunen kan bidra til at innvandrere føler seg velkomne, verdsatt og utvikler lysten til å bli boende.

Boligkjøp kan være vendepunktet

Lokal boligpolitikk og aktiv tilrettelegging slik at innvandrere får kjøpe sin egen bolig, gir mer stabil befolkning og god samfunnsutvikling i øykommunen Frøya.

Marianne Solbakken – Distriktssenteret og Mattis Aune – Frøya kommune

Å eie sin egen bolig signaliserer et ønske om å bli boende, og viser seg ofte å være inngangsporten til å bli inkludert. Boligkjøp kan også være vendepunktet som gir innvandrere motivasjon til å engasjere seg og delta i lokalsamfunnet. I det innvandrere bestemmer seg for å kjøpe bolig, gjør dette noe med den enkeltes planer og håp for fremtiden. Frøya kommune erfarer at innvandrere som har bodd der i mange år melder seg inn i lokale idrettslag, starter på norskkurs og tar kontakt med naboer når de kjøper sin første bolig. Erfaringen er også at lokalbefolkningens syn på tilflyttere endres ved boligkjøp. Fra å være de som akkurat nå bor hos den eller den utleieren, blir de naboer som det er naturlig å snakke med. Det kan være dagligdagse samtaler om oppsyn og kjøring av barn, hvor hekken skal stå, eller arbeidsfordeling når veien skal brøytes.

Å bo dårlig over tid kan gjøre det vanskelig å trives og føre til at folk flytter. På Frøya har kommune og næringsliv felles ønske om å motvirke at folk flytter etter kort tid og de jobber aktivt for at tilflyttere skal bli boende. Det gir stabil tilgang på arbeidskraft og stabilitet i befolkningen. Ett grep har vært å etablere et kommunalt bolig- og tilflytterkontor som yter tjenester til innvandrere og andre innbyggere. Det er åpent tre dager i uka og tar imot henvendelser fra alle innbyggere. Henvendelsene dreier seg i hovedsak om startlån, søknad om kommunal bolig eller andre spørsmål om leie eller boligkjøp. Spørsmål fra innvandrere om skatt, husleiekontrakter og hjelp til å komme i kontakt med noen som kan bistå med etablering av egen bedrift, er også vanlig. Kommunen tildeler årlig nærmere 25 millioner i startlån, de fleste på rundt 450 000 kroner. 45 prosent av kommunens aktive startlån er utbetalt til arbeidsinnvandrere.

Kommunen legger til grunn at de skal behandle hele befolkningen likt, men har erkjent at arbeidsinnvandrere og deres familier har ekstra store utfordringer i boligmarkedet.

UTVIKLINGEN, UTFORDRINGER OG MULIGHETER I FRØYA

- 24 prosent av innbyggerne på Frøya har innvandrerbakgrunn. Kommunen med 5 000 innbyggere har de siste ti årene hatt en befolkningsvekst på 20 prosent og vekst i industrisyssetningen på nærmere 40 prosent.
- De store hjørnesteinsbedriftene har gitt grobunn for mindre selskaper og gründere – mange etablerere har innvandrerbakgrunn.
- Mindre grendeskoler har fått stigende elevtall, idrettsanlegg opplever større pågang og søknader om byggetillatelse er mangedoblet på få år.
- Ressurssenteret ved den videregående skolen opplever at mange unge voksne innvandrere tar fagbrev innenfor fag som industriell matproduksjon og helsearbeid. Dette kan være et uttrykk for at de satser på å få innpass i det lokale arbeidsmarkedet.
- Kommunen har fått et anstrengt husleiemarked med priser som ikke ligger langt unna det som er vanlig i en større norsk by. For barnefamilier er det ekstra vanskelig å finne egnet utleiebolig.

«Vi ønsker at Frøya skal være en god plass å flytte til. Der mennesker kan realisere drømmene sine. Det å bo godt er det første skrittet mot dette målet. Kommunen er en tilrettelegger, og bruker tilgjengelige virkemidler aktivt»

Ordfører Berit Flåmo

Leter du etter en magisk oppskrift?

Da jeg kom til Norge på grunn av krigen i Syria var alt vanskelig, spesielt vanskelig fordi jeg hadde barn med meg.

Nasreen Abou Assaf – frilansjournalist fra Syria og Kristiansund

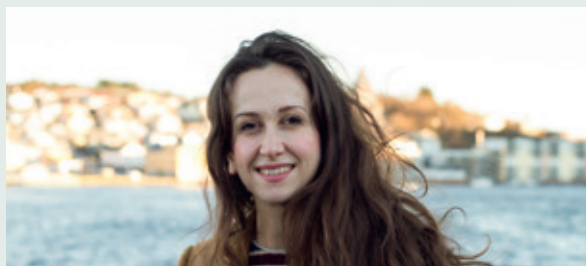
Etter få måneder fant jeg ut at trygghet og fred ikke handler om geografi, men om samhold og kommunikasjon med lokalbefolkningen. I tillegg handler det om å bidra i frivillig arbeid og være åpen for det som er nytt, inkludert å lære språket. Det viktigste av alt er å fokusere på de menneskene som er positive, og ikke de som er negative. For meg har det vært nyttig å ha en liten notatbok som jeg skriver i hver gang jeg føler meg deprimert og ensom. Det har gjort underverk å skrive: *Dette vil jeg klare å komme meg gjennom. Ikke tenk på fortiden, fokuser på å bygge egen fremtid slik jeg vil den skal være. Bruk tiden på bussholdeplassen, butikken, barnehagen og hvor jeg enn er til å snakke og lære det nye språket, uten å føle skam for at jeg fortsatt snakker på samme nivå som et barn. Jeg skal være stolt av det jeg har fått til og jeg skal være nysgjerrig på alt som handler om landets kultur og normer. Å oppdra egne barn er et stort ansvar, la de selv velge hva de vil ha med seg av den nye kulturen.*

Noe av det beste med Norge er at alle har rettigheter og ansvar. Innvandrere bør ikke nøle med å melde seg som frivillig. Etter kort tid i Norge ble jeg frivillig, og nå er jeg styremedlem i frivilligsentralen. Etter få måneder på norskopplæring, fikk jeg praksisplass på biblioteket, i lokalavisen og på servicekontoret i kommunen. Etter ett år i praksis har jeg jobbet som integreringskonsulent for en privat bedrift der jeg underviste andre innvandrere i norsk kultur og språk. I tillegg har jeg jobbet ved dokumentssenteret i Kristiansund kommune, og som skribent for lokalavisen. Jeg har deltatt på flere konferanser, og har vært taler på kvinnedagen to år på rad.

Det finnes ikke en magisk oppskrift som fører til god integrering. Nettverk og bekjentskap vil hjelpe deg gjennom livet. Suksessfull integrering kommer gjennom samarbeid. Er ikke vi mennesker ulike og må respektere dette?

Innvandrerens samfunnsdeltakelse

Å være med å forme samfunnet man er en del av er en grunnpilar i demokratiet og samfunnsutviklingen. Personer med innvandrerbakgrunn deltar generelt mindre i lokaldemokratiet enn majoritetsbefolkningen og er underrepresentert i frivillige organisasjoner. Medlemskap gir organisasjonskunnskap og fungerer som sosialiseringsarena. Å ha norske venner og være samfunnsengasjert er viktig for deltagelse i lokaldemokratiet. Innvandrerungdom som deltar i organisasjonslivet og har hyppig kontakt med venner, deltar for eksempel oftere i valg.¹ Aktiv deltagelse i lokalsamfunnet og i frivillige organisasjoner gir bedre inkludering. Når innvandrere bidrar med sin stemme i lokalsamfunnet kan dette være nyttige innspill til videre utvikling. Kommuner, politiske partier og frivillighet må åpne opp og aktivt invitere inn, slik at innvandrere får mulighet til å bidra med sitt engasjement.

Om Nasreen Abou Assaf

Nasreen Abou Assaf (38 år) er opprinnelig fra Syria, men kom til Norge i 2013. Hun har studert media ved Universitet i Damaskus og jobbet som journalist inntil familien måtte flykte. Hun har skrevet kronikk for Aftenposten og har i dag fast spalte i Tidens Krav.

Gründerskap blant innvandrere

Et økende antall innvandrere starter egen bedrift. Det har stor betydning for den det gjelder og for lokalsamfunnet som er avhengig av god utvikling for at folk skal trives og bli boende. På mindre steder bidrar innvandrere ikke bare til næringsutvikling, men også til optimisme og fremtidshåp.

Marianne Solbakken og Bjørn Richard Jensen – Distriktssenteret

Mange innvandrere kommer fra en kultur der det er lav terskel for gründervirksomhet. Svak tilknytning til arbeidsmarkedet, arbeidsledighet og dårlig personlig økonomi motiverer mange til å starte egen bedrift.¹ Noen har et mål om å sysselsette seg selv, mens andre har ambisjoner om vekst og fortjeneste.² Ønske om å bety noe i lokalsamfunnet og å bidra til utvikling kan også være viktig for mange. Dette er en stor mulighet for norske regioner som i årene fremover har behov for at det skapes nye arbeidsplasser.

Inntektsusikkerhet, manglende kompetanse på det å drive bedrift og tilgang på kapital³ er ofte barrierer for alle etablerere, uansett bakgrunn. For innvandrere kan det være ekstra vanskelig fordi de ikke kjenner lover og regler, ikke

får godkjent utdanning, har språkproblemer og fordi de kun har nettverk med andre innvandrere.⁴ Mangel på kunnskap om lokale næringsforeninger, næringsselskap og de gode hjelperne kan også være en stor barriere for innvandrere som er ekstra avhengig av støtte for å kunne realisere sine drømmer.

Mangfoldet utfordrer næringsapparatet

Næringsutviklere i hele landet opplever at mangfoldet utfordrer deres kompetanse og arbeidsmåter. Det gjøres mye godt arbeid, men det er fortsatt mange kommuner som ikke tar inn over seg at de må justere virkemidler og arbeidsmåter - slik at innvandrere med etableringsplaner får den støtten de trenger.

Nytenking i grønne næringer

I tillegg til arbeidskraftbehov er det viktig å være åpen for at innvandrere kan bidra til nytenking innenfor hele verdikjeden.

Salatgründeren Tugushan Alp mener at framtida er urbant landbruk. Han har tidligere dyrket grønnsaker i rundkjøringer i Istanbul. Nå har han ved god hjelp og støtte fra næringsrådgiveren ved Protomore Kunnskapspark og andre gode hjelpere klart å etablere salatproduksjon i et tilfluktsrom under jorda i Molde. I Møre og Romsdal gjør næringsapparatet og gründerhjelpen hoppid.no det lettere for innvandrere å skape sin egen arbeidsplass.

Tugushan Alp, salatgründer og Jørn Heggertveit, hoppid.no-kontakt tilsatt i Protomore Kunnskapspark AS.

Hva kan gjøres?

- Åpen dør inn til næringsapparatet er viktig for alle. Etablerere med innvandrerbakgrunn finner sjelden frem uten at noen viser vei. Hjelp til å komme i kontakt og rekruttering til etablererkurs skjer gjerne i tett samarbeid med flyktningetjenesten, eller voksenopplæringen.
- Alle etablerere har behov for å bli tatt på alvor og møtt med respekt. Erfaringer viser at det trengs både holdningsendring og kompetanseheving i møte med etablerere med innvandrerbakgrunn.
- Etablereropplæring bør skje i flere faser og over tid. Det er ofte nødvendig med egne kurs for innvandrere i starten. Kombinasjon av språkopplæring og etablereropplæring kan føre til raskere utvikling i det norske språket. Så må folk så raskt som mulig fases inn i den ordinære etablereropplæringen.
- Mentorordninger korter ned veien til å bli inkludert og har svært god effekt på jobb, karriere og gründermuligheter. Å få hjelp til å koble på nettverk og kompetanse kan ha avgjørende betydning for etablereren.
- Lokalsamfunnet kan være en viktig ressurs i etableringsprosessen. Opplevelsen av å bli anerkjent, inkludert og at lokalsamfunnet har tro på og gir støtte til realisering av gründerdrømmen kan være det som avgjør om den realiseres. Innvandrere som knytter sosiale bånd til lokalbefolkningen når de kommer til et nytt sted, kan klare å starte egen virksomhet selv om de har begrensede norskkunnskaper.⁵

EKSEMPLER PÅ RESSURSER

- **Tilskuddsordning** til etablererveiledning for innvandrere (IMDi). Kommuner, fylkeskommuner og andre virksomheter kan søke.
- **Metodene til Ungt Entreprenørskap** kan brukes for å øke kunnskapen og forståelse for det å etablere bedrift. Flere fylker har erfaring med å bruke «Entreprenørskap som verktøy i språkopplæring og integrering» i kommunens introduksjonsordning.
- **Gründere som er registrert som brukere hos NAV kan søke om å beholde dagpenger eller arbeidsavklaringspenger** en periode mens selskapet blir etablert. Arbeidstreningsplass hos en annen bedrift kan også inngå som en del av tilretteleggingen i etableringsfasen.
- **Norsk senter for flerkulturell verdiskaping er et nasjonalt kompetansesenter innen entreprenørskap blant innvandrere.** Senteret tilbyr kompetanse til kommuner og fylkeskommuner, og er i ferd med å utvikle digitale verktøy som kan hjelpe etablerere med innvandrerbakgrunn.
- **Unge og eldre pensjonister**, og andre du kanskje ikke har tenkt på.

Mentorhjelp gjør alt mye lettere

Støtte fra en pensjonert bedriftsleder har gjort det mulig for Oranut (On) Rennemo fra Thailand og Steinkjer å utvikle nye forretningsideer samtidig som hun driver og er medeier i flere restauranter.

Marianne Solbakken – Distriktssenteret

Hun har det meste som skal til for å være både gründer og bedriftsleder, men behersker ikke det norske språket fullt ut og mangler en del kunnskap om systemet og mulighetene som finnes. Mentorhjelp fra pensjonisten Edgar Austli har gjort det mulig å drive restauranten Thai Thai, samtidig som hun utvikler nye forretningsideer. Nå er On i ferd med å etablere det nye selskapet Thaimatgrossisten som skal levere prefabrikkert thai-mat til egne og andres restauranter.

Mentoren Edgar er alltid ved hennes side og bruker minimum fem timer pr. uke til å delta på møter, forklare/oppklare når det trengs, være støttespiller og heie frem. Han hjalp On med å få kontakt med det kommunale næringsapparatet og Innovasjon Norge. Næringsrådgiveren i kommunen bistår med veiledning og sier at det gir svært god trygghet at mentoren er tilstede. Da trenger hun ikke å lure på om budskapet har nådd frem og blitt forstått. Austli har lang erfaring som bedriftsleder og har kompetanse innen regnskap og økonomisk rådgiving. Han får trivsel tilbake og sier at det viktigste bidraget er å være en positiv medhjelper som bidrar til å flate ut motbakkene. Både gründer, mentor og næringsrådgiver i kommunen er enig om at tillitsfullt samarbeid, og oppfølging og veiledning over tid er den aller viktigste suksessfaktoren.

On er 26 år og har vært bedriftsleder siden hun var 22. Da

overtok hun ansvaret for restauranten Thai-Thai etter sin mor. I tillegg samarbeider hun nært med søsteren, som eier to restauranter i Trondheim. Til sammen sysselsetter de nærmere 40 personer, de fleste med innvandrerbakgrunn. On har lært å lage mat av sin mor og markedsføring av sin bror som driver egen virksomhet i Thailand. Søsteren er viktig sparrings- og forretningspartner. Mentoren og det kommunale næringsapparatet gir veiledning innen økonomi. Regnskapet fører hun selv. Det gir reduserte kostnader, bedre oversikt og mer lønnsom drift.

Lite effektiv produksjon, tungt arbeid for de ansatte og ulik kvalitet på matrettene i restaurantene førte til at On fikk idéen til å etablere Thaimatgrossisten. Denne bedriften skal prefabrikkere matprodukter som sauser, vårruller og strimlet kylling. Mer maskinelt arbeid vil også gjøre det lettere for de ansatte i restaurantene.

Når On skal ansette nye, går hun ofte veien via NAV, slik at hun får kontakt med personer som har vanskeligheter med å komme seg inn på arbeidsmarkedet, for eksempel på grunn av språkproblemer. Nylig arrangerte NAV speed-dating med ti kvalifiserte arbeidssøkere. Hun fant tre-fire personer som kan fylle forskjellige roller og de får tilbud om praksisplass gjennom NAV. Håpet er at noen av dem etter hvert kan bli ordinære arbeidstakere.

«Uten Edgar hadde alt gått mye saktere, det ville kanskje gått ti år til før jeg hadde vært der jeg er i dag. Jeg kjenner hverken Næringsselskapet eller Innovasjon Norge»

Oranut O. Rennemo

Foto: Eilen Austli

Innvandrere som ressurs i landbruket

Rekruttering av innvandrere til landbruket handler om å se sammenhengen mellom næringens behov, medbragt kompetanse og muligheter til utdanning og kvalifisering.

Mona Ward Handeland og Marianne Solbakken – Distriktssenteret

Det trengs større oppmerksomhet og kunnskap om hvordan innvandrere kan rekrutteres og kvalifiseres til landbruksnæringen. Noen innvandrere, inkludert flyktninger, har bakgrunn fra landbruket, men mangler kunnskap om norske forhold. Ressursene og kompetansen de har med seg fra hjemlandet kan tilføre verdifull arbeidskraft og nyteknung. Det er ofte nødvendig å komplementere medbragt utdanning og erfaring for å kunne jobbe i det norske landbruket.

Handnesøyprosjektet: Kvalifisering og integrering gjennom landbruket

Landbruket i Nordland har store utfordringer med å skaffe kvalifiserte avløsere og fagarbeidere. Mange innvandrere har landbrukserfaring fra hjemlandet, men mangler kunnskap om norsk landbruksnæring og mulighetene som finnes. Handnesøyprosjektet gir flyktninger innsikt i næringen og kvalifiserer til arbeid eller til videregående utdanning innen naturbruk. Deltakerne starter med språkpraksis på de samme gårdene som de skal ha yrkespraksis. De lærer landbruksnorsk parallelt med ordinær norskopplæring. Opplæringen består av praksis og tradisjonelle skolefag. Prosjektet er en del av kommunens introduksjonsordning og er et samarbeid mellom Nesna kommune, Marka landbruksskole og praksisgårder. Nordland fylkeskommune og IMDi har bidratt med finansiering. Modellen kan tas i bruk andre steder og i andre næringer.

For Umar Sultan har praksis hos gårdbruker Helge Jørgensen på Handnesøya vært en suksess. Sultan kommer fra lands-

bygda i Etiopia og vil gjerne jobbe med dyr og jord, og bo på landet. Nå har han lært allsidig gårdsdrift og svineproduksjon. Ikke minst har språkpraksisen gitt god utvikling i norsk. - Jeg trives veldig godt her og har mange spennende oppgaver, Helge er en flink lærer og gårdbruker, sier Sultan. - Umar er kjempedyktig og ikke redd for å ta i et tak, han har imponert oss sier Jørgensen. - Jeg lærer også mye av han, om kultur, religion og om Etiopia, så kunnskapen går begge veier. Sultan har fått tilbud om fast jobb som avløser på Handnesøya etter ferdig utdanning.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)

har støttet ulike prosjekter som viser kvalifiseringsmuligheter for deltakere i introduksjonsprogrammet som knyttes til arbeidskraftbehovet i landbruksnæringen. Prosjektene er ulike i innhold og omfang, og spenner vidt fra språkmapper i norsk, til praksis i skognæringen og på gård. I tillegg er det prøvd ut mentormodeller som handler om industriell bearbeidning av landbruksprodukter. IMDi har kontakt med Bonde- laget, fylkesmannens landbruksavdeling og Mat- og landbruksdepartementet for å støtte opp om kvalifiseringsmuligheter innenfor grønne næringer.

Flere flyktninger har fått tilbud om fast jobb etter at de har deltatt i Handnesøyprosjektet i Nesna kommune. Samtidig har gårdbrukere i regionen fått kvalifiserte avløsere.

Bærekraft og kommunens rolle i det grønne skiftet

Hvordan kan ideen om et bærekraftig samfunn ivaretas og utfolde seg i praksis i byer, på små steder og i ulike lokalsamfunn? Når ideen om bærekraft løftes og drøftes på en utviklingsarena, handler det om å la ulike perspektiver og rasjonaliteter få brytes – for å utvikle nye forståelser, ny kunnskap og nye løsninger. Som utviklingsaktør kan kommunen ta ulike roller.

Mikaela Vasstrøm og Hans Kjetil Lysgård – Universitet i Agder og Agderforskning (del av NORCE)

Hva er bærekraftig utvikling?

Bærekraft er et ideal om en sunn økonomi, sosial rettferdighet og økologisk bæreevne som peker på tre formål for samfunnets utvikling, eller rettere sagt konsekvenser av utvikling: Det å handle bærekraftig betyr at de handlinger og valg vi gjør ikke skal gi konsekvenser på en slik måte at det skaper sosial ulikhet og urettferdighet, skaper en geografisk ulikhet eller belastning på andre steder og regioner, eller skaper uheldige konsekvenser for og setter fremtidige generasjoners muligheter for utvikling i fare (Vår felles fremtid, 1987). Spørsmålet om bærekraftig utvikling handler derfor om å avveie og fordele både økonomiske, sosiale og økologiske goder (og byrder) i et globalt perspektiv og mellom fremtidens innbyggere.

Bærekraft kan ikke defineres av vitenskap alene og kan ikke alene skapes gjennom tekniske løsninger og kopierte modeller som kan overføres og anvendes overalt. Bærekraftig utvikling er en kompleks tematikk, hvor selve forståelsen av hva som er problemet og løsningen kan gi mange ulike svar. Å omsette bærekraft til praksis krever verdivalg og avveininger mellom mange ulike interesser og konsekvenser. Det innebærer at bærekraftig utvikling ikke er en vitenskapelig konstatering av fakta, men en politisk prosess som krever lokal kunnskap, deltakelse og engasjement. Kunnskap om sammenhenger og mulige konsekvenser er

viktig, men det må likevel gjøres politiske valg.

Utfordringer for grønn omstilling

Bærekraftbegrepet handler om å endre eksisterende utviklingstendenser med et særlig fokus på miljø og klima – m.a.o. å skape grønn omstilling. Både gjennom internasjonale avtaler og i nasjonal politikk er de fleste enige om at noe må gjøres. Til tross for det sterke fokuset og engasjementet på nasjonalt og internasjonalt nivå er det fortsatt en stor utfordring å oversette det abstrakte begrepet bærekraft til lokal politikk og handling. Hvordan kan ideen om et bærekraftig samfunn ivaretas og utfolde seg i praksis i byer, på små steder og i ulike lokalsamfunn?

Det finnes mange teorier og ideelle retningslinjer for bærekraft på ulike politiske nivåer som peker på juridiske, sosiale, og økonomiske strukturelle rammer og begrensninger for bærekraftig samfunnsutvikling. I praksis må likevel omstillingen ta utgangspunkt i lokale kontekstuelle forhold. Bærekraft har dermed ikke bare en materiell dimensjon, men også en politisk dimensjon, som betyr at det må gjøres politiske valg mellom ulike verdier og utviklingsalternativer.

Å jobbe med bærekraft og omstilling handler i praksis om å knytte universelle perspektiv til lokale strukturelle, miljømessige og sosiokulturelle forhold. Man kan si at omstilling

må «skapes» lokalt gjennom å (re)vurdere eksisterende bruk og flyt av ressurser, og avveie og prioritere interesser og verdier. Det handler dermed også om å utforske nye tankemåter, samarbeidsrelasjoner og fordeling av goder og byrder (eierforhold, forvaltningspraksis). For å fastholde idealet om bærekraft i de lokale forhold kan f.eks. FNs bærekraftsmål brukes som en refleksiv ramme for å diskutere hvilken vei vi skal, men de konkrete valgene på lokalt nivå må gjøres og tas av lokale politiske aktører.

Kommunens rolle i grønn omstilling

Kommunen er en viktig utviklingsaktør og kan ta ulike styringsroller i grønn omstilling. I enhver utviklingsprosess må kommunen vurdere egen styringsrolle i forhold til i hvilken grad man ønsker definisjonsmakt og kontroll og i hvilken grad man ønsker å samarbeide og samhandle. En avveining som ofte går mellom behovet for effektivitet og legitimitet. I grønn omstilling er det kanskje et ekstra behov for nye måter å sikre forankring og legitimitet. Det er behov for prosesser som forankrer og legitimerer bærekraftig politikk hos politikere, hos interesseaktører fra næringsliv og frivillige organisasjoner, og ikke minst hos kommunens innbyggere generelt. Bred deltakelse og lokal mobilisering er derfor helt sentralt for å skape en bærekraftig samfunnsutvikling.

Når ideen om bærekraft løftes og drøftes på en planleggings- og utviklingsarena, er det et spørsmål om utvikling av forståelser og kunnskap mellom ulike perspektiver og rasjonaliteter. Det er med andre ord en prosess for å skape nye ideer. Kunnskapsutvikling, læring og innovasjon er helt sentrale begreper og prosesser for å adressere bærekraftutfordringen i planlegging og politikkutforming. Deltakelse for bærekraftig utvikling handler dermed ikke om en prosess som skal lede mot allerede definerte formål, kun basert på formalisert vitenskapelig kunnskap. Det handler også om en type eksplorativ og eksperimenterende prosess hvor ulike verdier, interesser og forståelser gjensidig kan utfordre hverandre i samspill med kunnskap om sammenhenger, konsekvenser og alternativer for en bærekraftig utvikling. Det kan derfor være nyttig å etablere ulike typer arenaer for et mangfold av aktører i lokalsamfunnet for å utforske den lokale utformingen av bærekraftstrategier og grønn omstilling.

Dialog og deltakelse i praksis?

Hvis bærekraft er et spørsmål om verdier og politiske valg, så må det legges til rette for reelle politiske prosesser som involverer ulike aktører med ulike forståelser og meninger om temaet. Bred deltakelse i slike prosesser er ofte sukseskriteriet for å skape legitimitet for nye (grønne) utviklingsperspektiv, politisk forankring for endringsprosesser, engasjement for nye handlingsmønstre og fremvekst av og aksept for ny kunnskap, nye forståelser, nye ideer og nye løsninger.

Å utvikle en lokal politikk for bærekraftig utvikling handler om å utvikle mål for en lokal bærekraftig utvikling og ikke bare om å få innspill til allerede definerte mål. Det er derfor behov for en bred og involverende politisk prosess for å definere hvordan bærekraft skal fylles med innhold og forme politiske mål og handlingsalternativer på lokalt nivå. Utfordringen blir å finne ut hvordan det skal tilrettelegges for å utvikle en lokal politikk.

Ulike former for arenaer for politisk dialog kan etableres både innenfor kommunens politiske og/eller administrative styre, eller på tvers av politikere, næringsliv, lag og foreninger og innbyggere. I 2017 ble f.eks. politikerne fra seks kommuner i Listerregionen i Agder invitert til et «politisk verksted» for å reflektere over «Det gode og bærekraftige liv på Lister i 2050». Verkstedet hadde som formål å etablere en felles forståelsesramme for den lokale konteksten i regionen og utfordre politikerne til å tenke alternative mål og løsninger og skape nye bærekraftige visjoner for fremtiden. Verkstedet hadde ikke et gitt utviklingsformål, men fungerte som en refleksjonsarena som åpnet for å tenke nye retninger og ideer på tvers av kjente og etablerte politiske rammer i regionen. På denne måte ble ikke bare valg mellom løsninger gjenstand for debatt, slik det ofte blir i lokal politikk, men hele den grunnleggende forståelsen hva bærekraftig utvikling er og kan være i regionen ble satt på dagsorden og debattert.

Denne formen for politiske verksteder der innbyggere, næringsliv, lag og foreninger settes sammen og kan diskutere kritisk hvilke mål og alternativer man har for en bærekraftig utvikling av lokalsamfunnet, kan organiseres på mange måter. Det sentrale er imidlertid at deltakere på et slikt verksted inviteres til en bred prosess der både kunn-

Foto: Dan-Erik Aggvin

skapsgrunnlaget, visjoner for fremtiden, måldefinisjoner og alternative løsninger settes i spill og debatteres. Deltakerne inviteres til å legge frem og diskutere egne forståelser av hvordan det gode liv kan og bør være for både mennesker og miljø i fremtiden. Det betyr ikke at vitenskapelig kunnskap og ekspertkunnskap ikke er viktig som innspill i denne typen prosesser. Denne typen kunnskap er en viktig hjelp for å forstå sammenhenger og konsekvenser i koblingen mellom globale og lokale prosesser, men den kan ikke avgjøre og avveie verdier om hva det er som er

ønsket utvikling, hva som er forståelsen av det gode liv og hvordan mennesker ønsker og velger å leve sine liv. Dette krever en anerkjennelse av at det kan være mange ulike forståelser og konflikter i spill på lokalt nivå som trenger å bringes inn og bli en del av den demokratiske debatten om hva lokal bærekraftig utvikling skal være. Derfor er det behov for felles arenaer eller verksteder for å diskutere de ulike forståelsene, prøve ulike argumenter og verdisyn mot hverandre og skape engasjement for handling.

Former for verdiskaping

ØKONOMISK VERDISKAPING – inneber auka lønsemd gjennom produksjon og sal av varer og tenester og auka sysselsetting for lokalsamfunnet, for eksempel som følgje av innovasjon, merkevare- og omdømmebygging.

EKSEMPEL PÅ INDIKATORAR:

- Nyetablering/utviding
- Inntekter og omsetning
- Sysselsetting
- Attraktivitet (tilflytting og besøk)

SOSIAL VERDISKAPING – inneber utvikling av felles forståing, engasjement, tillit og tilhørslse som oppstår gjennom samarbeid, samhandling, dugnad, frivillig arbeid, fellesskap og nettverk.

EKSEMPEL PÅ INDIKATORAR:

- Tillit
- Samarbeid og nettverk
- Engasjement
- Stadtilhørslse
- Felles mål

KULTURELL VERDISKAPING – inneber auka kunnskap og bevisstheit om lokal kultur- og naturarv, særpreg, tradisjonar, historieforteljing og symbol som gir grunnlag for formidling og utvikling av identiteten på staden og stoltheit.

EKSEMPEL PÅ INDIKATORAR:

- Identitet
- Kunnskap
- Tradisjonar og historie
- Symbol

MILJØMESSIG VERDISKAPING – inneber å styrka kvalitetane og verdiane knytt til kulturminne, kulturlandskap og natur. Miljømessig verdiskaping oppstår ved at desse verdiane skjøttast, vert haldne i hevd og teke vare på slik at kulturarven og naturmangfaldet sikrast.

EKSEMPEL PÅ INDIKATORAR:

- Natur og biologisk mangfald
- Kulturminner
- Landskap
- Utsleppsreduksjon

Ein viktig premiss for den breie verdiskapinga er at ei form for verdiskaping ikkje skal øydeleggje for ei anna, eller bidra til å svekke den totale verdiskapinga.

Verdiskaping – å lukkast i lag

I natur- og kulturressursar ligg det mykje energi. Denne energien kan vere ei kjelde til utvikling og verdiskaping i kommunen. Då må ein samstundes finne balansen mellom å ta vare på og nytte verdiane.

Elisabeth Veivåg Helseth, Roar Werner Vangsnes og Bjørn Richard Jensen – Distriktssenteret

I alle lokalsamfunn, kommunar og regionar vil det vera ulike perspektiv på kva som er verdiar og korleis ein bør nytta dei. Dei som forvaltar, formidlar og foredlar verdiane spelar alle viktige rollar i verdiskapinga. Kommunen kan bidra til å løfta fram dei ulike perspektiva, og skapa arenaer der ulike menneske med ulike interesser kan møtast.

Kåffjord

Kommunen si satsing på den samiske kulturarven ga eit godt grunnlag for Senter for nordlige folk. Senteret trekk i dag viktige kompetansearbeidsplassar til kommunen.

Brei verdiskaping er ein berekraftig utviklingsstrategi. Arbeid med brei verdiskaping handlar om å sjå samanhengar mellom økonomisk, miljømessig, kulturell og sosial verdiskaping, og å nytta dette samspelet til å skapa større lokal meirverdi.

Hurdal

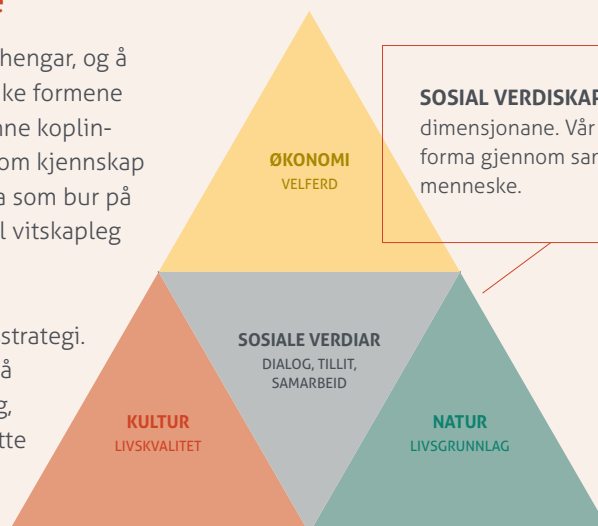
Kommunen har lagt til rette for berekraftig, lokal treforedling. Dei siste åra har bedriftene Termowood og Superwood etablert seg i Hurdal. Dette har resultert i 12 nye arbeidsplassar.

Å sette ord på samanhengane

Brei verdiskaping utfordrar oss til å sjå samanhengar, og å undersøkje kva som svekker og styrker dei ulike formene for verdiskaping. Vi må snakke saman for å finne kopleingane, konfliktane og løysingane. Det handlar om kjennskap til lokal kultur, lokale økosystem og menneska som bur på staden. Samstundes bør ein også støtte seg til vitskapleg kunnskap og fagkompetanse.

Brei verdiskaping er ein berekraftig utviklingsstrategi. Arbeid med brei verdiskaping handlar om å sjå samanhengar mellom økonomisk, miljømessig, kulturell og sosial verdiskaping, og å nytta dette samspelet til å skapa større lokal meirverdi.

SOSIAL VERDISKAPING bind saman dei ulike dimensjonane. Vår forståing av verdiar blir forma gjennom samhandling med andre menneske.

Verditriangelet, modell vidareutvikla frå Ingebrigtsen og Jakobsen (2004).

og tillitssjekken

g for å skape noko nytt saman.

gar om kor god
dei som deltek i
tilliten, kan vere starten

Slik nyttar du sjekken:

Du kan bruke denne sjekken til eigenrefleksjon og bevisstgjøring. Del gjerne dine refleksjonar med andre.

De kan bruke sjekken som eit felles verktøy i prosessar de jobbar i. I ein felles prosess, kan de følgje denne oppskrifta:

- Del ut dette arket til deltakarane
- Sett av tid til å fylle ut kvar for seg

Når alle har svara på spørsmåla:

- Dersom det er meir enn 10 deltakarar, del i grupper
- Del refleksjonar rundt kva område de må jobba meir med.
 - Har vi lik oppfatning?
 - På kva område sprikar det?
 - Kvifor?
 - Kva kan vi gjere med det?
- Prioriter dei viktigaste områda
- gjere noko med for å betre styrke tilliten
- Sett «den gode og tillitsfulle agendaen på fellesarenaer framover
- Fordel ansvar for å følgje opp de vert einige om

DIALOG- OG TILLITSSJEKKEN

1

Eg opplever at målsettingane med prosessen kan tolkast

☐ Heilt ueinig

☐ I stor grad ueinig

☐ Litt ueinig

2

Eg opplever at alle er interessert i å finne gode f

☐ Heilt ueinig

☒ I stor grad ueinig

☐ Litt ueinig

3

Eg opplever at viktige stemmer manglar

☐ Heilt ueinig

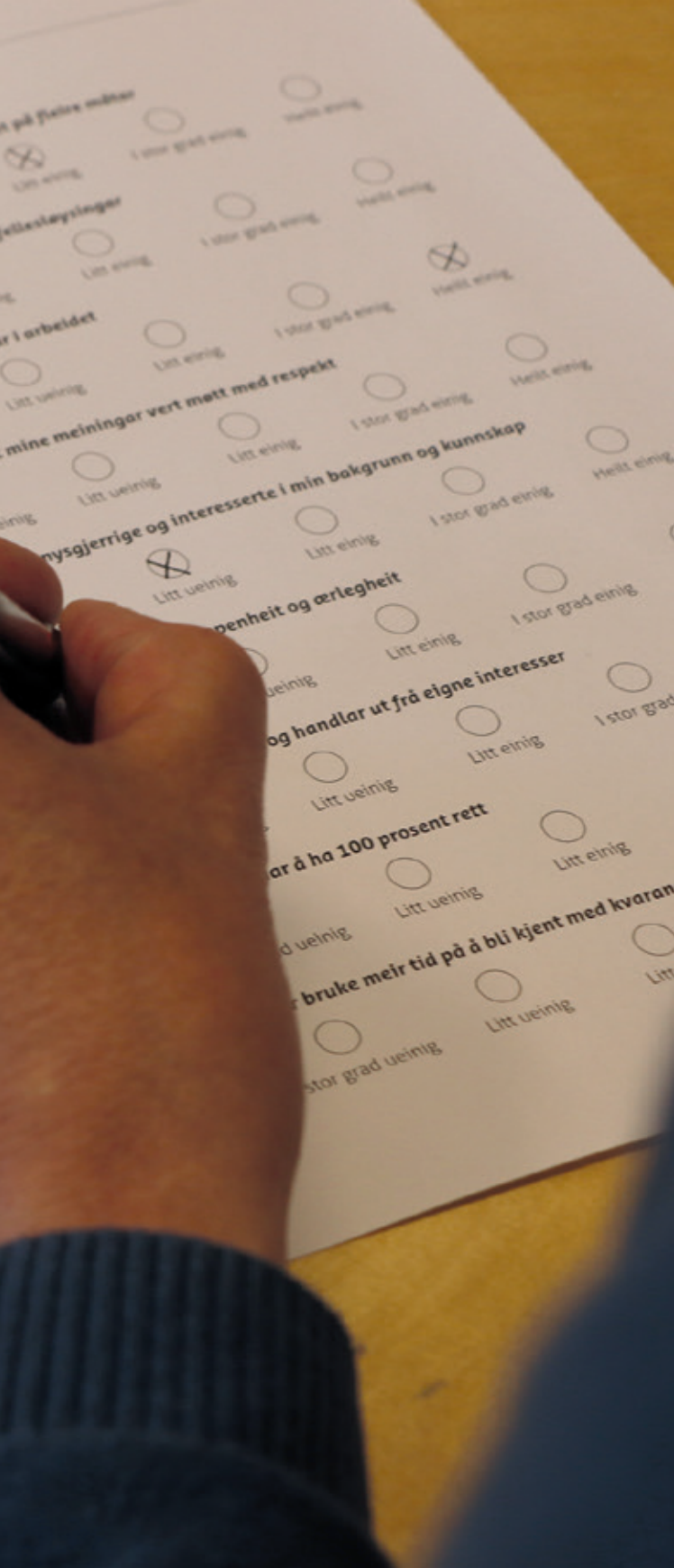
☐ I stor grad ueinig

4

Eg opplever å bli lytta til, og at

5

Kommunen kan spele ei viktig rolle i å legge til rette for dialog. Ein god arena for dialog og verdiskaping får vi når det blir lagt rette for å lære av kvarandre. Legg kommunen godt til rette, kan deltakarar med ulike meiningar og interesser finne ut korleis dei kan styrke kvarandre.

Ta dialog- og tillitssjekken

Alle som arbeidar med samfunnsutvikling veit at det kan vere utfordrande å få menneske med ulike perspektiv til å dra i same retning. Samstundes kan interessemotsetningar opne for læring, endring og nyskaping. Då er dialog eit viktig verktøy.

Dei involverte i ein prosess kan ha ulike oppfatningar om kor god dialogen er. Ei kartlegging av korleis dei som deltek i prosessane oppfattar dialogen og tilliten, kan vere starten på ei forbetring.

Du finn dialog- og tillitssjekken på nettsida til Distriktssenteret

Den kan nyttast i prosessar der ulike menneske møter kvarandre og skal arbeida saman over noko tid. Det kan til dømes vera i arbeid med kommuneplan, utviklingsstrategiar eller i verneprossar.

«Dialog er ein konkret reiskap til å utfordre gamle tankemønster, setje lys på ulike perspektiv, og stimulere til genuin nyskaping»¹

Kapasitetsbyggande samfunnsplanlegging

Utviklingskapasiteten er avhengig av korleis dei ulike aktørane greier å produsere og nyttiggjere seg konkurransedyktig kunnskap, samarbeide, og mobilisere i lag for endring. Utfordringar må møtast gjennom strategiar og tiltak som heile samfunnet engasjerer seg i og som er tilpassa situasjon og utfordringar i området.

Jørgen Amdam – Professor emeritus Høgskulen i Volda og ordførar i Volda

Dei klassiske regionalpolitiske styrings- og planleggingsmodellane var tilpassa ei tid der hus, maskiner og vegar var spesielt viktige. Om ein greidde å skape arbeidsplassar, kom det alltid folk. Dette synes ikkje lenger å fungere like godt. I storbyregionane voks folketalet sterkare enn talet arbeidsplassar. I framtida er kunnskap, evne til initiativ, kontaktflate m.m. avgjerande for den regionale utviklinga til eit område. Det handlar om ungdomspreferansar, utbygging av universitets- og høgskulesystemet, lokalisering av servicesektoren, overføringssystem, internasjonalisering m.m. Det krevst derfor ei brei tilnærming til og også ein god oversikt over kva som skjer i omverda så vel som i planleggingsområdet.

Mange studiar er gjorde av framgangsrik – og mindre fram-

gangsrik – regionalpolitikk og planlegging. Dei fleste peikar på at det for å endre utviklinga i eit territorium krevst ein kombinasjon av ekstern offentlig innsats og ein sterk lokal vilje med stor intern privat og offentlig satsing til sjølv å løyse sine utfordringar (Nilsson 1998). Det siste føreset mellom anna at det finst entreprenørskap og vilje til å satse eigen kapital og eiga tid. I ein politisk samanheng er det ei stor utfordring korleis ein kan stimulere samfunn med svak entreprenørkultur til eigenutvikling, fordi dette er så nært knytt til haldning, tradisjon og politisk kultur (Putman 1993).

Ingen region eller kommune er heilt lik andre. Naturlege tilhøve og vilkår varierer, det same gjer tradisjon, kultur

og haldningar. For å endre utviklinga er det turvande å sjå og forstå samanhengane – dei spesielle tilhøva, utfordringar, behov og moglegheiter – samstundes som ein ser samanhengen i høve til andre område. I prinsippet krevst det særskilt politikk for kvar region og ei omlegging frå sektorretta til områderetta planlegging – i det minste til at ein ser sektorplanlegging i samanheng (Amdam 1999).

I denne artikkelen er utgangspunktet at innovasjon, omstillingsevne og kapasitetsutvikling i ein region spesielt er avhengig av er tilhøva i det *sivile samfunnet*, i *offentleg verksemd* og i *næringslivet* (sjå figur 1). Kapasiteten til eit område til å møte utfordringar er spesielt avhengig av korleis dei ulike aktørane greier å produsere og nyttiggjere seg konkurransedyktig kunnskap. Samstundes må svar på utfordringar møtast gjennom strategiar og tiltak som heile samfunnet engasjerer seg i og som er tilpassa situasjon og utfordringar i den konkrete regionen. Etablering og utvikling av regionale innovasjonssystem krev av visse vilkår er oppfylt. For det første trengst eit aktivt næringsliv med stor grad av samlokalisering og samarbeid, for det andre eit aktivt samarbeid med ulike organisasjonar for kunnskapsutvikling og spreiding.

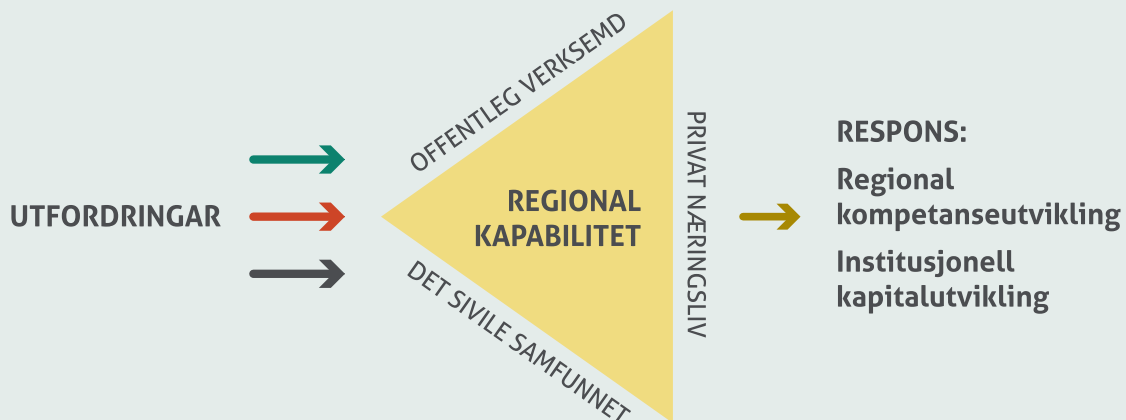
Utfordringar for regional utvikling

På regionalt og lokalt nivå er det tre delsystem ein må få til å fungere best mogleg som ei samla eining. Næringslivet

sjølv, offentlig kompetanseretta verksemd og det sivile samfunnet. Kvar av desse delsystema er knytt saman med både større (nasjonale og internasjonale) og mindre (lokale leverandørar m.m.) system som danner rammevilkår og utfordringar.

Samarbeid, sams utviklingsarbeid, nettverksbygging, interaktiv læring m.m. synes i dag å vere hovudstrategien for å få slike system til å fungere i saman og for å fremme regional utvikling. Men det grunnleggjande er at det er menneske som utviklar, formidlar, bruker og er berarar av kunnskap og kompetanse. Kunnskap samla i bibliotek, på internett m.m. er passiv og fremmar ikkje regional utvikling uten at den vert aktivisert og inngår i samfunnsmessige prosessar, dvs. utvikling av menneskelege ressursar - kompetanse. Sjølv om det er mogleg for einskildpersonar å utvikle ny kunnskap, så er erkjening, vidareutvikling, spreiding og bruk av slik kunnskap knytt til samarbeid og nettverk mellom personar og organisasjonar – til sosiale prosessar som krev nærleik (Törnquist 1997).

Men kva er vilkåra for at slikt samarbeid skal kunne fungere, og kan dette faktisk skape regional utvikling? Er det spesielle hinder eller utfordringar knytt til samarbeid og nettverksbygging mellom næringsliv, offentlege kunnskapsaktørar og det sivile samfunnet? Og kva slags form og innhald kan eller bør slikt samarbeid ha? Kan kommunen gjen-

Figur 1. Systemutfordringar ved regional kompetanseutvikling og planlegging

nom samfunnsplanlegging og proaktivt arbeid take føringa i slike sams utviklingsprosessar? Mitt fokus er planlegging og utviklingsarbeid: Er det mogleg å endre strukturar og institusjonar og å få systema til å produsere andre og betre samfunnsresultat enn før?

Det regionale næringslivet og kunnskapsmessige utfordringar

Sett i høve til innovasjonsfremming i det regionale næringslivet, kva utfordringar kan ein sjå? Det er store utfordringar knytt til å utvikle interaktiv læring i dei einskilde foretaka, i samarbeid mellom foretak og mellom foretak og andre aktørar i samfunnet. Strategiar som foretaka sjølv vel, synes i høg grad å vere avhengig av både næringslivstruktur og samfunnsstruktur. Nilsson (1998) peikar på paradokset at i t.d. Silocon Valley, med stor grad av ny kunnskaps- og produktskaping, er det stor kunnskapsopenheit mellom foretak og mellom personar som deltek i slikt arbeid, truleg for å redusere risikoen for feilsatsing. Tilsvarande kan ein sjå i "lærande regionar" (Isaksen 1997), medan etablert og stagnerande næringsliv og regionar er meir prega av lukka føretaks- og konserninterne kunnskapsprosessar (Storker 1997). Det typiske synes å vere at område med positiv utvikling har høg intern omvandlingskraft, høg og open kunnskapsflyt mellom aktørar og lang tradisjon for vekst (Nilsson 1998), gjerne slik at vekst i nokre næringar kompenserer for nedgang i andre. Tilvekst av ny kunnskap og kompetanse kjem i form av eigenutvikling i eksisterande foretak og miljø, kunnskapsoverføring mellom næringar og foretak, stor nyetablering av kunnskapsbaserte foretak og gjennom av rekruttering av unge velkvalifiserte menneske.

Det synes også å vere typisk at foretak med om lag same type verksemd "klumpar seg saman" geografisk. Eit døme er gruppa av skipskonstruktørar i Ålesund, nær knytt til skipsindustrien på Nordvestlandet. Innan mange felt ser ein ei internasjonal utvikling av slike "kluster" der eit fåtal miljø med ei bestemt geografisk lokalisering er heilt dominerande. Slike spontane og sjølvutløyste lokaliseringar og samankoplingar synes å vere avgjerande for kven som vinn i konkurransen mellom regionar (Nilsson 1998).

Uansett så betyr dette at ein i lokal og regional næringsutvikling også må fokusere på lokalisering og utvikling av produksjonsretta tenesteyting, spesielt den kunnskapsut-

viklande og -formidlande delen. Dette er nødvendig både for å utvikle tradisjonelle næringar, og for at distrikta skal få tilgang til nye næringar og vere attraktive bu- og arbeidsstader for velutdanna ungdom.

Offentleg kompetanseverksemd og forholdet til innovasjonar i det regionale næringslivet

I den moderne regionalpolitikken er det store forhåpningar til forskning, utdanning og kompetansebygging som verkemiddel (Meld. St. 18 (2016-2017)). Kan offentlig kompetanseretta verksemd eigentleg fungere som eit regionalpolitisk "utviklingsmiddel" for å fremme innovasjon og i tilfelle under kva slags vilkår? La oss sjå nærare på nokre av utfordringane og "hypotesane" innan dette politikfeltet. *Fører universitets- og forskingsmiljø til bedriftsetablering og næringsutvikling?*

Døme som gjerne vert brukt på vellukka samarbeid mellom forskingsverksemd, foretaksetableringar og regional utvikling er Bostonregionen i USA. Nilsson (1998) har sett nærare på forholda i denne regionen og nokre europeiske storbyregionar, og har funne at samarbeidet på langt nær fungerer så godt i desse som i Bostonregionen. FoU-verksemd er sjølvstekt i seg sjølv ikkje nok til å fremme regional næringsutvikling. I tilfellet Boston peikar Nilsson på at eitt universitet sin politikk (MIT med 10.000 studentar), synes å vere langt meir avgjerande enn verksemda til ei rad andre universitet i området (der er 36 universitet og 255.000 studentar). Alt frå etableringa i 1861 la MIT stor vekt på å bygge på området sin industrielle tradisjon og å stimulere tilsette til å drive konsulent- og forskningssamarbeid med næringslivet. Spesielt vart det lagt vekt på å etablere forskningssamarbeid med storforetak og å gjere det lett for tilsette å etablere eigen verksemd. Dette førte til mange nyetableringar som seinare har vorte storforetak. Regionen har vore mellom dei fremste med å utvikle og produsere ny teknologi innan stadig nye område. Regionen har i det heile lang og god erfaring med tett samarbeid mellom forskingsmiljø og næringsliv, men også stor tilgang på risikokapital, stor tilflytting av ungdom m.m.

Utfordringa er å få aktørar i næringslivet og i FoU- og rettleiingsmiljø til å snakke saman på ein slik måte at ein utviklar gjensidig forståing og tillit og gjensidig handlingsretta

kunnskap (Storker 1997). Det er ikkje nok å aktivisere tilfelldige einskildpersonar i foretak når både leiarane og tilsette må endre erkjenning og praksis. Nærleik er ikkje nok om ikkje FoU-miljø har økonomi, evne, vilje og kompetanse til å gå inn i meningsfylte samtalar og samarbeidsprosessar med næringslivet. Også foretaksleiarar må oppleve kontakt som verdifull – og ikkje slik at forskarar må lærast opp av næringslivet og at dei “stel” idear og løysingar, slik som fleire av leiarane i storforetaka på Nordvestlandet hevdar dei har opplevd (Amdam 1998a). Utviklings- og forskingsprosjekt må organiserast på føretaka og områda sine premisser, ikkje ut frå kva som hensiktsmessig for forskarar.

Er utdanning og forskingsverksemd viktig for regional samfunns- og næringsutvikling?

Om ein ikkje kan vise til så mange direkte innovasjonar i næringslivet som følgje av regionale offentlege FoU-institusjonar, kan dei vere viktige indirekte. I ein regional-økonomisk forstand må slike aktivitetar samanliknast med andre eksportaktivitetar. Etablering og drift av slike institusjonar er i stor grad finansiert over statsbudsjettet, dvs. at verksemda skaper eksportinntekt i økonomisk base-samanheng.

Ein annan “kvantitativ” argumentasjon er knytt til at yrkesutdanning bør foregå regionalt fordi dette fører til at ungdomen vert i regionen. Men regionalisering av utdanning skaper også andre utfordringar. Ein viktig lekk i regional kunnskaps- og næringsutvikling synes å vere at ungdom vandrar ut til andre samfunn og får impulsar der. Ei stor utfordring i dag er å få slik ungdom tilbake. Mykje av den “franske” industrireisinga på Vestlandet etter første verdskrig synes å ha slik bakgrunn (Wicken 1997), gjerne ved at etablerte næringar og verksemd vert vidareutvikla gjennom impulsar frå andre. Nilsson (1998) peikar også på den viktige rolla som tilflyttarar og tilbakeflyttarar har for samfunns- og næringsending, ubundne som dei ofte er av tradisjonar, normar m.m. som skaper hinder for endring.

Regional identitet og sjølvkjensle er viktig for regional utvikling. Eit typisk trekk i det moderne samfunnet er at om samfunnsmedlemmar ønskjer å bu i eit bestemt lokalsamfunn eller region, så er det mange moglegheiter til dette for dei velkvalifiserte. Moderne kommunikasjons-

system gjer det mogleg å skilje mellom bustadsamfunn og arbeidsnettverk på ein heilt annan måte enn før (Törnquist 1997). Dette betyr at om eit område først er attraktivt nok som bustadområde slik at “fotlause” flyttar til, vil dette i seg sjølv skape nye arbeidsplassar (hushaldtenester), men også at velutdanna tilflyttar tek arbeidet sitt med seg eller etablerer eigne verksemdar (Nilsson 1998). I dette perspektivet er det flyttarane som er berarar av innovative evner i samfunnet og i næringslivet. Bør strategien vere utvikling av sterk lokal og regional identitet hjå ungdom, så sterk at dei ønskjer å vende tilbake etter å ha fått verdfulle impulsar og kunnskap i andre regionar?

Det sivile samfunnet og næringsutvikling

Internasjonal forskning viser at dei mest markerte forskjellane mellom samfunn og regionar som greier seg godt i den internasjonale konkurransen og dei som fungerer dårleg, er at dei siste har manglande utvikla samfunnsinstitusjonar og -organisasjonar (Bennett og McCoshan 1993, Stöhr 1990, Nilsson 1998). Dei godt fungerande samfunna har eit rikt organisasjonsliv, innbyggjarane tek ansvar, det er god og open kommunikasjon mellom sentrale samfunnsaktørar, dei politiske organisasjonane og institusjonane har god oppslutning og dei arbeider for regionen sin lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt og i forhold til sektorar og organisasjonar (Törnquist 1997).

Samfunn som fungerer dårleg er prega av “hierarki” og “maktsentralisering”, dvs. at det er danna elitar og arbeidsmåtar som meir er prega av å kontrollere og dempe initiativ, særleg om det er andre enn dei “utvalde” som tek det. Den “tredje sektor” (det sivile samfunn) er svakt utvikla og det er dårleg kommunikasjon og samarbeid mellom politiske organ, marknadsinstitusjonar og den “tredje sektor” (Stöhr 1990). Slike trekk kan forsterkast om samfunnet har ein “lønnsmottakarkultur” med klassemotsetningar i staden for ein meir egalitær “sjølvstendekultur” (Wicken 1997).

Ei forutsetning for mellom anna innovativ verksemd i næringslivet er at ein greier å dra heile samfunnet med i innovative utviklingsprosessar. Dette krev sosiale strukturar som støttar opp under og formidlar nyskaping og initiativ, fleksible institusjonelle strukturar og ein høg grad av lokal interaksjon og kooperasjon - ei lokal dugnadsånd for å

møte sams utfordringar. I tillegg til næringsentreprenørar trengst også "sosiale entreprenørar", dvs. interne og/eller eksterne utviklingsagentar som kan delta i og stimulere andre i slike mobiliseringsprosessar (Amdam 1998c).

Stöhr m.fl. (1990) meiner at dei basale forutsetningane for utvikling: initiativ og entreprenørevne, finst latent i alle befolka område, i byområde så vel som i utkantar. Ved studiar av 50 døme frå heile Europa fann dei desse felles-trekk for kva som stimulerer og bremsar ei regionalt initiert utvikling:

Entreprenørar. I omtrent alle døma på næringsutvikling så vel som samfunnsmessige endringar vart initiativ teke av visse *nøkkelindivid*, entreprenørar. Svært ofte var ikkje dette dei ein forventa skulle spele ei slik rolle, det vil seie lokale administratorar og politikarar eller leiarar av storforetak, men "ukonvensjonelle" initiatorar som til dømes ein lokal veterinær, ein lege, ein pensjonert offiser eller andre "samfunnsaktivistar", dvs. mange "uformelle" entreprenørar. Dette funnet er i samsvar med norske granskingar, sjå m.a. Arbo og Bukve (1990) og Kobro m.fl. (2012).

Nettverk og arena. Tilkomsten av entreprenørar var ei viktig men ikkje ei tilstrekkeleg forutsetning. For å verte effektiv måtte entreprenøren (spesielt ein ekstern) ha tilgjenge (eller skaffe seg tilgjenge) til eksisterande lokal informasjon og kunnskap gjennom *sosiale og institusjonelle nettverk*. Dei måtte arbeide gjennom lokale nettverk, eventuelt tilpasse/endre eller etablere slike. Spesielt var det viktig å etablere nye relasjonar og nettverk om ein lokalt hadde ulike fraksjonar som var isolerte eller fiendsleg innstilte til kvarandre. Som lokale utviklingsagentar måtte entreprenøren byggje opp nye arenaer og nettverk for å knytte saman forskjellige lokale aktørar og institusjonar, og for å motivere dei til å samarbeide.

Svært ofte trongst eksterne truslar for å få aktørane motiverte til eit slikt samarbeid eller for at nye aktørar skulle få sleppe til. Vidare er det viktig å ha *høg lokal mobilitet av relevant kunnskap og informasjon* gjennom formelle kanalar som til dømes ei lokalavis, fagpresse eller som intensive sosiale interaksjonar.

Lokal identitet. Dei viktige aktørane må kunne identifisere seg sjølv med lokalsamfunnet og vere aktiv i det, men treng ikkje å bu lokalt eller å vere tilbakeflyttarar. Faktisk har tilflyttarar ofte lettare for å ta initiativ og å få handlingsrom (Nilsson 1998). Også ein eksternt rekruttert leiar av ein lokal fabrikk i eit internasjonalt storkonsern kan leie interne og eksterne innovasjonar. Forutsetninga synest å vere at vedkomande aktør kan forvente større fordelar frå lokalt enn frå eksternt samarbeid eller interaksjon.

Samtale, tillit og partnerskap – strategiar for regional kompetanseutvikling

Samarbeidsprosessar mellom privat næringsliv, offentlege verksemd og det sivile samfunn er nært knytt til utvikling av det regionale samfunnet sin kapabilitet og institusjonelle kapital (sjå figur 1). Healey et al (1999) deler *institusjonell kapital* inn i kunnskapsressursar, relasjonsressursar og mobiliseringsevne. Det regionale samfunnet si oppbygging av *kunnskapsressursar* er avhengig av tilgang og bruk av eit breitt tilfang av kunnskap og kompetanse, kontinuerleg refleksjon og utvikling av kunnskapsmessige referanserammer, brei involvering av aktørar og kontinuerleg introduksjon og oppfinning av nye idear og fornying av etablerte. *Relasjonsressursane* er knytt til partnerskap, nettverk og samarbeid mellom aktørar og kan m.a. utviklast gjennom styrking av relasjonar og kanalar mellom aktørar, utvikling av klare knutepunkt som flest mogleg aktørar har tilgang til og sluttar opp om, samanknytting av nettverk ved å etablere sams arenaer og prosessar m.m. Det viktige er likevel at for å kunne fange opp, utvikle og bruke slike ressursar, må det regionale samfunnet ha evne til å mobilisere i forhold til utfordringar. For å gjere dette treng samfunnet endringsagentar (entreprenørar), arenaer, tilgang til mobiliseringsmetodar og ikkje minst sams oppfatningar om og tilslutning til visjonar, moglegheiter og handlingsrom.

Dette spenningsfeltet er spesielt påtakeleg innan kompetanseutvikling. På eine sida har det aldri før vore så mykje og så lett tilgjengeleg kunnskap som no, spesielt gjennom internett og andre moderne hjelpemiddel. På andre sida er ikkje denne kunnskapen anvendeleg før den kjem innanfor menneskeleg rekkehald, den må oppfattast og lærast og ein må erkjenne at dette er viktig for eigen næringsdrift, for personleg utvikling, ja for utviklinga av samfunnet. Faktisk

kan det vere slik at den stadig aukande mengda av kunnskap blanda saman med tom informasjon og desinformasjon, gjer slik læring vanskelegare enn før. Støyen er rett og slett for stor.

Dette krev etter Bennet og McCochan (1993 s. 212) si meining at regionale og lokale offentlege og private aktørar gjennom sams planlegging skaper:

- Aksept av langsiktige utviklingsstrukturar og -strategiar, og forpliktande samarbeid om endring og kvalitetsforbetring
- Aksept av eit aktivt engasjement som skal endre arbeidsmåten til kvar einskild aktør og arbeidsmåtene til samarbeidande aktørar for å få eit betre fungerande totalsystem

Vegen vidare for Distriktssenteret

Distriktssenteret er oppretta for å hjelpe kommunar og regionar i distrikta med kapasitetsutvikling og kompetansebygging. Profilen er dei siste åra endra meir til å vere oppgåveløysar for Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Treng senteret å vere ein lydig tenar for sentralkmakta? Drøftingane ovanfor meiner eg viser at senteret kan ha viktige roller i å stimulere lokal og regional kunnskapsutvikling, stimulere og etablere nettverk og arenaer og ikkje minst hjelpe aktørar til å mobilisere for endring.

Eg meiner at senteret har stort nasjonalt potensiale i minst to retningar og som kan vere i konflikt med kvarandre:

- Vere departementet si utførande hand i endringsprogram som byregionprogrammet og kommune-reforma. I staden for å vere eit vanleg direktorat, å vere eit utviklingsorgan som er kunnskapssøkande og -formidlande og som er i stand til å utvikle eigen kompetanse i slik verksemd. Arbeidsmåtene må då vere sjølvsendige og bygd på erfaring og kompetanse i utviklingsarbeid slik til dømes peika på av Freidmann og Gallent (Friedmann 1992, Gallent 2013).
- Vere aktivt kunnskapssøkande og mobiliserande i kva som skjer spesielt i utkantar og rurale strøk i Noreg. Senteret må då ha ei klar kritisk formidlarrolle der problemstillingar som krev politikkutvikling og tiltak blir fokusert så tidleg som mogleg. Senteret bør kunne ta tilsvarande rolle dagsordenrolle som Brox hadde då han skreiv «Kva skjer i Nord-Norge», men i tillegg også drive nettverksbygging og mobilisering. Til dømes Storper (1995) og Stöhr (1990) peikar på kor viktig det er å mobilisere lokale og regionale aktørar i utviklingsarbeid og at vesentlege verkemiddel er å bygge på tidlegare erfaringar, aktive samtaler og bygge tillit.

Suksessrike distriktskommuner anno 2012 og 2018

Det skapes ofte et svart-hvitt bilde av den regionale utviklingen i Norge, der sentrale områder av landet er i vekst og framgang, mens Distrikts-Norge er preget av stagnasjon eller nedgang. Virkeligheten er langt mer nyansert.

Lillian Hatling og Torbjørn Wekre – Distriktssenteret

I 2012 ga Distriktssenteret Telemarksforskning og SINTEF i oppdrag å studere 15 distriktskommuner som hadde klart å skape sterkere vekst i arbeidsplasser og/eller folketall enn det vekstbetingelsene alene skulle tilsi. Med vekstbetingelser menes de strukturelle utviklingstrekkene som den enkelte kommune ikke kan påvirke, som den totale befolkningsveksten i landet og hvilke bransjer som er i fram- eller tilbakegang.

Det handler om utviklingskultur

Vi spurte: Hva forklarer denne veksten? Og: Spiller det noen rolle hva kommunen gjør? Hovedkonklusjonen var at den stedlige utviklingskulturen i kommunen er avgjørende for å skape attraktivitet. Det handler ikke om kommuneøkonomi, om å satse på de rette næringene, gjennomføre en bestemt type tiltak, ha gode planer eller organisere utviklingsarbeidet på en spesiell måte. Det handler om å ha en kultur for å

«gripe mulighetene». Det kan være muligheter i form av en framgangsrik bedrift som skaper mange nye arbeidsplasser, en investor med interesse for kommunen, ildsjeler med nye idéer og gjennomføringskraft. Det handler om noe mer og annet enn «flaks» eller «uflaks», selv om tilfeldigheter kan spille en stor rolle for hvilke resultater som vises i statistikken en periode. Forskning og erfaringsbasert kunnskap samlet gjennom ti år har dessuten lært oss at hvordan kommunen håndterer slike «tilfeldigheter» har mye å si.

Fortsatt suksessrike i 2018?

Seks år etter Suksessrike distriktskommuner, har Distrikts-senteret fått Telemarksforskning til å undersøke hvordan det har gått med de 15 kommunene i årene etterpå. Er de fortsatt suksessrike, med større enn forventet vekst i arbeidsplasser eller folketall? Svaret er at noen av dem fortsatt er blant de mest attraktive kommunene i landet. Attraktive kommuner har oppnådd både en høyere arbeidsplassvekst enn forventet og samtidig fått mer innflytting enn forventet. Sju av de 15 har fortsatt å ha en klart positiv samlet attraktivitet i den siste sjuårsperioden: Frøya, Flå, Austevoll, Hemsedal, Evje og Hornnes, Hitra og Lyngdal. Fem har vært omtrent middels attraktive samlet sett: Bykle, Sirdal, Vikna, Gol og Sandøy. Tre har hatt en negativ samlet attraktivitet: Seljord, Træna og Meløy.

Nye suksessrike kommuner

I 2018 har vi også sett nærmere på noen av de kommunene som ikke var med i 2012-studien, men som har vært suksessrike i 2011-2017. Helt på topp i denne perioden finner vi Gamvik i Finnmark.

Gamvik er en svært sårbar kommune som har gått fra sterk nedgang til sterk vekst på 2000-tallet. Fra 2011 til 2018 har det vært stor netto innflytting, langt over forventet selv når arbeidsplassveksten legges til grunn. Innflyttingen har kommet fra utlandet og er i all hovedsak arbeidsinnvand-

ring. En del kom nok før 2011, men de valgte å registrere seg som bosatt, blant annet fordi kommunen som en del av omstillingsarbeidet valgte integrering av innvandrere som en av satsingene. Kommunen har fått 98 flere arbeidsplasser i samme periode, og Gamvik har hatt langt større vekst enn andre fiskerikommuner. Særlig har etableringen av den islandskeide bedriften Sædis AS styrket veksten kraftig. I 2018 kommer en ny filetfabrikk, Finnmark Fisk AS, som har potensial for 50 nye arbeidsplasser.

Det kan argumenteres for at dette er et spesielt tilfelle og derfor ikke representativt for Distrikts-Norge. Men kanskje kan vi like gjerne argumentere for at Gamvik nettopp kan representere en typisk distriktskommune: Det svinger fort.

Frøya den mest attraktive kommunen i 2007-2017

Legger vi sammen nærings- og bostedsattraktiviteten for perioden fra 2007 til og med 2017, har Frøya vært den mest attraktive kommunen i landet i denne perioden. En arbeidsplassvekst i Frøyas næringsliv på 39 prosent, og en befolkningsvekst på 22 prosent er vesentlig over nasjonal prosentvis vekst i samme periode. Denne veksten har kommet som et resultat av flere faktorer.

- Da hjørnesteinsbedriften Marine Harvest flagget ut i 2006, måtte vi tenke nytt, forteller ordfører Berit Flåmo. - Administrasjonen, politikerne og næringslivet slo seg sammen i en gruppe, og meislet ut strategien Frøya inn i framtiden.

Det tette samarbeidet mellom Frøya kommune, næringslivet og lokale lag og foreninger er et tydelig kjennetegn ved samfunnsutviklingsarbeidet på Frøya de siste 10-12 årene. Denne samla utviklingskapasiteten har ført til mange konkrete samarbeid: F.eks. bygging av kulturhus og idrettshall, integrering av en voksende innvandrerbefolkning, rekruttering og kompetanseutvikling, sentrumsutvikling og tilrettelegging for næringsutvikling. Utviklingskulturen på Frøya har vært preget av at det har vært kort vei mellom idé og handling.

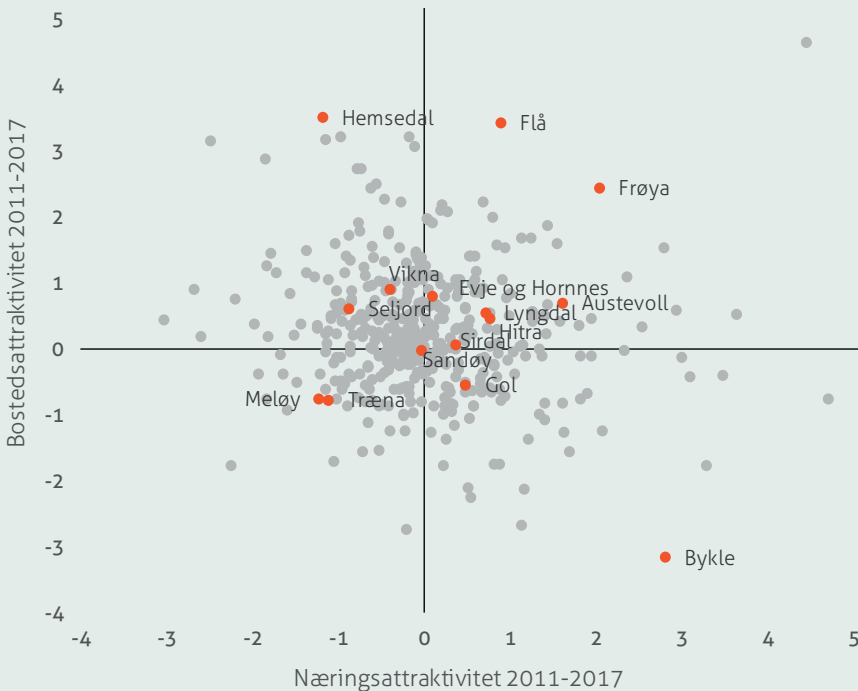
I Meløy og Træna var næringsattraktiviteten i den foregående perioden i stor grad knyttet til sterk vekst i hjørnesteinsbedrifter. For en liten distriktskommune kan det være kort vei fra å være blant de mest attraktive til å bli mindre attraktiv. Distriktskommunene er mer avhengige av arbeidsplassutviklingen i egen kommune enn sentrale kommuner. Det er fordi pendlingsmulighetene er langt dårligere i distriktskommunene.

Hvordan agere som kommune i en slik virkelighet? Kommunene må sikre seg at mangelfulle arealplaner og byggesaksbehandling ikke stopper investeringer i næringslivet eller boligbygging. Men det er ikke tilstrekkelig. Kommunen må ta en aktiv rolle i å mobilisere alle deler av samfunnet til å jobbe med attraktivitet: Næringsliv, innbyggere og frivillighet.

Bø i Telemark

Bø kommune i Telemark er en av de «nye» suksessfulle distriktskommunene. Kommunen har fra 2011 til 2018 hatt en befolkningsvekst på 14 prosent. Spesielt de siste tre-fire årene har det vært stor nettoinnflytting. En innflytting som i liten grad skyldes arbeidsplassvekst i egen kommune. Den skyldes svært høy bostedsattraktivitet – faktisk den høyeste bostedsattraktiviteten av alle kommunene i landet de siste tre årene.

Den høye bostedsattraktiviteten skyldes i stor grad Bø kommunes evne til aktivt å utnytte et lokalt handlingsrom til å skape bolyst. En svært aktiv og bevisst rolle som vertskap for det som i dag er ett av studiestedene til Universitetet i Sørøst-Norge, kommunens rolle i utviklingen av Bø som en voksende reiselivsdestinasjon, og en ekspansiv boligpolitikk fra kommunens side har bidratt til høy attraktivitet og befolkningsvekst. Det pågående prosjektet Bygdepakke Bø, som handler om å utvikle tettstedet Bø gjennom en bedre samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging er et annet eksempel. Her har Bø kommune også lyktes med å mobilisere og engasjere både næringsliv og innbyggere som svært viktige samarbeidsparter.

Attraktivitet for næringsliv og bosetting i perioden 2011-2017 for de 15 suksessrike distriktskommunene fra 2012-studien. Kommuner i øverste høyre hjørne har både hatt en høyere arbeidsplassvekst og fått mer tilflytting enn forventet.

Sentralisering og lokal vekstpolitikk

De siste årene har mange distriktskommuner på kysten hatt en bedre utvikling som følge av gode tider og vekst i fiskeri og havbruk. De fleste trendene trekker likevel mot at sentraliseringskreftene har blitt sterkere og at de kommer til å bli enda sterkere i de neste årene. Sentraliseringen i Norge skyldes dels de unges bostedspreferanser og utdanningsvalg og dels svakere arbeidsplassutvikling i distriktskommunene. Sentralisering av statlige arbeidsplasser og at næringslivet i de mest sentrale kommunene er konsentrert til bransjer som vokser bidrar til sentraliseringa.

Distriktskommunene kan til en viss grad kompensere for de strukturelle ulempene med en lokal vekstpolitikk. Kommunene kan gjøre dette på to måter: De kan øke sin attraktivitet som bosted og de kan bli mer attraktive for næringslivet. Det er den samlede attraktiviteten, det vil si summen av deres attraktivitet for bosetting og næringsliv, som til slutt vil avgjøre deres befolkningsutvikling.

Attraktivitetsforbedring krever stor innsats og tar lang tid. Det gjør at skippertak ikke fungerer godt. Kommunen må ha kontinuerlig fokus på attraktivitet over lang tid sammen med resten av samfunnet. Godt samspill mellom kommunen og de andre viktige samfunnsaktørene krever høy tillit. Kommunen har ansvar for å skape denne tilliten gjennom åpenhet, god dialog og vedvarende prosesser.

En innadvendt kommune vil ha små muligheter til å skape endringer, selv om alle planer er utarbeidet med stor faglig dyktighet. Dette gjelder kanskje i større grad i distriktskommuner enn i sentrale kommuner.

Kommunens entreprenørrolle

I sentrale kommuner dreier det seg ofte om å regulere veksten som er forventet å komme. Da er blant annet gode reguleringsplaner viktig. I mange distriktskommuner er utfordringen å unngå nedgang og skape ny aktivitet. Da er utfordringen å mobilisere alle gode krefter i samfunnet til innsats. Det gir konsekvenser for hvordan utviklingsarbeidet til kommunen bør legges opp. Det er nødvendig å ha åpne prosesser som engasjerer og mobiliserer næringsliv og

befolkning. Dette kjennetegner kommunen sin entreprenørrolle, til forskjell fra forvaltningsrollen og tjenesteproduksentrollen.

Som hovedstrategi bør kommunen arbeide langsiktig for å stimulere til vekst i det næringslivet de har i dag. Dessuten er det viktig å ha beredskap for endring, på godt og vondt. Til en viss grad vil tilfeldigheter spille en rolle for kommunenes næringsattraktivitet. Det betyr at resultatene av kommunens næringsutviklingsarbeid kan bli lite synlige i statistikken, men det betyr ikke at arbeidet ikke har betydning! Det betyr også at kommunens evne til å reagere på mer eller mindre tilfeldige hendelser blir viktig. Det gjelder å ha beredskap både for muligheter og nedturer.

Kommunen må ha evne til å reagere raskt og utnytte positive muligheter i næringslivet. Vi kan kalle det å ha «beredskap for flaks», men vi tror ikke at det var rene tilfeldigheter som gjorde at Olav Thon valgte å satse akkurat i Flå, eller at de islandske eierne av Gamvik Seafood valgte å etablere seg i Gamvik.

Attraktive kommuner har oppnådd både en høyere arbeidsplassvekst enn forventet og samtidig fått mer innflytting enn forventet. For en del distriktskommuner vil det være nødvendig å ha en positiv samlet attraktivitet for å unngå befolkningsnedgang. Sentrale kommuner kan oppnå befolkningsvekst selv om den samlede attraktiviteten er lav, fordi de har gunstige strukturelle betingelser for vekst.

Kapasitetsdiamanten – eigenvurdering av utviklingskapasitet

«Vi har verken tid eller pengar til å drive med utviklingsarbeid i vår kommune. I tillegg har vi så mange lovpålagde oppgåver at vi ikkje rekk noko ut over det.» Ei ikkje heilt uvanleg utsegn og hjartesukk frå fleire kommunar. Spørsmålet tilbake frå Distriktssenteret blir då: Har du oversikt over den kapasiteten du eigentleg har tilgjengeleg, veit du kor du finn den og tek du i bruk kapasiteten i heile lokalsamfunnet ditt?

Ann Opheim Jørgensen, Geir Lyngaas og Steinar Fredheim – Distriktssenteret

«Kapasitetsdiamanten» kan brukast som eit verktøy for nettopp å finne svar.

Alle er avhengig av å ha kapasitet til å skape utvikling. Enten vi snakkar om eit bygdesamfunn, ein tettstad eller ein heil kommune handlar det om kraft og dugleik til å utvikle lokalsamfunnet som bustad og legge til rette for arbeidsliv og fritid.

Ei utfordring kan vere å bli bevisst kva utviklingskapasitet ein faktisk har tilgjengeleg og kva kapasitet ein treng for å realisere mål og strategiar i kommuneplanen.

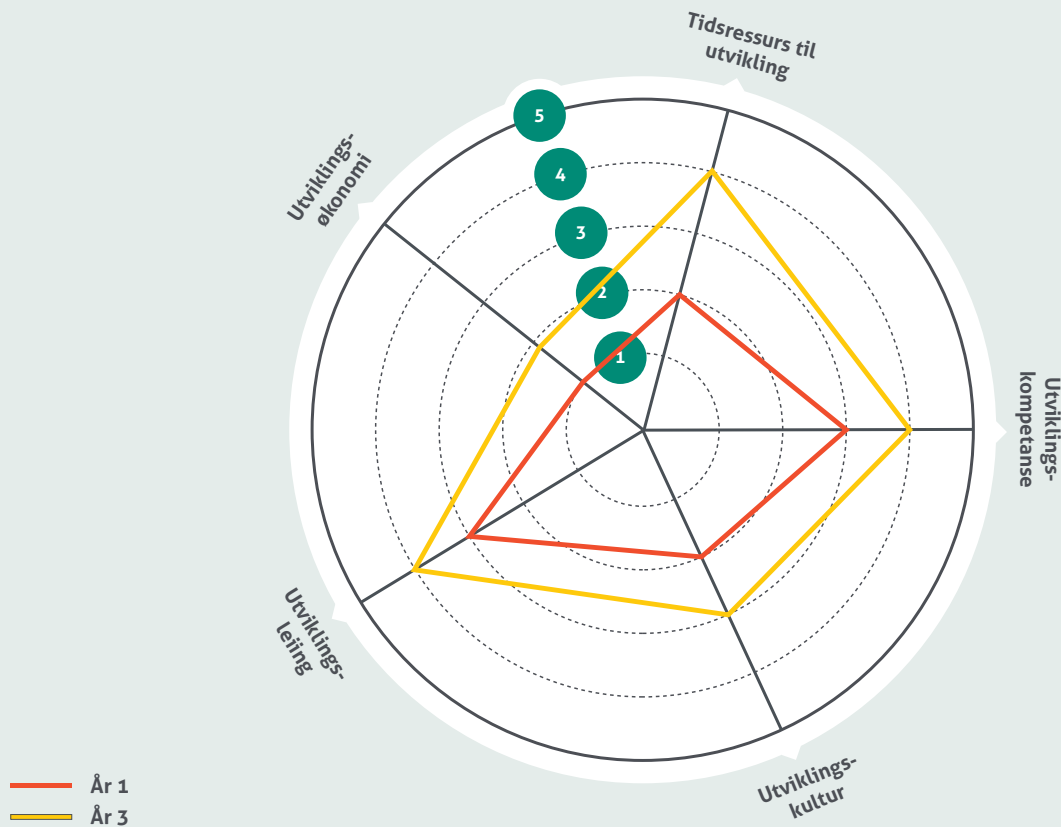
Sjølv om kommunen har eit særleg ansvar og rolle i

utviklingsarbeidet, er det avgjerande for den samla kapasiteten at ein evnar å finne og engasjere dei rette menneska både i kommuneorganisasjonen og ikkje minst i lokalsamfunnet.

Kapasitetsdiamanten er eit verktøy Distriktssenteret har utvikla for refleksjon og eigenvurdering rundt dei fem elementa som ligg i utviklingskapasitet og for å bli bevisst kva ein har og kva ein treng av kapasitet.

Frå plan til handling

Kommuneplanen sin samfunnsdel er eit verktøy for kommunen sin langsiktige og heilskaplege planlegging. Gjennom planen skal kommunen samordne den fysiske,

Kapasitetsdiamanten

økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling innanfor sine område. Planprosessen er ein viktig arena for medverknad, involvering og breitt engasjement. Her legg kommunen også grunnlaget for sin utviklingskapasitet, og evne til praktisk gjennomføring av mål og strategiar.

I kommuneplanens handlingsdel blir tiltak og aktivitetar konkretisert. Kapasitetsdiamanten sine fem delar vil då vere nyttige for å konkretisere kva for ressursar kommunen sjølv kan stille med. Det vil tydeleggjere kva kommunen er avhengig av frå eksterne partar for å gjennomføre tiltaka. Dette bør planprosessen ta omsyn til, slik at arbeidet med kommuneplanen så tidleg som mogleg bidreg til å mobilisere dei nødvendige ressursane.

UTVIKLINGSKAPASITET

Kapasitet til å drive lokal samfunnsutvikling er summen av:

Utviklingsleiing

Å leie utviklingsprosessar og -prosjekt på ein god måte krev blant anna å kunne motivere breitt, legge til rette for medverknad, sikre forankring, tillit og oppslutning

Utviklingskompetanse

Ferdigheiter og kunnskap innan mellom anna samfunnsplanlegging, nærings- og bumiljøutvikling, prosjekt- og prosessmetodikk.

Utviklingskultur

Kommunar og lokalsamfunn med god kultur for utvikling er kjenne-teikna av tillitsfullt samarbeid, openheit og god integrering.

Utviklingsøkonomi

Summen av tilgjengeleg kapital til å investere i samfunnsutvikling.

Tidressursar

Samla tidressurs til utviklingsarbeid vil kunne auke betydeleg om kommunen lykkast med å skape eit breitt engasjement hjå innbyggjarane, i næringslivet og i lag og organisasjonar.

Bruk kapasitetsdiamanten til eigenevaluering

Jobbar kommunen som organisasjon langsiktig og målretta? Korleis har plandokumenta blitt brukt av den samla kommuneleiinga som styringsverktøy fram til i dag? Ein slik eigenevaluering vil vere eit viktig grunnlag i diskusjon om kva ambisjonsnivå kommuneleiinga set for neste planperiode!

Utviklingsleiing: Korleis har leiinga bidrege til at planen skal fungere som styringsverktøy?

Utviklingskompetanse: Jobbar vi etter beste praksis? Har vi rett og tilstrekkeleg kunnskap og kompetanse?

Utviklingskultur: Har vi ein kultur for å jobbe langsiktig og målretta etter vedteke plan?

Utviklingsøkonomi: Har vi sjølve eller har vi tilgang til midlar som kan nyttast til gjennomføring?

Tidsressursar: Har vi frigjort tilstrekkeleg personalressursar til gjennomføring?

Utviklingskultur: Har vi ein kultur for å jobbe langsiktig og målretta etter vedteke plan?

Utviklingsøkonomi: Har vi sjølve eller har vi tilgang til midlar som kan nyttast til gjennomføring?

Tidsressursar: Har vi frigjort tilstrekkeleg personalressursar til gjennomføring?

Distriktssenteret tilrår å gjennomføre eigenvurdering av utviklingskapasiteten slik:

1. Deltakarane gjer ei individuell vurdering av korleis dei oppfattar nosituasjonen og set karakter på ein skala frå 1 til 5 (1 svært dårleg og 5 svært god) for alle dei fem komponentane.
2. Basert på kvar enkelt sin vurdering, gjennomfør ein runde med felles refleksjon over den enkelte sin karaktersetting og grunngjeving. Dette dannar grunnlag for ein felleskarakter som alle kan einast om for kvar av dei fem komponentane.

Tips:

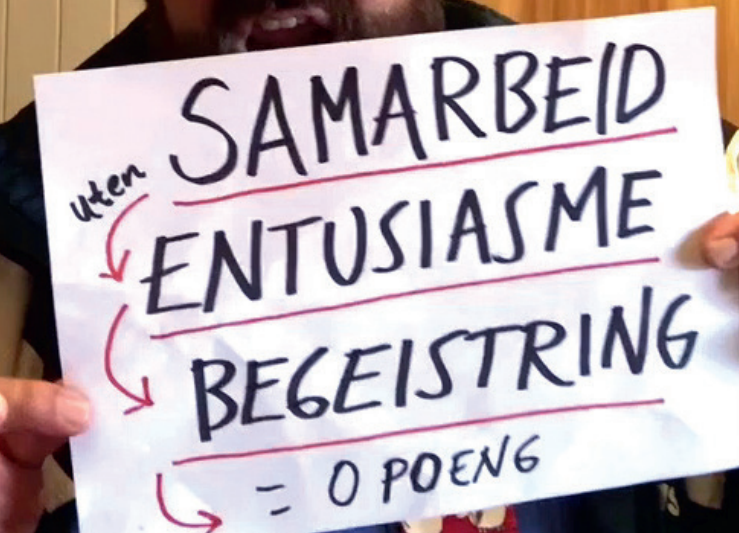
Bruk tid til å reflektere rundt kva som bør prioriterast og styrkast framover og kven som har ansvar for at dette faktisk skjer. Utviklingskapasiteten kan styrkast gjennom å forbetre ein eller fleire av: Utviklingsleiing, utviklingskultur, utviklingskompetanse, utviklingsøkonomi og tidsressursar.

Når du gjennomfører eigenvurderinga kan det vere lurt å ha ein prosesseiar som kjenner kommunen godt og kan legge til rette for arbeidet.

Utfør gjerne eigenvurderinga i ei gruppe på 6-10 personar med både politikarar, administrative leiarar, representantar frå næringsliv og frivillig sektor. Dette vil gje større breidde på innspela og refleksjonsrunden.

Utviklingskapasitet og kapasitetsdiamanten er fylldigare omtalt på distriktssenteret.no og i læringsheftet Utviklingskapasitet.

Vi har oppsummert forskning på regional utvikling og regionalt samarbeid og kunnskap fra de 37 byregionene med til sammen 213 kommuner som deltok i byregionprogrammet i perioden 2014-2018. Dette har blitt til ti teser som skal inspirere og motivere til gode regionale prosesser. Tesene handler om hvordan rigge og gjennomføre regionale samarbeid for næringsretta samfunnsutvikling.

Ti grunner til at regionale samarbeid lykkes

Det finnes ingen snarveier til å lykkes med regionalt samarbeid. Vi har ti teser om hvordan kommuner kan rigge og gjennomføre samarbeid som blir mer enn fagre ord og festtaler.

Torbjørn Wekre og Geir Lyngaas – Distriktssenteret

1

Uten tillit mellom sentrale aktører blir samarbeidet en tidstyv

Dere må ha tillit til hverandre for å utløse utviklingskapasitet på tvers av kommunegrensene.

I starten av byregionprogrammet mente halvparten av prosjektlederne at tilliten mellom sentrale aktører var en hemmer for økonomisk vekst i sin region. Svak tillit på tvers av aktører kom også fram i flere av samfunnsanalysene i byregionprogrammets første fase.

Flere regionråd setter nå tillitsbygging på dagsorden når det inviteres til samlinger for kommunepolitikere. Hallingtinget og Hardingtinget er eksempler på to regioner som har gjort dette.

«Tillit er en spesielt viktig regulator av de sosiale relasjonene mellom aktører på tvers av kommunegrenser fordi slike samarbeid ofte preges av fravær av formell regulering av relasjonene»

Oxford Research¹

Som leder i regionalt samarbeid må du være både brobygger og katalysator.

Det å definere den regionale lederrollen er vanskelig. NIBR har blant annet trukket fram at ledere i slike regionale samarbeid må ha rollene som katalysator og brobygger.²

Å være katalysator innebærer å være en som skaper lyst til å samarbeide, er overbevisende, nyskapende, visjonær og løsningsorientert. Som brobygger må ledere også ha manøvreringsevne, være menneske- og systemkjenner, og kunne oversette mellom ulike miljøer og kulturer.

«Vi har vært katalysatoren som har invitert til dans, og fått mange dansepartnere [...] Vi så at i prosessindustrien var det mulighet til å få til denne verdiskapinga. Ordføreren i Tysvær inviterte en del sentrale aktører til en kaffeprat, for å se om det var noe i det. Så begynte dette å rulle, fordi det var viktige ledere i næringslivet som heiv seg på og sa at dette vil vi, dette tror vi på»

Vidar Vorraa, prosjektleder Haugalandet Vekst, om etableringen av Norwegian Clean Energy Cluster (NCEC)

2

Ledere må ha evne og vilje til å utnytte hele regionens potensiale

3

Reell forankring kan ikke vedtas

Du som leder må ta ansvar for kontinuerlig forankring i egen organisasjon.

Forankring kan ikke vedtas en gang for alle, men er en løpende aktivitet. Ordførere og rådmenn må ta det formelle ansvaret for at dette skjer i praksis. Evalueringer av regionråd og interkommunalt samarbeid peker på manglende forankring av det regionale utviklingsarbeid i kommunestyret i den enkelte kommune som en gjenganger og en tydelig utfordring. Dette er også i stor grad erfaringene fra byregionprogrammet.

«Det kan aldri forankres godt nok, både politisk og administrativt»

Byregion Grenland

Bli enige og rigg samarbeidet etter regionens utfordringer og tradisjoner.

For at samarbeid skal være den mest effektive arbeidsformen, må det være noen felles utfordringer. Det er vanskelig å kopiere regionprosjekt – selv om utfordringene er de samme. Samarbeidet må tilpasses kultur, tradisjoner og aktører i den enkelte region. I noen regioner er det næringslivet som tradisjonelt er pådriver, i andre regioner er det offentlige aktører som har pådriverrollen.

«God dialog mellom administrasjon, politikk og private aktører for å oppnå felles forståelse av strategier og planer er en suksessfaktor»

Lindås og Meland kommuner

4

Regionalt samarbeid krever enighet om felles utfordringer

5

Ulik målforståelse bryter ned samarbeid

Ikke gå videre før dere har samme oppfatning av målene.

Det er ikke nok å være enige om hvilke utfordringer eller muligheter som skal innfris. Like viktig er å slå fast hvilke mål som må oppnås. Da er felles målforståelse helt nødvendig før samarbeidet skal prioritere ressurser.

«Drøft samarbeidet godt med alle deltagere før en starter. Da får en avklart målene, deltagelse og forventninger»

Moldere regionen

Definer hvem som er viktige lokale, regionale og nasjonale aktører, og inkluder dem tidlig.

Organisering etter prosjektmetoder med aktørkartlegging er anerkjent i prosjektlitteraturen. Systematisk arbeid er til god hjelp, men det trengs også gode nettverk og forhåndskunnskaper om hvem som er de viktige aktørene for gjennomføringen.

«Lager dere selv målene, må dere regne med å gjennomføre dem selv også»

Mikaela Vasstrøm, Universitetet i Agder

7

For å få næringslivet med på samarbeidet, må dere vise at det er nyttig for dem

Samarbeid om næringsretta samfunnsutvikling må involvere og appellere til næringslivet.

Næringslivsledere inviteres ofte til å bruke tid og ressurser på samarbeid med det offentlige. Da er det viktig å ta hensyn til at næringslivsledere:

- først og fremst er opptatt av det som gjør bedriften deres mer konkurransedyktig
- mener kommunen (som organisasjon) viser liten interesse for utviklingsmulighetene i deres bedrift³
- er enklere å treffe når de oppsøkes, enn å håpe på at de dukker opp på rådhuset i vanlig arbeidstid

«Samarbeid er nøkkelen til den suksessen vi nå opplever i Kongsvingerregionen og er helt klart kriteriet for fremtidig vekst»

Erik Platek, styreleder i Industrinettverket 7sterke

6

For å nå målene må alle viktige aktører være med på laget

8

En regional strategisk næringsplan skaper ikke vekstkraft i seg selv

Prosessten med og oppfølgingen av planen er viktigst.

Bred og reell involvering i arbeidet med planprosessen sikrer eierskap og motiverer også til å være med å sette tiltak ut i livet. Et godt råd er også å avklare i planprosessen hvilke kommuner og aktører som har særlige interesser eller forutsetninger for å ta ansvar for gjennomføring av spesielle tema og tiltak. Fordel gjennomføringsansvar ut fra dette.

«En suksessfaktor er det gode forarbeidet som er gjort med å utvikle strategiene sammen, og tidlig involvering av de eksterne partene. Flere i regionen har tatt eierskap til den strategien, noe som gjør det lettere når vi skal ta kontakt og følge opp. Ansvarliggjøring og jevn oppfølging er noe av det som vi jobber med»

Tina Norheim Abrahamsen, prosjektleder Kristiansandregionen

Unngå at regionale samarbeid gir for lange beslutningsveier.

Ett av kjennetegnene på distriktkommuner som lykkes med næringsutvikling, er kort vei mellom ideer og beslutninger – og at disse korte avstandene utnyttes. Noen kaller dette smådriftsfordeler. Det at «alle kjenner alle» utnyttes positivt til å skape sammen⁴. I noen regionale samarbeid kan vinninga gå opp i spinninga, fordi beslutningsveier og -strukturer i regionale samarbeid kan oppleves som uklare eller omstendelige. Det er en utfordring å kunne utnytte muligheter raskt når saker må gjennom flere ledd og kanskje flere kommunestyre.⁵

«I interkommunale samarbeid trenger man gode beslutningssystemer, men det er også avgjørende å være fleksibel og tilpasse seg muligheter som oppstår»

Østre Agdersamarbeidet

9

Regionen må ha evne til raskt å utnytte muligheter som dukker opp underveis

10

Samarbeid uten begeistring og entusiasme gir sjelden resultat

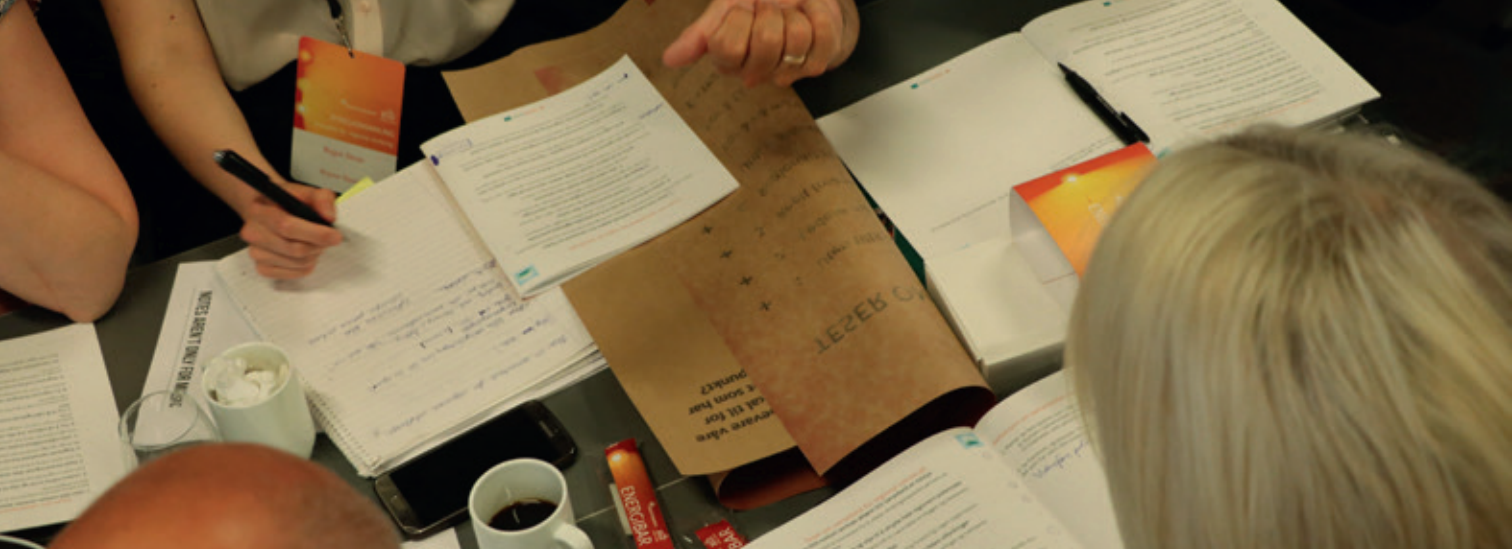
Dere må rigge og gjennomføre samarbeidet slik at det motiverer til felles innsats.

Et av de gode grepene som er anerkjent i alt utviklingsarbeid, er å ta seg tid til å feire både små og store resultater underveis. I tillegg til å skape begeistring og entusiasme, bidrar det også til å mobilisere og remobilisere aktører. Det gir også energi for å skape resultater videre i samarbeidet.

«For å få til denne begeistringa og entusiasmen, må man få med hele flokken - slik at det blir en unison, felles følelse, som igjen fører til åpning for endring»

Sauebonde Odin Jensenius

Går vinninga opp i spinninga?

Regionalt samarbeid om næringsutvikling er et tveegget sverd for småkommuner. Det kan bidra til å øke egen utviklingskapasitet og å få satt i gang utviklingstiltak, men samtidig kan det binde opp ressurser – som det allerede er knapt med.

John Kåre Olsen og Aina Sofie Brox – Distriktssenteret

Motivasjonen for å gå inn i et regionalt samarbeid er gjerne å oppnå synergier der alle kommuner vinner på å delta, uansett om de er store eller små. Det er også lett å tenke at det er de små som har mest nytte av å delta i samarbeids-konstellasjoner – fordi de har minst kapasitet på egen kjøll og mest å vinne på stordriftsfordeler. Men er det nødvendigvis slik? Og hva skal til for at småkommuner opplever reell nytte?

Magert utbytte – for noen

Å delta i nettverk, samarbeidsarenaer og i samarbeidsprosjekter tar tid og ressurser. En studie¹ av åtte småkommuner viser at de opplever et forventningspress fra stat, fylkeskommune, nabokommuner og eget næringsliv om å delta i regionalt utviklingsarbeid. Gevinsten av samarbeidene oppleves derimot som beskjeden. Mange sier antakelig ja til mer samarbeid enn de har kapasitet til å håndtere – og

dermed kan resultatene bli deretter. Hvis de kunne velge, ville de heller foretrukket å få ressurser til å øke kapasiteten i egen kommune. Da ville de også hatt større forutsetninger for å gjøre seg nytte av regionale samarbeid.

Samarbeid med nabokommuner kan være en måte å øke egen utviklingskapasitet på, og det kan gi grunnlag for å få til større utviklingstiltak. Det kan igjen bidra til å øke attraktiviteten for innbyggere, bedrifter og besøkende. Men det gjelder å ikke spre ressursene for tynt utover – og å prøve å ta vare på «smådriftsfordelene», som kort vei mellom idé og handling.

Likeverdige partnere

Det fremmer nytten av regionalt samarbeid når gevinsten av samarbeid er åpenbar og når kommunene har én stemme hver – uavhengig av størrelse.

Berg og Torsken deltar i samarbeidet mellom åtte kommuner i Midt-Troms. Næringsarbeidet koordineres av regionrådet, og hver kommune har tre satsningsområder som hele regionen stiller seg bak. Regionsenterkommunen Lenvik har ikke tatt noen dominerende plass, slik at alle partene i samarbeidet opplever seg som likeverdige. Småkommunene er bevisste på hvilke samarbeid de har nytte av å delta i, og prioriterer ut fra egen kapasitet og kompetanse. De har også etablert rutiner som sikrer at representanten i det regionale næringsarbeidet holder sine kolleger i hjemkommunen godt orientert om det som skjer i nærings-samarbeidet.

Studien av småkommuners nytte av regionalt samarbeid viser også at det fremmer nytten når det samarbeides på faglig nivå, og når det bygger på tidligere positive erfaringer og tillit. Erfaringene fra Byregionprogrammet (2014-2018) er at det regionale samarbeidet har gitt bedre tilrettelegging for næringsutvikling, innovasjon og entreprenørskap i halvparten av de 37 deltakerregionene. Halvparten av regionene samhandler også bedre om profilering, infrastruktur og attraktivitet. En tredjedel av regionene sier at de har fått bedre tilpasset utdanning for regionalt næringsliv. Småkommuner deltar i mange av disse regionale samarbeidene.

Kan svekke smådriftsfordelene

En av småkommunenes største fordeler er at det er kort vei mellom ide og beslutning, og mellom gründer og kommunal tilrettelegger. Noen ganger kan det som gir fordeler regionalt, svekke disse smådriftsfordelene lokalt.

I regionale samarbeid kan det oppstå mellomsjikt av ledere: Ordførergrupper, rådmannsgrupper, etatsjefgrupper og blandinger av disse. Gruppene skal sikre større gjennomslagskraft og bedre regionale løsninger, men noen ganger oppleves beslutningsstrukturene som uklare for første-linjen. Kommunale saksbehandlere eller andre som driver næringsutvikling forteller at det blir vanskeligere å vite hvor de skal henvende seg for å få sin sak gjennom. Det tar også lengre tid å forankre utviklingsideer på denne måten, og det blir en større jobb å selge inn ideer.

Lettere samarbeid i funksjonelle regioner

Samarbeid om næringsutvikling ser ut til å fungere best når regionene utgjør et felles bo og arbeidsmarked. Det er enklere å samarbeide om næringsutvikling i regioner der det er lett å se at flere arbeidsplasser eller flere tjenestetilbud i en kommune kan komme innbyggerne i nabo-kommunen til gode. Samarbeid knyttet til felles infrastruktur og kystsoneplanlegging oppleves også å være nyttig.

Informantene i studien sier at samarbeid med andre kommuner i regionen kan bety mindre oppmerksomhet om relasjonene ut av regionen. Fylkeskommune og Innovasjon Norge kan oppleves som viktigere enn samarbeid med andre kommuner i samme region, fordi slike aktører bidrar med finansiering og kompetanse småkommunene selv ikke har.

HEMMER NYTTEN

- å si ja til for mange samarbeid
- at ressurs- og maktforholdene mellom kommunen blir veldig skjeve
- at beslutningsstrukturene blir uklare
- at småkommunene føler at de samarbeider mer av plikt enn fordi det tjener egne interesser

FREMMER NYTTEN

- at fylkeskommunen og andre eksterne deltar
- at gevinsten av samarbeid er åpenbar
- at regionen er en funksjonell arbeidsmarkedsregion
- at kommunene har én stemme hver – uavhengig av størrelse
- at det samarbeides på faglig nivå
- at samarbeidet bygger på tidligere positive erfaringer og tillit

Omdømme aukar attraktiviteten

Eit godt omdømme styrkar konkurransekrafta og aukar attraktiviteten. Det er det daglege arbeidet med vegvedlikehald, kvaliteten i skulen og i heimebasert omsorg, openheit, tilgjengelegheit, investeringsvilje og innbyggarmedverknad som bygger omdømme.

Roar Werner Vangsnes og Anne Irene Myhr – Distriktssenteret

Omdømme er omgivnaden si oppfatning av ein kommune over tid. Eit omdømme oppstår i skjeringspunktet mellom ei forventning til og leveransen av kommunen sitt tilbod. Det er noko anna enn marknadsføring. Det handlar om det daglege arbeidet. Distriktssenteret har jobba med omdømmebygging som tema i lokal samfunnsutvikling over fleire år. I perioden 2009-2013 deltok 82 kommunar på Omdømmeskulen. Vi har følgt mange av desse også i åra etterpå. Her viser vi fire ulike inngangar til omdømmebygging. Nokre kommunar, regionar og fagpersonar kjem her med sine refleksjonar.

Strategisk arbeid med lokal utvikling

Kommuniser dine sterke sider

Omdømmet til ein kommune er summen av oppfatningane folk har av kommunen – over tid. Skal folk i ein kommune byggje eit meir solid omdømme, må dei kjenne sine sterke og svake sider. Dei forbetrar dei svake sidene og kommunisere dei sterke sidene ut på ein synleg, open og overtydande måte.

Nils M. Apeland, Bedre kommunikasjon AS

Omdømme er viktig i strategisk arbeid med lokal utvikling

Omdømme er det folk seier om oss. I Hallingdal tek vi folka på alvor og vil gjere alt vi kan for at du skal oppleve eit godt liv. Vi har fokus på å fortelje dei gode historiene og vere

bevisst på dei positive sidene ved å bu og leva i Hallingdal. Dette vil gi positive ringverknader til hele regionen innan bl.a. nyetableringar, rekruttering av arbeidskraft, auka besøkstala i reiselivsnæring og tilflytting. Det handlar om stoltheit og identitet. Om vi ikkje er dette bevisst, misser vi moglegheita til å bruke omdømme til vår fordel.

Regionrådet i Hallingdal

Omdømmebygging i en kommune handlar om å ta utgangspunkt i staden sine kvaliteter og utnytte desse på ein strategisk måte

Bygdemobilisering som omdømmebygging

Kvar einskild av oss treng positive fellesskap for å kunne trivast og yte maksimalt. Lokalsamfunnet betyr difor mykje for trivselen og bulysta. Bygder som driv aktivt utviklingsarbeid, skapar kollektiv optimisme, og optimisme tiltrekkjer seg gode hjelparar. Når bygdene lukkast, skapar dei lokal utvikling, men også lokalt eigarskap til eit positivt omdømme – eit rotfesta omdømme som heile kommunen kan dra nytte av.

Per Arne Tveit, bygdeentusiast frå Holmedal og Askvoll kommune

Ekte landsbyliv

Nordre Land er Noreg sin første offisielle landsby. Hos oss har vi ekte landsbyliv. Målet er å bygga eit positivt omdømme og formidla at samfunnet er prega av openheit, nærleik og skaparglede. For oss har landsbystatusen skapt mykje blest og ein sterkare identitetskjennele.

Vi set innbyggjaren i sentrum og tenkjer på kva dei ønskjer å vite noko om. Vi har fokus på å få fram den gode historia. Til dette bruker vi Facebook svært aktivt, og ser at dette ein eigna kanal for å informere, påverke, heie og løfte fram at det fine som skjer i kommunen vår. Gjennom prosjektet «Ekte Landsbyliv» har vi inspirert bedrifter, lag og foreiningar og andre til å bruke landsbyomgrepet. Det at vi jobbar saman og heiar på kvarandre bidreg til positivt omdømme.

Ingrid Bondelid, rådgjevar i utviklingsavdelinga i Nordre Land kommune

Det er viktig å velkje målgruppe kommunen skal være attraktiv for

Ungdommar som omdømmebyggjar

Norge er i verdsklassen på utdanning av kreative arbeidstakarar. Unge iderike menneske som ønskjer å starte egne bedrifter. Kommunane må sjå på kva dei kan gjere for dei som alt bur i kommunen. Skap ein endå sterkare grunnskule og kulturskule. Integrer organisasjonar som UKM, MOT og Ungt Entreprenørskap i arbeidet rundt verdiskaping og omdømmebygging. Kultur er den viktigaste katalysatoren i omdømmebygginga.

Askil Holm, musikal og gründer frå Namsos – i dag busett i Kristiansand

Barn og unge blir sett og hørt

Tjeldsund har eit aktivt ungdomsråd som engasjerer seg og er opptatt av alle i alle aldrar. Fokus på barn og unges medverknad har blitt eitt av hovudelementa i prosessen med kommunesamanslåinga mellom Skånland og Tjeldsund – Prosjektet «Lokaldemokrati UNG». I det daglege arbeidet

vårt er vi også opptatt av folkehelsearbeidet. Slagordet vårt er TjeldSUNNingen – fresk heile livet!

Linn-Eva Sæther – barne- og ungdomsleiar i Tjeldsund kommune

Kommunen må synleggjere sine kvalitestar til målgruppa han vil nå

Ha respekt for media

Ei kommuneleing kan styra og forvalta omdømme, men det er andre som eig det. Eigarane er mellom andre folk som bur i kommunen, næringsliv, nabokommunar og journalistar. Medieoppslag kan sjåast på som ein syretest på om ein kommune driv så godt og riktig som mogleg. Mediehandteringa krev kunnskap, strategi, god førebuing og respekt for den jobben media gjer.

Sosiale media har revolusjonert mediekvardagen vår de siste åtte åra. Dei når nye målgrupper og engasjerer gjennom medverknad og dialog.

Anne-Mette Hjelte, tidlegare NRK journalist, no Lotteri- og stiftelsestilsynet

Eigen kommunedelplan om omdømme

Kvinesdal kommune har i ei årrekke jobba bevisst med eige omdømme. I startfasen fekk vi god hjelp frå Distriktsenteret og Omdømmeskolen. Langsiktig kommuneplan frå 2010 har eit eige kapittel om omdømme og synlegheit. I etterkant er det laga ein eigen kommunedelplan for omdømme, og ein eigen kommunikasjonsplan. Like viktig som at kommunen har eit godt omdømme, er at det er dei rette personane og gruppene som har ei god oppfatning av kommunen sitt omdømme. Ein viktig lærdom frå Omdømmeskolen var at vi ikkje kan bygge eit anna omdømme enn det vi er og det vi kan levere».

Jostein Røyseland, kommunalsjef i Kvinesdal

Er jeg bergenser/snåsning/trænværing?

Er det bra?

Har jeg følelsesmessig tilknytning til stedet?

Sted og identitet

Er et steds identitet noe som bare er, eller kan den formes, og av hvem? Hvordan henger en persons identitet sammen med et steds identitet? Hva er det som skaper tilhørighet til sted, og har det noen betydning?

Hildegunn Nordtug – Distriktsenteret

Folk som har bodd i samme region hele livet har sterkere følelse av tilhørighet enn det tilflyttere eller folk som har flyttet mye har. Men det er ikke automatikk i at man har sterk tilhørighet til regionen selv om man har bodd der lenge.

Hva bidrar til stedstilhørighet?

Det er først og fremst grad av involvering gjennom aktiviteter og relasjoner som fører til identifisering. Ønsker man at innbyggerne skal ha føle sterk tilhørighet til kommunen, er det viktig å legge til rette for involvering. Kultur, fritidstilbud, og møteplasser skaper sosialt miljø og bidrar til å knytte mennesker sammen. Dette vil igjen bidra til emosjonell tilhørighet til stedet. Formelle møteplasser som arbeidsstedet, skole, barnehage osv. er markører for funksjonell tilknytning, men kan også bidra til emosjonell tilhørighet gjennom vennskapene som dannes der.

Kunnskap om hva som skaper tilhørighet er ikke bare relevant for typiske fraflyttingskommuner for å holde på tilflyttere, men også kommuner som opplever vekst. Voksende kommuner kan ha utfordring med å inkludere de som kommer flyttende, og sørge for at den samlede tilhørigheten blant befolkningen også blir høy.

Tilhørigheten til avgrensede steder og lokalsamfunn er ofte sterkere enn kommunen som enhet, men det varierer fra sted til sted. Noen har f.eks. en like sterk regional tilhørighet. Hvor tilfreds man er med kommunen som helhet og med kommunens tjenester har også sammenheng med følt tilhørighet til kommunen.

Personens identitet

Steder har egenart, særpreg og karaktertrekk. Det handler

om stedets atmosfære og fysiske omgivelser (natur så vel som bygde miljøer), sosiale miljøer og muligheter, mellom-menneskelige relasjoner, og erfaringer knyttet til å få dekket en lang rekke ulike behov.

Et steds identitet handler også om den kollektive identiteten på stedet - karakteristikken av menneskene på stedet. Et steds identitet er heller ikke fast og uforanderlig. Steder er i endring, og har alltid vært det. Mobilitet og det flerkulturelle er blitt sentrale elementer for å forstå et sted. I tillegg lever vi på stedløse digitale arenaer. Dette kan gjøre det enda mer sentralt å føle seg hjemme ett geografisk sted. En utfordring i en tid der mer og mer masseproduseres, er at steders egenart står i fare for å viskes ut.

Stedsidentitet sees innenfra (hvem er vi på dette stedet) og utenfra (omdømme). Prosesser for å forme et steds identitet kan styres ovenfra (politisk/administrativt, sammen med næringsliv) eller nedenfra (innbyggerinitiativ). Det kan være en utfordring å bygge en identitet som er unik, samtidig som den ikke er «trang» og ekskluderende.

Ønske om positive særpreg

Mennesker ønsker å ha et positivt selvilde og positivt særpreg. Tilhørighet til et spesifikt sted kan gi oss dette. Markerte identiteter for steder og grupper av mennesker bidrar til å skille mellom «oss» og «dem» - og trenger en motsats. Derfor må vi huske å også dyrke overbyggende identiteter der vi alle er et felles «vi», i tillegg til de lokale unike identitetene. Ledere en særlig rolle i å tilrettelegge for felles virkelighetsoppfatninger. Det er mulig å ivareta en sterk lokal tilhørighet og samtidig se det lokale stedet som en del av et større sted.

Identitetsbygging nedenfra

Da byen gikk sammen om å sette opp en statue som signaliserer verdier om å ta vare på byen, miljøet og hverandre, viste de også hvordan innbyggerinitiativ er med på å forme et steds identitet. I Sortland vet alle hva det vil si «å ta en Kjetil».

Hildegunn Nordtug – Distriktsenteret

Byens renholder, Kjetil Paulsen, skulle gå av med pensjon i 2016. En ide om at han burde bli hedret med en statue ble født. Statuen til 700 000 kr ble bestilt før en eneste krone hadde blitt samlet inn.

Det begynte med en facebookstatus. Så begynte snøballen å rulle. I en stor kronerulling stilte næringsliv, idrettslag, fylkeskommunen, og privatpersoner opp. Skoleklasser gav av overskudd etter arrangement. Frakt til støperi er vanligvis meget kostbart, og ville i dette tilfellet kostet 30.000 kr. Men Sortland Arbeidssenter snekret fraktkasse og Nor-Express og Schenker sponset frakt. Avdukingen ble en stor folkefest.

Statuen er en sterk identitetsmarkør som viser hvilke verdier de setter høyt og hvem de vil være. Den formidler verdier om å ta vare på byen og miljøet, og om å være mennesker som står på for hverandre. Dette gir Sortland et

positivt særpreg som har stor oppslutning.

Kjetil-statuen er kilde til betydelig stolthet. Det gjør noe med hvordan sortlendingene ser på seg selv og hvordan de blir sett utenfra. Statuen har fått mye medieoppmerksomhet av blant annet i TV2, fire sider i VG helg, NRK P2 og mange artikler i lokale og regionale aviser. En effekt av engasjementet er dermed en positiv omdømmeeffekt - selv om det ikke var det som var målet til initiativtakerne.

Engasjementet vokste til en miljøkampanje. Det har blitt et uttrykk å «ta en Kjetil», som betyr å plukke søppel. I Blåbyhallen henger en 18 kvadratmeter stor miljøkontrakt, der 1300 barneskoleelever har signert på at de skal plukke opp søppel etter seg og ta vare på miljøet. Ildsjelene bak peker på at det ikke hadde gått uten kommunens tilrettelegging.

– I Sortland har vi folk i kommunen som engasjerer seg. Det er viktig at de er på lag med ildsjelene, uten å ta eierskapet til ideen.

Å få realisert ting på dugnad er ikke isolert til denne statuen. Kulturfabrikken, opprusting av byrom med blant annet trapper ned til sjøen, og prosjektet «samskaping for de grønne møteplassene i den blå byen» er preget samarbeid mellom kommune, næringsliv og frivillighet.

«Når en by velger å sette opp en statue er det vanlig å velge en som har vunnet en krig eller noen som har mange penger på konto eller lignende. Vi velger å sette opp en statue av byens renholder som etter 30 år pensjonerte seg.»

Initiativtaker Ken Rune Hansen

Noen utenfra definerer «bygda mi»

Et steds identitet er i stadig forandring – fordi samfunnet og sammensetningen av folk endres. Når det kommer noen «utenfra» som har andre tankesett og måter å gjøre ting på, kan det oppleves som om at identiteten utfordres.

Roar Werner Vangsnes – Distriktsenteret

Det kan skape konflikt – men også brukes som en ressurs i den lokale samfunnsutviklingen.

I Hurdal bygger bærekraftsatsingen på et bredt politisk flertall, og mange av innbyggerne i Hurdal er opptatt av den positive drivkraften satsingen kan være for utvikling av lokalsamfunnet.

Samtidig møter økolandsbyen, med sine mange tilflyttere, og arbeidet med bærekraft, en del motstand. Det kommer særlig til uttrykk i sosiale media. Motstanden kommer kanskje fra hurdølinger som er glad i bygda slik den alltid har vært, og kanskje føler de at noen utenfra tar over «bygda mi».

Hvordan skape en kultur der flere føler at de får være med på å definere utviklingen i kommunen?

Hurdal kommune ønsker å lytte og jobbe med samspillet mellom de som har ulike perspektiver på utviklingen. Dette innebærer å bli flinkere til å få til dialog, og å skape arenaer der en deler kunnskap og fakta. Kommunen ønsker å ha dialogmøter om utfordrende tema, der politikere, administrasjon og innbyggere møtes. De har blant annet invitert alle innbyggere til dialogmøte for å definere hva «bærekraft» skal bety for Hurdal.

Kommunen har et vedtatt mål om at Hurdal skal bli «Bærekraftsdalen», og engasjementet har ført til næringsetableringer. Slik arbeider de for å bygge identitet og samfunnsutvikling som bygger på lange tradisjoner som skogbrukskommune.

Lokaldemokrati for vekstkraftige lokalsamfunn

I over 170 år har innbyggere i Norge hatt anledning til å velge sine lokale folkevalgte. Lokaldemokratiet sikrer innbyggerne innflytelse over egen hverdag.

Anne Irene Myhr, Ingvill Dahl og Ann Opheim Jørgensen – Distriktssenteret

Den gode samfunnsutviklingskommunen tar ansvar for lokaldemokratiet i periodene mellom valg. Den legger til rette for at innbyggerne, næringsliv og organisasjonsliv kan delta i planlegging og samfunnsutvikling. Involvering og medvirkning skjer på ulike måter, slik at alle kan delta ut fra egne forutsetninger. Lokaldemokratiet har mange byggesteiner og handlingsrommet strekker seg langt ut over det lovpålagte.

De demokratiske røttene

Vårt representative demokrati består av frie valg der vi velger representanter som skal treffe beslutninger på våre vegne. Etter fire år tar vi stilling til om representantene skal få fornyet tillit. Alle grupper i samfunnet er likeverdige, og skal ha mulighet til å delta og være representert i lokaldemokratiet. Tjenester og avgjørelser skal være mest mulig rettferdige og forutsigbare.

Den demokratiske stammen – folkestyre gjennom kommunestyret

De folkevalgte er ansvarlige for kommunale tjenester og for lokal samfunnsutvikling. De folkevalgte setter dagsorden, styrer ressursbruken og er ombud for innbyggerne.

Kommunen og de folkevalgte ønsker å holde det de lover, og levere gode resultat. Innbyggerne ønsker å kjenne seg godt representert og kan stille sine politiske ledere til ansvar for deres innsats. Kommunens ledelse må ta hensyn til hva innbyggerne mener om lokaldemokratiet, om tjenestene kommunen tilbyr og hvordan pengene brukes.

Brukermedvirkning

Brukermedvirkning er å gi brukeren av kommunale tjenester innflytelse. Mange spørsmål om den daglige driften i kommunen kan best avgjøres med medvirkning fra mottakerne av kommunale tjenester. Brukermedvirkning bidrar til økt kvalitet og mer skreddersydde tilbud for den enkeltes behov.

Åpenhet

Tillit mellom innbyggere og folkevalgte bygges på flere måter. Kommunen skal legge til rette for offentlig innsyn i forvaltningen. Informasjon fra kommunen skal være lett tilgjengelig, gjennom universell utforming og bruk av klarspråk. De ansatte i kommunen skal gi god veiledning og møte innbyggere og næringsliv på en konstruktiv måte.

Lover og regler

Kommunen fatter vedtak, gir tilskudd og bevilgninger og krever inn skatter og avgifter. Flere lover setter rammer for hvordan kommunen utøver myndighet overfor enkeltpersoner, bedrifter eller organisasjoner. I tillegg inngår faglig og politisk skjønn i saksbehandlingen.

Politiske partier

Nesten alle kommunestyrerepresentanter blir valgt fra partilister. De lokale partiene representerer folkets vilje i politiske saker. Partiene formulerer politiske mål og belyser viktige lokale problemstillinger. De bidrar til å sette dagsorden og gjøre innbyggerne politisk aktive, og lærer opp fremtidige politikere.

Medvirkning

Frivillig sektor og næringslivet bidrar med store verdier til samfunnet, er samfunnsbyggere og spiller en viktig rolle i lokaldemokratiet. Lag og foreninger er pådrivere og viktige kanaler for interessegrupper og engasjerte innbyggere. Frivillig sektor er skole i demokrati. Gjennom frivillig arbeid ytes det betydelig innsats som supplerer og forsterker kommunale tjenester. God samhandling og tillit mellom personer på tvers av kommunal, privat og frivillig sektor bidrar til at kommunen lykkes med samfunnsutviklingen.

Lokalavisa

Lokalavisene informerer innbyggerne og bidrar til å skape debatt og engasjement. De synliggjør politiske alternativer, og setter nye tema og spørsmål på dagsordenen. Lokalavisene har også en viktig rolle i å avdekke kritikkverdige forhold.

Innbyggerinvolvering i praksis

Hildegunn Nordtug og Mathilde Dagsvik Ottesen – Distriktssenteret

SORTLAND

- «Kommunen» er et stort grått bygg. Det fungerer ikke så godt når kommunen kommer med initiativene/ideene. Det er folket som står bak det og som gjennomfører. Når vi først har gjort noe sammen og blitt kjent er terskelen mye mindre for å gjør noe nytt.

Ken Rune Hansen, ildsjel

- Det morsomste er å hoppe ut av kontoret og være ute i det virkelige liv. Alle kan bidra med de rollene og posisjonene de har for å få til noe felles. Så kan jeg være strået inn som engasjert, samtidig som jeg har en rolle for å få til ting lettere fordi jeg jobber i kommunen. Vi er alle mennesker, uavhengig av posisjoner.

Vi har lyst til et eller annet. Vi må gjøre det selv.

Kristine Røiri, byplanlegger

TØYEN

- I mange medvirkningsprosesser finnes ikke den nødvendige graden av tillit. Man vil involvere og lytte til, men vil holde veldig hardt på prosessen. Da får ikke kreativiteten utfolde seg, og man finner ikke løsninger på samme måte. Tør å gi slipp på kontroll og tør å gi tillit.

Ole Pedersen, Nedenfra

- Hva brenner folket for, hva de har lyst til å involvere seg i? Løsningene kommer derfra. Ofte er de løsningene folket kommer med de samme som de store globale, komplekse utfordringene. Folket ønsker miljøvennlige, inkluderende, økonomisk tilgjengelige løsninger – og er klare for å jobbe for det. De bor her og det er de vil gjerne bidra. Det betyr alt. Ja, vi skal støtte, fasilitere, bygge den plattformen der samskaping kan skje. Men løsningen kommer fra folket.

Sarah Prosser, Spesialrådgiver sosialt entreprenørskap og innovasjon

ASKER

- «Kommunen» er for mange innbyggere en institusjon som man ikke opplever at man har så mye befatning med. Det er avstand der. Om vi skulle få til en utviklingsprosess som også skulle bidra til utvikling av fellesskap, så måtte den menneskelige faktoren inn. Da var det nå bare meg, så da satte jeg i gang. Jeg var ute sent og tidlig, og var veldig mye rundt omkring. Kommunen har ansvar for å legge til rette, for å åpne opp og invitere inn, og etablere en respektfull dialog. Det må være en gjensidig tillit.

Gyrid Mangersnes, prosjektleder Borgenprosjektet

- Samtidig vil også ansvarsfølelsen øke hos de ulike aktørene. Med tillit får de ulike aktørene en forståelse for at de har en påvirkning. Da vekker man også en ansvarsfølelse.

Tor Arne Midtbø, kommuneplansjef

- Dette er «sammen», det er «vi».

Gyrid

- Borgen har fått mer fellesskap. Før var ulike grupper ved siden av hverandre. Nå har det blitt litt mer åpent. Det er veldig fint.

Innbygger

MANDAL

- Hvis ungdommene skal få mer innflytelse og mer makt, må voksne være villig til å gi fra seg noe av sin makt og innflytelse. Demokrati er noe levende som må jobbes med hele tiden. Hvis ingen ønsker å delta, hvis vi ikke legger til rette for det, ikke oppmuntrer det og ikke gir muligheter, så kan vi komme i den situasjonen at så få deltar i demokratiet til slutt at det blir noen veldig sterke personer som overtar det. Det vi gjør her, med barne- og ungdomsarbeid, med å lære dem demokrati, involvere dem i demokratiet og gjøre dem til aktive deltakere i demokratiet, er fredsarbeid, inkluderingsarbeid og sørge for at vi får gode fremtidige forvaltere av demokratiet.

Anne Grønsund, BU-koordinator

- Det hjelper heller ikke bare å prate om ting, en må bestemme seg for at «dette vil jeg gjøre» og «dette vil jeg brenne for».

Endre Hægeland, Mandal barne- og ungdomsråd

STEINKJER

- Vi møter mennesker som er engasjert i sin plass. Alle har et ønske om sitt område. Vi kan være med å bidra slik at terskelen for å spørre om hjelp og hvordan vi kan løse det blir lavere.

Vi møtes på hjemmebanen til innbyggeren. Vi kan gi tips og råd til hverandre. Innbyggerne blir involvert i en dugnadsinnsats, og vi får ut mer av hver krone.

For de som kommer til oss, er deres sak den viktigste i verden. Vi har ansvar for hele kommunen. Med dialog skaper vi en forståelse – begge veiene.

Per-Ole Austmo, enhetsleder veg, trafikk og park

RINGEBU

- Vi prøver å være PÅ alt vi kan. Det vi ser fra kommunens side er at vi har lavere økonomi enn før. Derfor må vi i større grad tilrettelegge for at ting kan skje – enn å gjøre det selv. Tilrettelegge for at folk som har behov for å møte hverandre kommer i hop. Kommunen trener seg på den rollen. Vi må samhandle utover dugnadskvelder, og må sette det i system. Den rollen må vi formidle mer og trene våre ansatte på.

Det er ikke vi som skal bestemme hva brukerne skal gjøre, eks. pumptrack og makerspace. Brukerne må fylle med innhold. Det er mange skjær i sjøen for noen som har en idé. Da mener jeg at kommunen kan være en guide og en medspiller.

Britt Åse Høyesveen, kommunalsjef

10-punktsmodellen: Strategisk verktøy i lokalt utviklingsarbeid

Alle kommunar ønskjer positiv utvikling i lokalsamfunnet. Dei fleste kommunar driv også stad-utvikling i ei eller anna form. Prosessane kan ha mykje til felles, sjølv om måla og tiltaka varierer. 10-punktsmodellen er ein metodikk for å jobbe systematisk med å utvikle gode stader å bu, besøke og drive næring.

Tove Damås og Trude Risnes – Distriktsenteret

Når lokalsamfunn jobbar strategisk med lokal utvikling vil dette styrke utviklingskapasiteten, virke inn på korleis lokalsamfunnet ser på seg sjølv, og korleis andre ser på staden. Alt dette påverkar staders utvikling.

Systematisk arbeid i dynamisk struktur

Distriktsenteret erfarer at det å bruke 10-punktsmodellen som strategisk verktøy gjev gode knaggjar å halde fast i, utan å bli ei tvangstrøye for det lokale initiativet. Saman med god forståing for den lokale situasjonen, kan ein slik utviklingsmetodikk gje felles retning og målbilete, avdekke ressursar og kvalitetar og sette desse kreftene i spel. Det aukar lokalsamfunnets samla utviklingskraft og tillitsbase. Med stadig meir komplekse samfunnsflokjar, der dei beste løysingane ligg hjå fleire, er dette i seg sjølv avgjerande for den gode samfunnsutviklinga.

10-punktsmodellen er dynamisk ved at utviklingsarbeidet kan gjennomførast steg for steg, ta utgangspunkt i delar av metodikken og jobbe i den rekkefølga som passar best. Under ser vi nærare på nokre av stega som vi erfarer er særleg viktige for å få gjennomført tiltak og nå måla for arbeidet.

Målanalyse med brei medverknad

Tydelege og felles mål er grunnlaget i ein kvar strategi for lokal utvikling. Vi treng ei felles forståing av kvar vi vil med lokalsamfunnet vårt og kvifor vi skal setje i gong utviklings-

arbeid. Systematisk involvering og brei medverknad er krevjande, men bidrar til sterkare eigarskap og byggjer og utløyser lokal utviklingskraft. Involvering og medverknad vil også synleggjere ulike interesser, dilemma og brytningar i lokalsamfunnet. Dette er viktig for å avdekke mogelege konsekvensar av ulike vegval, få til best mogelege løysingar og unngå at mål- og interessekonfliktar lammar utviklingsarbeidet. Målanalysen kan gjerne sjåast i samanheng med kartlegging av stadkvalitetar, fordi stadkvalitetane seier noko om kva ressursar lokalsamfunnet har å spele på, og kva målsettingar som då er realistiske.

Våre råd

- Identifiser og involver eldsjelene. Kommunane har ulike føresetnader og rammevilkår for utvikling, men i alle lokalsamfunn finst eldsjeler og aktørar som er særleg viktige for vidare utvikling. Legg ekstra energi i å involvere desse.
- Prøv ut ulike involveringsmetodar, tilpass etter føremålet. Involvering bør skje på fleire nivå og på ulike måtar. Nokre kommunar stangar hovudet gong på gong i «folkemteforma». Vårt råd er: Prøv ut ulike former for involvering, og tilpass metoden etter føremålet.

Forankring

Den viktigaste lærdomen er: Reell forankring er noko du gjer kontinuerleg, ikkje noko du får gjennom eit vedtak åleine.

10-PUNKTSMODELLEN STEG FOR STEG

- 1. Målanalyse:** Kva vil vi med lokalsamfunnet vårt?
- 2. Kartlegg stadskvalitetar:** Kva kvalitetar har vi å bygge vidare på?
- 3. Samfunnsanalyse:** Kva utviklingstrekk i storsamfunnet kan vi få drahjelp av i arbeidet med å utvikle eige lokalsamfunn?
- 4. Målgruppeanalyse:** Kven kan bidra til at vi når måla våre? Kven har vi potensial til å ha appell hos, og kva står dei for?
- 5. Val av posisjon:** Kva bilete på netthinna må målgruppene ha av vårt lokalsamfunn for at vi skal ha appell hos dei og nå våre mål gjennom bidraga deira?
- 6. Forankring:** Kva aktørar er vi avhengige av å ha med på laget for å kunne ta ein tydeleg posisjon?
- 7. Identitets- og omdømmekartlegging:** Kva assosiasjonar har eigne innbyggjarar og omverda av oss samanlikna med den posisjonen vi ønsker å ha?
- 8. Handlingsplan:** Kva utviklingstiltak må vi sette i verk for å ta/styrke ønska posisjon, og korleis skal vi lukkast i å kommunisere det vi står for?
- 9. Organisering og finansiering:** Korleis kan vi best organisere og finansiere tiltaka vi har skildra i handlingsplanen?
- 10. Langsiktig utviklings- og kommunikasjonsarbeid:** På dette punktet i prosessen stiller vi ikkje spørsmål, men set i gang arbeidet som vi veit skal bidra til ønska utvikling i lokalsamfunnet vårt.

Det er folka som bur og verkar på staden som «ber lokal-samfunnet». Dei er avgjerande for å løyse ut den lokale utviklingskrafta. I kommunalt utviklingsarbeid er det heilt sentralt å vere bevisst dette. Det inneber t.d. å forankre retningsval hjå lokale aktørar. I nokre samanhengar kan det vere fornuftig å gjere dette før den politiske behandlinga tek til, fordi det vil gjere det lettare å sjå betydninga av ulike retningsval. I andre samanhengar kan det vere nyttig å ha den politiske forankringa på plass først, slik at andre aktørar opplever at kommunen stiller seg bak og gjev nødvendig tyngde til den vidare prosessen.

Læring frå Byregionprogrammet

I evalueringa av byregionprogrammet er forankring nemnt som éin av to kritiske faktorar for vellukka utviklingsarbeid.

Grenlandsregionen seier det slik:
*Arbeidet kan aldri forankrast godt nok,
verken politisk eller administrativt.*

Erfaringar med å bruke modellen

Distriktssenteret har tidlegare nytta 10-punktsmodellen som rammeverk i Omdømmeskulen. Deltakarkommunane fekk også prøvd metodikken som verktøy i sine lokale utviklingsprosessar, t.d. i arbeid med kommunens samfunnsdel, strategisk næringsplan, eller omdømmestrategiar. Modellen eignar seg også som arbeidsmåte for langsiktige bygde- og stadutviklingsprosessar, der kontinuerleg forbe-tring av stadkvalitetar og styrking av den lokale utviklingskrafta er eit mål i seg sjølv.

I Hallingdal brukte regionrådet 10-punktsmodellen i strategisk arbeid i for å auke tilflytting og rekruttering. I arbeidet med samfunnsanalyse, posisjonering, forankring og ikkje minst arbeidet med målgrupper var modellen ei viktig rettesnor for prosessane og i konkret tiltaksarbeid. Gjennom å følgje modellen såg dei kor viktig det var å mobilisere ungdom i det regionale utviklingsarbeidet. Dei blei bevisste på kor viktig det er å ta gode val undervegs, tørre å spisse målgrupper og meisle ut og forankre ein felles posisjon. Dei seier modellen er eit godt og konkret arbeidsverktøy i utviklingsarbeid. felles posisjon, framleis er ein viktig plattform for utvikling i regionen.

Svolvær, prisfinalist – og hva så?

Svolvær i Lofoten var finalist til Attraktiv by-prisen i 2014 og 2018. Hvilken posisjon har stedsutvikling i kommunens utviklingsstrategi? Hva har nominasjonene hatt å si for Svolvær og Vågan kommune?

Grete Bækken Mollan og Mona Ward Handeland – Distriktssenteret

Svolvær representerer en særegen norsk kyst-urbanisme, sier juryen. Det er bygget mye i sentrum, med både offentlige og private investeringer. Det er etablert et velfungerende torg, nye boliger og nytt kombinert kulturhus og hotell. Kafeer og butikker vender ut mot torget og bidrar til å gjøre stedet levende. Hurtigruten legger daglig til kai midt i sentrum, med mange besøkende. Kommunen får skryt av juryen for at

offentlige bygg og servicefunksjoner som skole, kulturhus og bibliotek er plassert i sentrum.

«Bare å være en av tre nominerte er en klapp på skulderen. Det har skjedd mye de siste årene i Svolvær, også en økt bevissthet om god sentrumsutvikling. Regulering av Byplanen for Svolvær er et eksempel på dette»

Eivind Holst, ordfører Vågan kommune

Besøksnæringen som driver

Svolvær har satset på tetthet, og det har vist seg å være et godt strategisk valg. Byen har opplevd en markant vekst. Denne veksten har materialisert seg i sentrumutvikling, med arkitektur og byplangrep som forsterker tettheten. Maritim næringsvirksomhet, mekanisk industri og fiskeri med fiskebåter som ligger til kai er synlig i bybildet i Svolvær, men reiselivet representerer den største vekstnæringen.

Kommunen satser på kompetanseheving i reiselivet. Reiselivsfagskole ble etablert i Svolvær i 2015, som den første i Norge, og Universitet i Tromsø etablerte naturguide-studium i Svolvær i 2018. Besøksnæringen i kommunen har klart å samarbeide godt for å håndtere veksten. De siste årene har mange store aktører investert i eiendom, og flere hotellprosjekter er under planlegging.

«Stedsutvikling og næringsutvikling i kommunen henger sammen og mye kapital fra reiselivet går inn i stedsutviklingsprosjekter»

Johan Weydahl, mangeårig byplanlegger i Vågan

Fortetting i sentrum

Den raske veksten i besøksnæringen gir også utfordringer. Planstrategien for Vågan (2017-2020) sier at Svolvær må se muligheten i sterkere fortetting for å ivareta både næringsutvikling og boligutvikling. I Svolvær skal sentrum fortettes ut fra et bærekraftsprinsipp, med vekt på redusert klima- og transportavtrykk. Fortetting betyr at det skal bo flere i sentrum samtidig som det legges til rette for flere arbeidsplasser. Fortettingsprosjekter har en del ulemper som ikke alltid vektlegges nok. Store byggehøyder kan svekke verdien av byrom og åpne plasser som gir grønne opplevelser for de som bor, arbeider og besøker byen.

Flere prosjekter på kaikanten i Svolvær har søkt om å bygge opp mot 14 etasjer. Til sammenligning er det høyeste bygget i dag Thon Hotel Lofoten med 10 etasjer. I revisjon

av Byplanen er byggehøyde i sentrum et viktig tema som lokalbefolkningen og partiene i kommunestyret i Vågan har ulikt syn på. Tidligere byplanlegger Johan Weydahl mener avveining av byggehøyder må være godt fundert: «Kanskje må kommunen vise fleksibilitet i avgjørelse av byggehøyder i sentrum for å oppnå den sterke fortettingen som ligger inne i forslag til revidert byplan?» spør Weydahl.

«Det er trangt under fjellene i Svolvær, noe som gjør det naturlig å bygge i høyden for videre utvikling. Uttrykket verdens minste storby bruker man gjerne, men vil man ha enda mer storbypreg med flere store høyhus? Det kan være betimelig å spørre om det er dette turistene kommer til Lofoten for å oppleve»

Artikkel i Lofotposten

Parkering, gang og sykkel

Vågan kommune ønsker å redusere biltrafikken i sentrum og legge til rette for gående og syklende. Det er etablert gang- og sykkelvei mellom Kabelvåg og Svolvær. Kommunen arbeider med å utforme en parkeringspolitikk i sentrum og tilrettelegge for parkeringsanlegg og kollektivårer med bussholdeplasser.

Det er innført avgiftsparkering og det vil bli etablert gratis innfartsparkering for å få flere til å gå i sentrum. Kommunen skal fra sommeren 2018 ha «by-verter» som skal veilede besøkende om parkeringen istedenfor parkeringsvakter. I studien «Attraktiv og bærekraftig?»¹ vises det til at småbyene har brukt både gulrot og pisk for å få folk til å bruke bil mindre. Sykkel- og gangstier og «snarveier» er anlagt, flerbruksfelt slik at sykkel får plass i veibanen, sykkelparkeringshus og by-sykkelutleie er eksempler. Det er derimot ikke gjort noe forsøk på å måle om det har blitt flere syklende/gående og færre bilister, sier forskerne. Greier Svolvær å nå målet om mindre bilbruk med sine tiltak?

Prisfinalist – og hva så?

På spørsmålet om hva de to nominasjonene til Attraktiv by-

prisen har hatt å si for Svolvær og Vågan kommune, mener vi at kommunen har tatt til seg innholdet i begrunnelsen for nominasjonen i 2014. Kommunen har gjort gode grep for å skape liv i sentrum gjennom å legge funksjoner som skoler, bibliotek, kjøpesenter og kulturhus midt i byen. Kommunen er også villig til å tenke nytt om byggehøyder som et grep for å oppnå fortetting og for å spare areal i sentrum. Etter vår vurdering bør både Vågan og resten av Lofoten ha enda større oppmerksomhet på hvordan utviklingen innen reiseliv og turisme bidrar til ei bærekraftig samfunnsutvikling.

Foto: Kommunal- og moderniseringsdepartementet

OM ATTRAKTIV BY-PRISEN

Vinneren av Kommunal- og moderniseringsdepartementets pris **Attraktiv by - Statens pris for bærekraftig by- og stedsutvikling** blir plukket ut av en jury hvert år. Prisen skal belønne planlegging og gjennomføring av bærekraftig by- og stedsutvikling, økonomisk, sosialt, og miljømessig. Vinneren skal være et forbilde for andre og både små og store steder skal kunne lære av prisvinnerens gode grep.

Prisvinner 2016: Bodø

for evnen og viljen til å satse på sentrumsutvikling som et virke middel for å øke byens attraktivitet, langsiktige konkurranseevne og innbyggernes livskvalitet, og for prosjektet «Ny by – ny flyplass.»

Prisvinner 2017: Fredrikstad

for satsingen på gratis ferje som binder sammen bydelene, byens offensive satsning på sentrum og måten kommunen, i samarbeid med andre aktører, tar i bruk forskning og ny kunnskap i sin måte å jobbe på.

Prisvinner 2018: Kristiansand

for å evne å ta inn over seg fortidens feil og innse at videre utvikling av en by fordrer nye idealer og nytt tankesett, med fokus på god og kunnskapsbasert planlegging, lokalisering av offentlige funksjoner i sentrum, satsing på kultur, og høy kvalitet i boligbyggingen.

Hvordan har det gått med folketallet i kommunene, og er innvandring redningen?

Å beskrive de endringene i bosettingsmønsteret som har skjedd de siste århundrene, og som kan komme til å skje framover, er en krevende oppgave. Å analysere de faktorene som har påvirket denne utviklingen, er et omfattende forskningsprosjekt, langt utenfor rammen for et jubileumsskrift.

Lars Østby - demograf i Statistisk sentralbyrå

Jeg skal gi noen glimt av utviklingen i et 200-årsperspektiv, for vise at sentralisering (beskrevet som stor befolkningsvekst i sentrale strøk, liten vekst eller til og med nedgang ellers i landet) de siste ti-årene ingenlunde er et nytt fenomen, men at den føyer seg inn i langvarige og tunge trender. Så skal jeg si litt om den moderne innvandringen som startet i 1970, og om dens varierende regionale fordeling. Til sist skal jeg illustrere hvordan nedgangen i innvandring de siste årene skaper nye forutsetninger demografisk utvikling i kommunene.

1801-2011

Folketellingen i 1801 var den første moderne folketellingen i Norge, så det er naturlig å starte der. Det var dessuten før industrialiseringen satte fart i Norge. Da bodde det knapt 900 000 mennesker her. I 1910 var folketallet 2,7 ganger så høyt, og det ble ytterligere mer enn fordoblet de neste 100 år. Det var vekst i alle regioner i Norge på 1800-tallet. De store regionale forskjellene i vekst kom på 1900-tallet, på 1800-tallet var veksten mye jevnere fordelt. Oslo vokste fra å være fylket med færrest innbyggere

Foto: Lillian Hatting

ved 1800-tallets begynnelse, til å være det største 100 år seinere. Nordland gikk fra å være åttende til tredje største fylke, mens Hedmark og Oppland gikk fra å være nummer to og fire, til åtte og ti i 1910. Flest innbyggere i 1801 hadde Hordaland, og Hordaland er senere passert bare av Oslo og Akershus. På 1800-tallet hadde Akershus lavere befolkningsvekst enn de fleste andre fylker.

Utvandringen økte i styrke mot slutten av 1800-tallet, og både den og flyttingene til storbyene hang nok sammen med økende overbefolkning i landbruket og etterspørsel etter arbeidskraft i de norske storbyene, men også med de mulighetene som Amerika bød på. I Nord-Norge var veksten likevel sterk på 1800-tallet; Nordland tredoblet, Troms fire-doblet og Finnmark femdoblet sine folketall. Nord-Norges vekst hadde mye å gjøre med at det her var store ressurser på land og sjø som nå ble tatt i bruk.

Tre kommuner hadde nedgang i folketallet fra 1801 til 1910: Vang i Valdres, og Flesberg og Rollag i Numedal. Innenfor det som i dag er Oslo og Haugesund kommuner ble folketallet 15-doblet, men relativt sterkest vekst hadde Vardø, med 25 ganger så mange bosatt i 1910 som i 1801. Det var også noen andre bykommuner som vokste sterkt: Stavanger, Ålesund, Narvik, Tromsø og Vadsø mer enn seksdoblet folketallet. Nesten ingen av dagens omegnskommuner til storbyene hadde sterk vekst på 1800-tallet. De største bykommunene i 1801 var (med dagens kommunegrenser) Bergen, Oslo, Trondheim, Kongsberg og Arendal. Ringsaker var den største landkommunen, i folketall bare mindre enn Bergen, Oslo og Trondheim.

Vekstmønsteret på 1900-tallet ble helt annerledes. 136 kommuner hadde nedgang i folketallet mellom 1910 og 2011, og det var klart sterkest vekst i storbyenes nabokommuner. Mer enn halvparten av kommunene i Sogn og Fjordane, Sør-Trøndelag og Nordland hadde nedgang i folketallet. Nord-Norge hadde sterk befolkningsvekst på 1800-tallet, knyttet til «landnåmet». På 1900-tallet var det i Nord-Norge bare ni kommuner med et større tettsted, i tillegg til Bardu og Båtsfjord og kommunene inne på Finnmarksvidda, som hadde sterkere vekst enn landsgjennomsnittet.

Tretten kommuner mer enn femdoblet sitt folketall på 1900-tallet. Stord er den eneste av disse som ikke ligger i umiddelbar nærheten av en storby.

Ser vi på fylkene, hadde Akershus den sterkeste veksten mellom 1910 og 2011, med nesten en femdobling av folketallet, og i løpet av århundret gikk det fra å være det 13. til nest største fylke. Rogaland hadde også en betydelig vekst, først knyttet til industrivekst og så til oljen. Nordland, Sogn og Fjordane, Telemark og fylkene på Indre Østlandet har vokst langsomt. I 1801 bodde 14 prosent av landets folkemengde i Hedmark og Oppland, og 7 prosent i Oslo og Akershus. I 2011 var tallene henholdsvis 8 prosent og 23 prosent.

Den regionale befolkningsveksten fra 1801 til 2011 er preget av sterk vekst i sentrale strøk. Oslo-regionen har vokst raskt, og sprer seg stadig lenger ut over Østlandet. Store deler av det Norge som ligger langt unna sentrene har hatt stagnasjon i folketallet, og etter hvert også nedgang. 11 kommuner langs fjord og i fjell har lavere folketall i 2011 enn i 1801.

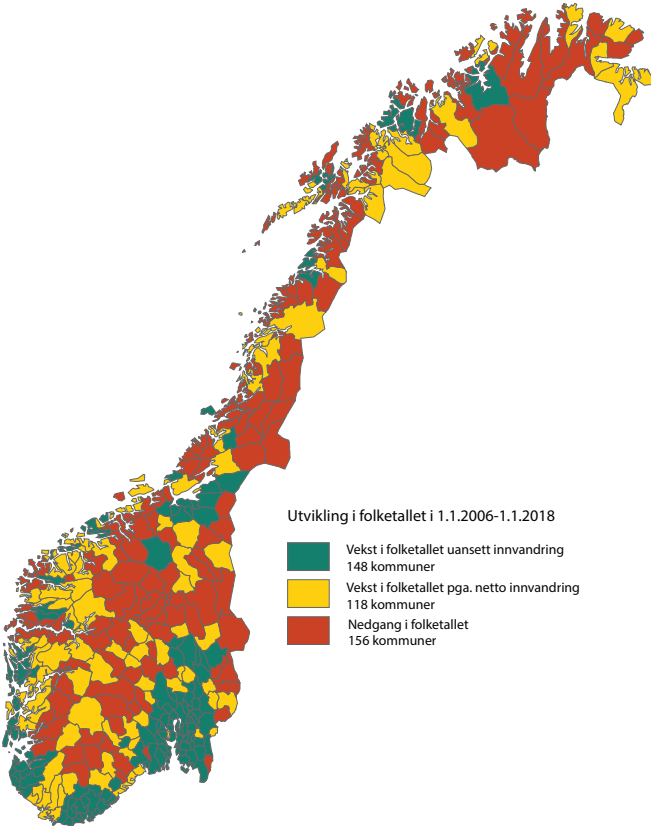
Vekst i antall innvandrere 1970-2018

Da den moderne innvandringen startet omkring 1970, var det 57 000 innvandrere i Norge. Nesten halvparten var fra Norden, og like mange fra Vest-Europa og Nord-Amerika. I tillegg var det 2 000 norskfødte med utenlandsfødte foreldre, ofte kalt etterkommere eller (feilaktig) andregenerasjons innvandrere. Fram til 2018 har antall innvandrere i Norge vokst raskt, i perioder svært raskt, slik at det nå er 750 000 innvandrere og 170 000 etterkommere. Det var relativt sterk vekst på begynnelsen (bosnier) og på slutten (kosovarar) av 1990-tallet, men sterkest vekst har det vært etter EU-utvidelsen mot øst i 2004. Det gikk et par år innen arbeidsgivere i Norge og arbeidskraft i de nye EU-landene fant hverandre, men både i 2007 og 2008 vokste antallet innvandrere i Norge med over 10 prosent.

I 1970, før arbeidsinnvandringen startet, bodde 42 prosent av innvandrerne i Oslo og Akershus. Arbeidsinnvandrerne som kom utover på 1970-tallet slo seg ned i Osloområdet, men antallet var ikke større enn at Oslo og Akershus sin andel av innvandrerne i Norge holdt seg stabil.

På 1980-tallet økte andelen til 45 prosent, og der lå den fram til innvandringen fra de nye EU-landene kom. Fra da sank andelen av innvandrerne som bodde i Oslo og Akershus jevnt, til den nå er 38 prosent. Selv om antallet innvandrere i hovedstadsområdet har vokst mye, har veksten altså vært mye raskere i resten av landet.

Nedgangen i andelen av innvandrerne som bor i Oslo og Akershus skyldes både at arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa stadig oftere slår seg ned i andre regioner, særlig langs kysten fra Rogaland til Nordland, og at flyktningene nå bosettes over hele landet og at de i mindre grad enn før flytter til Oslo etter noen år. Et par tall illustrerer dette:

Kart 1: Innvandringens betydning for folketallet i kommunene 2006-2018

I 2006 bodde 40 prosent av innvandrerne fra Polen og Litauen i Oslo og Akershus, og nesten 50 prosent av dem som var kommet fra Somalia. I 2018 var andelen henholdsvis 27 og 40 prosent.

Antallet innvandrere ble mer enn tredoblet fra 2006 til 2018 i Møre og Romsdal, og nesten tredoblet i de andre fylkene fra Rogaland til Nordland. I Oslo vokste antallet innvandrere med «bare» 80 prosent.

Vi viser i kart 1 hva innvandringen betydde for kommunenes folketall fra 2006 til 2018. 156 kommuner hadde færre innbyggere i 2018 enn i 2006. 118 kommuner hadde vekst i folketallet, men ville hatt nedgang om de ikke var «berget» av innvandringen. De resterende 148 kommunene ville hatt vekst i folketallet selv uten innvandring. Kartet gir et enkelt bilde av hvor det demografiske og økonomiske vekstpotensialet var størst. Det gjelder hele Oslofjordområdet, nord til Mjøsa, kommunene rundt Kristiansand, Stavanger, Bergen og Trondheim, og i de største tettstedene i Nord-Norge. Utenfor disse områdene er det noen få mindre sentrale kommuner som også ville økt sitt innbyggertall, uansett innvandring. Flere av disse kommunene er vestlandskommuner med et sterkt næringsliv. Kommuner med nedgang i folketallet finner vi i et belte nord i Hedmark og Oppland, og i mange fjord- og fjellbygder i resten av Sør-Norge. Nord for Trondheimsfjorden er det nedgang i folketallet i de fleste kommuner som ikke er knyttet til større tettsteder.

Befolkningsframskrivninger med og uten innvandring

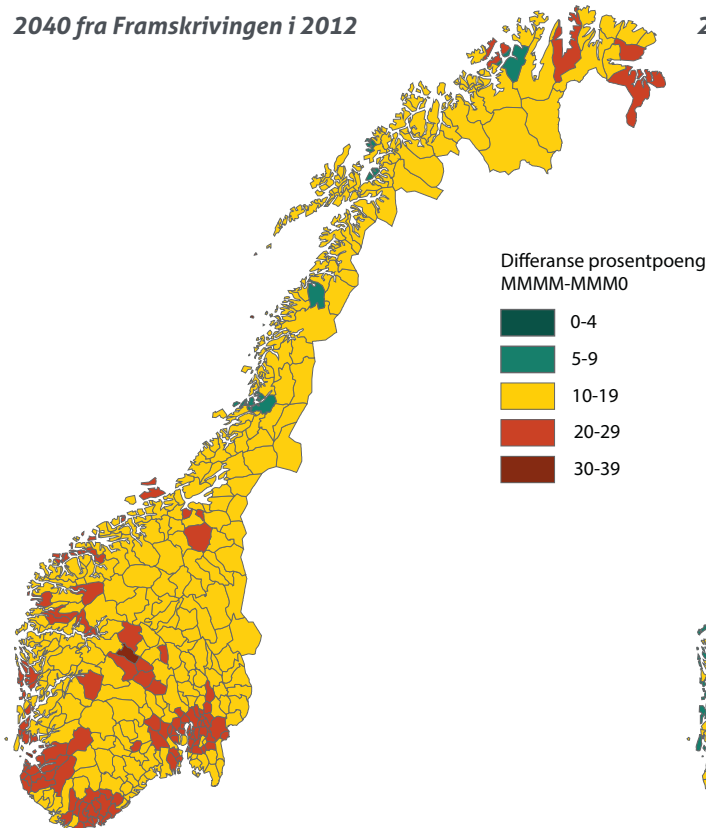
Statistisk sentralbyrå (SSB) publiserte sommeren 2018 nye befolkningsframskrivninger, basert på utviklingen i fødselsfrekvens, dødelighet, innenlandske flyttinger og inn- og utvandring. Framskrivningens metoder, forutsetninger og resultater er grundig beskrevet av Leknes et al. (2018). Når kommunene skal forholde seg til framtidige folketall, tas ofte utgangspunkt i SSBs framskrivninger. Framskrivningen fra 2018 gav et annet bilde av den regionale befolkningsutviklingen enn de nærmeste foregående framskrivingene hadde gjort. Særlig var det nettoinnvandringens omfang og fordeling som forandret seg. Norge hadde i 2011 og 2012 nesten 50 000 flere innvandringer enn utvandringer. I 2017 var innvandringsoverskuddet mer enn halvert, til 21 000. Befolkningsframskrivninger er usikre, mer jo lengre sikt og jo

mindre områder de lages for. En måte å illustrere usikkerheten på, er å gi flere alternative framskrivninger basert på ulike forutsetninger. SSB har de siste årene gitt høyt (H), middels (M) og lavt (L) alternativ for alle komponenter (se Leknes et al., 2018). Hovedalternativet er det som har midtverdien for alle komponenter, alternativ MMMM. Man pleier også å gi et «analytisk» alternativ hvor nettoinnvandringen er null (likt antall inn- og utvandring for begge kjønn i alle aldersgrupper og kommuner). Differansen mellom MMMM og MMMO for hver kommune viser den betydningen innvandringen har for folketallet i framskrivnings hovedalternativ.

Her vil vi sammenlikne innvandringens betydning i den framskrivingen som ble laget mens innvandringen var på

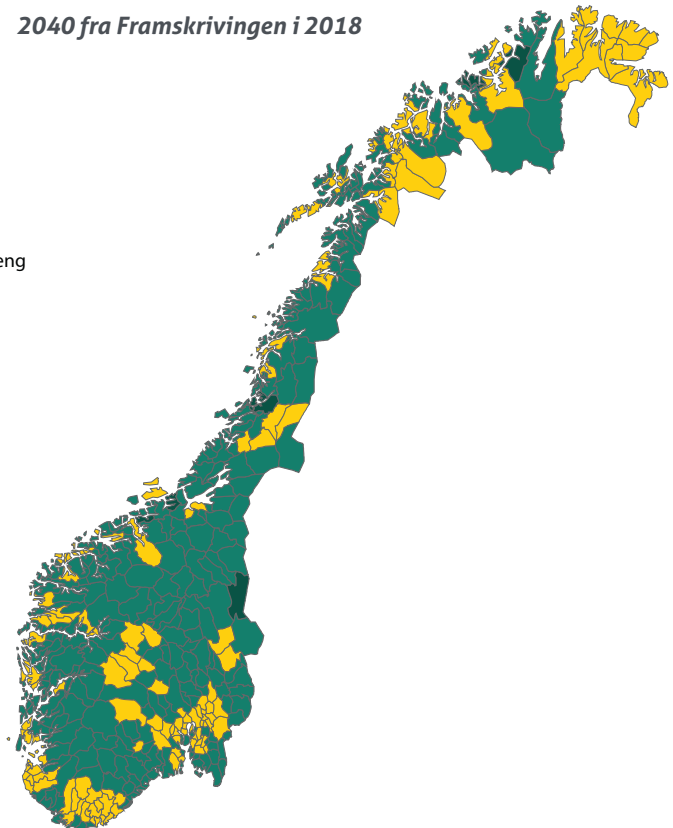
sitt høyeste (2012) med betydningen i den som ble laget i 2018. Forutsetningene som ble lagt til grunn i 2012, er beskrevet hos Brunborg et al. (2012). Innvandringen ble i begge framskrivninger anslått ved å bruke en økonomisk modell som baserer seg på en antatt demografisk og økonomisk utvikling i Norge og i de landene innvandrerne kommer fra. Innvandringen er den komponenten som er vanskeligst å beregne, og som har forandret seg mest fra 2012 til 2018. I 2018 ble nettoinnvandringen anslått å bli på 17 000 til 20 000 per år i resten av århundret. I 2012 ble nettoinnvandringen de første årene anslått til å bli høyere enn den faktisk ble, og langt høyere enn det 2018-framskrivingen beregnet. Også 2012-framskrivingen forutså en nedgang, slik at resultatene ble like for 2030-tallet.

2040 fra Framskrivningen i 2012

Kart 2: Forskjell mellom MMMM og MMMO for 2040 i framskrivingen fra 2012

2040 fra Framskrivningen i 2018

Kart 3: Forskjell mellom MMMM og MMMO for 2040 i framskrivingen fra 2018

I kart 2 og kart 3 viser vi forskjellen mellom framskrivingene for 2040 med og uten migrasjon, for 2012-framskrivingen og for 2018-framskrivingen. De gir altså bilde av hva innvandringen betydde i de to framskrivingene. Migrasjonen bidrar positivt til befolkningsveksten i alle kommuner i framskrivingene fra både for 2012 og 2018, men bidraget er mye sterkere i 2012 enn i 2018. Framskrivningen fra 2012 sa at Norge skulle få 6,4 mill. innbyggere i hovedalternativet (MMMM). Uten nettoinnvandring fra utlandet (MMMO) ville tallet blitt 5,3 mill. innbyggere, slik at innvandringen ifølge modellen fra 2012 ville gitt 1,1 mill. flere innbyggere i Norge i 2040. Framskrivningen fra 2018 gav 6 mill. innbyggere i 2040 under forutsetning av at nettoinnvandringen fulgte modellen, mens ser vi bort fra nettoinnvandring, ville tallet blitt 5,5 mill. Bidraget fra nettoinnvandringen er her «bare» 0,5 mill.

Denne forskjellen på nasjonalt nivå gir seg store utslag for kommunene. Kartene viser ved første øyekast at framskrivingen fra 2012 gir nesten alle kommuner en effekt av innvandring som faller i de tre høyeste kategoriene, mens effekten for 2018 ligger i de tre laveste. Differansen for 2040 mellom MMMM og MMO i 2012-framskrivingen viste at det var 301 kommuner hvor denne differansen var mer enn 15 prosent av folketallet i 2018. I 2018-framskrivingen var effekten av migrasjonen over 15 prosent bare for 6 kommuner. I den andre enden av skalaen, var det i framskrivingen fra 2012 seks kommuner hvor migrasjonen betød en ekstra tilvekst på mindre enn 10 prosent. Framskrivningen i 2018 gav 140 kommuner med mindre vekst enn 10 prosent på grunn av migrasjon. Fortsatt antas altså at migrasjonen gir et positivt bidrag til befolkningsveksten i alle kommuner, men bidraget ventes å bli langt mindre enn det så ut til i 2012. Nedjusteringen skyldes at arbeidsinnvandringen har sunket sterkt. Hvis ønsket om en enda strammere innvandringspolitikk vinner fram, kan innvandringen av flyktninger og av familieinnvandrere også synke. Det er derfor ikke gitt at 2018-framskrivingene gir et for negativt bilde av kommunenes muligheter til å tiltrekke seg innvandrere framover.

Når vi sammenlikner migrasjonens betydning i framskrivingen fra 2012 med betydningen i 2018, blir ytterpunktene (størst og minst effekt) i stor grad preget av de små kommunene, hvor tilfeldigheter kan slå sterkt ut. Som ventet,

blir migrasjonens betydning minst redusert der den i 2012 var av liten betydning. Omvendt var resultatet i 2018 svært mye lavere befolkningsvekst enn det som ble antatt i 2012 for noen små kommuner med stor innvandring, og for mange av kommunene i storbyenes omland, særlig rundt Oslo. De fire storbyene var alle blant kommunene med utsikter til mye lavere tilvekst i folketallet på grunn av redusert innvandring.

Hva kan kommunene gjøre?

Det er mye av den regionale befolkningsutviklingen som ikke kan styres, og ikke alltid påvirkes heller, i hvert fall ikke av kommunene. Den langsiktige utviklingen er mer bestemt av globale enn lokale forhold – som jordbruksrevolusjonen på 1800-tallet, eller muligheten for arbeidsinnvandring fra EU. Noen kommuner vokser primært på grunnlag av beliggenheten, som Lørenskog eller Randaberg, mens andre går ned av samme grunn, som Vang i Valdres og Masfjorden. Sterk vekst eller sterk nedgang kan hverken på kort eller lang sikt ses som et sikkert tegn på at kommunen har lyktes eller ikke. Heller ikke lønnsnivået i arbeidslivet, eller å ha en befolkning med mange gamle og få kvinner i fødedyktig alder, har kommunene særlig stor innflytelse på, i hvert fall ikke på kort sikt. For kommunen er kanskje det viktigste at de som bor der, mange eller få, har et grunnlag for å leve et godt liv. Her er kommunens handlingsrom større, men det begrenses av sterk aldring og synkende folketall.

Alt heng saman med alt

For femti år sidan handla næringsutvikling om skaffe næringsområde og lokke industrien. Menneska var ikkje ein del av reknestykket, for arbeidskraft var det nok av. No er næringsutvikling lokal samfunnsutvikling, akkurat som inkludering, folkehelse og bustadbygging og mykje anna. Lokal samfunnsutvikling handlar om å leggje til rette for menneska. Meir enn nokon gong er det slik at alt heng saman med alt.

Torbjørn Wekre og Dan-Erik Aggvin – Distriktssenteret

Den krevjande samanhengen

Næringsutviklinga for femti år sidan tok utgangspunkt i at om arbeidsplassane kom, kom folk. Å få folk til å koma, eller å ta seg av folka som kom, var ikkje næringsutviklaren sin oppgåve. Det var ei oppgåve for «nokon» eller «andre». Ei slik haldning held ikkje i dag. For folk handlar det om at det skal vere attraktivt både og jobbe og bu ein stad. Arbeidsplassen kan vere super, men om staden ikkje held mål, hjelp ikkje det. Det er ikkje sikkert familien vil vere med sjølv om du får jobben i den attraktive verksemda.

Inkludering av flyktningar kan vere avgjerande for å skaffe arbeidskrafta som trengs til næringsutvikling og kommunale tenester. Bustadpolitikken kan ha mykje å seie for om dei med kompetansen staden treng skal kome for å bli. Fritidstilbodet kan telje meir enn løn når eg tek stilling til om eg skal bli eller flytte vidare. Det er den krevjande samanhengen. Det som er mest krevjande, er å få innsatsen på svært mange område til å henge saman.

Kommunen har den spennande og utfordrande oppgåva med å ta tak i samanhengen og ta i bruk handlingsrommet. I kommunen kan ikkje alt vere ulike prosessar og separate politikkområde. Når ting skal henge saman over tid, er kommuneplanen sin samfunnsdel et viktig verktøy. Gode samanhengar i kommuneplanen har lettare for å bli gode samanhengar i den lokale samfunnsutviklinga.

Kva virkar?

Ein god plan med gode samanhengar byggjer på kunnskap

og analyse: Kva er utfordringa i vår kommune? Kva er utfordringane i bygdene våre? Kva for endringar må vi vere rusta for å handtere, og kva kan vi sjølve påverke? Det er ikkje sikkert at heile kommunen har dei same utfordringane. Ein stad er kanskje breibandsdekkinga utfordringa. Ein annan stad er det meir varierte bustader som skal til for å få meir tilflytting. Kanskje det ikkje er samsvar mellom arbeidskraftbehovet og utdanningstilbodet?

Lokalt utviklingsarbeid er ikkje det det ein gong var. Ein gong handla mykje om utvikling på kvart enkelt område. Vi har blitt meir og meir klar over at alt heng saman. Vi snakkar om næringsutvikling, tilflyttingsarbeid og inkludering av både ungdom og innvandrarar. Vi snakkar om å byggje bustadane folk vil bu i, om å inkludere dei eldre, om å skape eit klima- og miljøvenleg sentrum. Det er heilt avgjerande at alt dette heng saman.

Når alt heng saman med alt, møter vi på utfordringar. Når du bestemmer deg for at du skal bu ein stad eller om du skal flytte vidare, tel jobb, fritidstilbod, bustaden, butikktilbodet, naboen og uendeleg mykje anna. Då er det uråd å vite nøyaktig kva som kom ut av kommunen sin innsats for å skape eit levande sentrum eller få til ei ny næringsetablering. Men, det er også vanskeleg å slå fast at noko ikkje har virka. Alt heng saman med alt. Samanhengane er ulike frå stad til stad. Frå dag til dag. Kommunen din klarar seg best ved å sjå og forstå flest mogleg samanhengar, snakke med dei rette til rett tid og skape samspel. Ofte ligg og løysingane i eit regionalt samspel over kommunegrensene.

Lokal samfunnsutvikling er å arbeide for å utvikle kommunen som stad å bu, og legge til rette for arbeidsliv og fritid.

REFERANSAR

GUD og distriktpolitikk 2.0

- ¹ <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/stjord>
- ² https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/artikler-og-publikasjoner/_attachment/286656?_ts=158d4106ca0 (side 118)
- ³ https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa_98/kap4.pdf
- ⁴ <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/artikler-og-publikasjoner/30-000-landbrukseiendommer-fraflyttet>
- ⁵ <https://www.ssb.no/befteft>
- ⁶ <https://forskning.no/fangst-fisk-marked-internasjonalt/2013/04/fiskeforedling-pa-hjemmebane>
- ⁷ <https://forskning.no/hav-og-fiske-fangst-fisk/2014/08/fisken-rett-til-filetmaskina>
- ⁸ <https://ilaks.no/skal-ta-i-bruk-ny-teknologi-for-a-bygge-verdens-storste-lakseoppdrettstank-i-andoy/>
- ⁹ <https://ilaks.no/norges-forste-kommersielle-landbaserte-oppdrettsanlegg-det-er-alltid-toft-a-vaere-i-front/>
- ¹⁰ <https://www.abcnyheter.no/penger/naeringsliv/2018/04/14/195386742/laksebonde-bygger-verdens-storste-lakseoppdrettsanlegg-pa-land-i-florida>
- ¹¹ <https://www.regjeringen.no/no/tema/statlig-forvaltning/ikt-politikk/digitaliseringen-i-offentlig-sektor/id2340245/>
- ¹² <https://www.gartner.com/it-glossary/digitalization/>
- ¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=QiBM7-5hA6o>
- ¹⁴ <https://www.theguardian.com/technology/2017/jan/30/libratus-poker-artificial-intelligence-professional-human-players-competition>
- ¹⁵ <https://3dprint.com/209048/ge-catalyst-engine-3d-print-parts/>
- ¹⁶ <https://www.dezeen.com/2018/03/29/arup-cla-architetti-3d-printed-house-milan-design-week/>
- <http://www.scmp.com/business/companies/article/2137737/worlds-first-mass-produced-3d-printed-electric-car-be-sold-china>
- <https://localmotors.com/>
- <https://3dprint.com/207130/3d-printed-sailboat-livrea-lehvoss/>
- ¹⁷ <http://no.bibelsite.com/matthew/4-4.htm>
- ^{18,19} <http://old.dagotid.no/arkiv/2000/09/bygd/index.html>
- ²⁰ https://www.nrk.no/norge/aviser_-skole-har-satt-i-gang_prosess_-mot-laerer-etter-debatt-1.14011993
- ²¹ <http://www.nationen.no/article/bygdedyret-kan-beskes-i-hamar/>
- ²² <https://distriktssenteret.no/litteratur/derfor-blir-vi-her-innvandrere-i-distrikts-norge/>
- ²³ <https://www.nettavisen.no/nyheter/vard---byen-som-er-i-ferd-med-a-d/3423482184.html>

Attraktive og berekraftige småbyar

- Angell, E. og Grimsrud, G.M. (2017). *Attraktiv og bærekraftig? Småbyers erfaring med nasjonale retningslinjer for by- og tettstedsutvikling* Uni Research Rokkansenteret på oppdrag frå Distriktssenteret. Rapport 4-2017
- Storm, H.N. m.fl. (2018) *Urbant bygdeliv? Attraktive bosteder og gode bomiljø i Straume, Osøyro og Knarvik m/ Flatøy-Frekhaug-aksen*. Telemarksforskning. TF-rapport nr. 427:2018
- Ruud, M.E. m.fl. (2014) *Boligpreferanser i distriktene*. NIBR på oppdrag frå Distriktssenteret. NIBR-rapport 2014:1

Kommuner trenger folk

- ¹ Solheim, M. og C. Wilhelmsen (2017). *Innovation, space and diversity*. Universitetet i Stavanger
- ² Konjunkturbarmetret for Nord-Norge, spesialnummer om befolkningsutvikling. Rapport nr 2/2016 utarbeidet av Menon Economics for Agenda Nord-Norge
- ³ Båtevik, F. O. m.fl. (2017). *Arbeidsinnvandrere som ressurs i regional utvikling*. Universitetet i Stavanger i samarbeid med Møreforskning, IRIS, Vestlandsforskning, Høgskulen i Sogn og Fjordane, Høgskulen på Vestlandet, Hordaland fylkeskommune, Vestlandsrådet, Regionale forskningsfond og Senter for interkommunal kommunikasjon. Rapport nr. 62

Bli-faktorer for innvandrere i Distrikts-Norge og Boligkjøp kan være vendepunktet

- Søholt, S. m.fl. (2012). *Derfor blir vi her – innvandrere i Distrikts-Norge*, NIBR på oppdrag for Distriktssenteret og IMDi. NIBR-rapport 2012:5
- Søholt, S. m.fl. (2017). *Sysselsetting av innvandrere – regionale muligheter og barrierer for inkludering*. NIBR på oppdrag for Distriktssenteret og IMDi. NIBR-rapport 2015:20
- ¹ Lynnebakke, B. (2018). *Zooming in on local embedment. International and international migrants place attachment and staying aspirations in two Norwegian rural places*. NIBR i samarbeid med NTNU, Bygdeforsk, Statens byggeforskningsinstitutt (DIK), Stockholm Universitet og Uppsala Universitet
 - ² <https://48vlp12642pa30ejq72t9ozh-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2017/03/Innvandring-inkludering-sysselsetting-og-lokal-utvikling.pdf#page=32>
 - ³ Søholt, S. m.fl. (2018). *Conditioned receptiveness: Nordic rural elite perceptions of immigrant contributions to local resilience*. Journal of Rural Studies

Leter du etter en magisk oppskrift

- LNU (2017). *På vei mot et demokratisk utenforskap. Unge stemmer 2017. Rapport 15*

Gründerskap blant innvandrere

- ¹ Enehaug, H. m.fl. (2009). *Entreprenørskap blant innvandrere, Evaluering av to etablerersentre*, AFI-notat 1/09.
- ² Skårerhøgda, M og Torp, C. (2012) *Innvandrere i næringslivet. Gründerånd blant innvandrere*. Samfunnsspeilet 5/2012 SSB
- ³ DNB (2015): *En million ideer. Veien fra drøm til å lykkes som gründer*.
- ⁴ Ljungren, E. m.fl. (2012). *Finansieringsordninger for innvanderetableringer – identifisering og utvikling og gode modeller*. NF-rapport nr. 6/2012.
- ⁵ Munkejord, M. C. (2016). *Jeg følger meg båret frem. Lokalsamfunnets betydning i innvanderes fortellinger om å starte egen virksomhet*. I M. Villa og M. S. Haugen, *Lokalsamfunn*, ss. 430-4490 Cappelen Damm. Oslo

Bærekraft og kommunens rolle i det grønne skiftet

- Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (1987), *Vår felles framtid*

Former for verdiskaping

- Haukeland, P.I og Brandtzæg, B. A.(2014) *Naturarv skaper verdier. Sluttanalyse av verdiskapingsprogrammet Naturarven som verdiskaper*, Telemarksforskning på oppdrag fra Miljødirektoratet.

Verdiskaping – å lukkast i lag

¹ Hannevig, L. og Parker, M. (2012). *Dialog: en praktisk veileder* Flux.Oslo
Ingebrigtsen, S. og Jakobsen, O. (2004) Økonomi, natur og kultur, Abstrakt forlag. Oslo

Planlegging som kapasitetsbygging

Amdam J. (1997). *Planning for rural and local development in Ireland and Norway*. I Byron R., J. Walsh and P. Breathnach (eds.) *Sustainable Development on the North Atlantic Margin*. Ashgate. Aldershot.
Amdam J. (1998a). *Regionale utviklingsprogram og partnerskap mellom private og offentlige utviklingsaktører. Krav og forventningar på Nordvestlandet*. Notat 6/98. Møreforskning og Høgskulen i Volda. Volda.
Amdam. J. (1998c). *Confidence Building in Local Planning and Development. Some experience from Norway*. Høgskulen i Volda og *Sosiedade e territorio* Número 29, Julho 1999.
Amdam, J. (1999). Områderetta politikk. Utfordringer for regionalpolitikken ved århundreskiftet. *Plan* 1-2/99. s. 4-13. Universitetsforlaget. Oslo.
Amdam R. m.fl. (1995). *Regionalpolitikk og bygdeutvikling. Drøfting av lokale tiltaksstrategiar*. Samlaget. Oslo.
Arbo P. og O. Bukve (1990). *Regionalpolitiske snuoperasjoner og lokale handlingsmiljø. Tertiærsektoren som distriktspolitisk drivkraft*. NordREFO 1990:5, København.
Asheim, B.T. og A. Isaksen (1997). *Location, agglomeration and innovation: Towards regional innovation systems in Norway?* European Planning Studies, 5.3, 299-330.
Bennett R. J. og A. McCoshan (1993): *Enterprise and Human Resource Development: Local Capacity Building*. Paul Chapman Publishing Ltd. London.
Friedmann, J. (1992): *Empowerment. The Politics of Alternative Development*. Cambridge MA & Oxford UK: Blackwell Publishers.
Friedmann & Weaver (1979): *Territory and Function. The Evolution of Regional Planning*. London.
Gallent N. and S. Robinson (2013): *Neighbourhood planning. Communities, networks and governance*. Policy Press. Bristol.
Glosvik Ø. og J. Amdam (1997): *Programarbeid og partnerskap i praksis - erfaringar frå Sogn og Fjordane. Møreforskning Volda. Vestlandsforskning - rapport nr. 5/97*. Sogndal.
Hansen, J. Chr. og T. Selstad. (1999): *Regional Omstilling – strukturbestemt eller styrbar?* Universitetsforlaget. Oslo.
Healey, P., A. Madanapour and C. Magalhaes (1999): *Institutional Capacity-building, Urban Planning and Urban Regeneration Projects*. In M. Sotarauta (ed.) *Urban Futures: A Loss of Shadows in the Flowing Spaces?* Futura vol. 18. No. 3/1999. p. 117 - 137.
Isaksen, A. og O. R. Spilling (1996): *Regional utvikling og små bedrifter*. Høyskoleforlaget. Oslo.
Isaksen, A. (1997) (red): *Innovasjoner, næringsutvikling og regionalpolitikk*. Høyskoleforlaget. Kristiansand.
Kobro, Lars U., Knut Vareide, Morten Hatling (2012): *Suksessrike distriktskommuner*. TF-rapport nr. 303. Bø.
Meld. St. 18 (2016–2017): *Berekraftige byar og sterke distrikt*. KMD. Oslo
Nilsson, J-E. (1998): *Blomstrande näringsliv. Krafter och motkrafter bakom förändringar i europeiska och amerikanska regioner*. ISBN 08-7082-630-7. IVA. Stockholm.
Putman, R.D. (1993): *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press. Princeton.
Ringholm T., m.fl. (1994): *"_- og alle var enige om at det hadde vært en fin prosess." Erfaringer med strategisk næringsplanlegging*. Rapport 4238. NORUT Samfunnsforskning. Tromsø.
Storker, M. (1997): *The Regional World. Territorial Development in a Global Economy*. The Guilford Press. New York. London.
Stöhr W. (red.) (1990): *Global Challenge and Local Response. Initiatives for Economic Regeneration in Contemporary Europe*. The United Nations University. Mansell. London og New York.
Törnquist, T. (1997): *Människa, teknik och territorium*. NordREFO. 1997:4. Stockholm.
Wicken, O. (1997): *Regionenes industrialisering – et historisk perspektiv*. I Isaksen, A. 1997 (red.) s. 80-111.

Suksessrike distriktskommuner anno 2012 og 2018

Kobro, L.U. m.fl. (2012). *Suksessrike distriktskommuner* Telemarksforskning og SINTEF på oppdrag fra Distriktssenteret TF-rapport nr. 303

Ti grunner til at regionale samarbeid lykkes

- ¹ Horigmo, A.M.J. m.fl. (2014) *Kommunalt samarbeid på næringsfeltet* Oxford Research på oppdrag fra Distriktssenteret
² Hanssen, G.S. og Hofstad, H. (2016) *presentasjon på byregionsamling 2. februar*, NIBR
³ Moen, S.E. (2011) *Kommunen som samfunnsutvikler – Drivere og hindringer for næringsutviklings- og sysselsettingsarbeid* FAFO
⁴ Kobro, L.U. m.fl. (2012). *Suksessrike distriktskommuner* Telemarksforskning og SINTEF på oppdrag fra Distriktssenteret TF-rapport nr. 303
⁵ Angell, E. og Grimsrud, G.M. (2017). *Småkommuners nytte av regionalt samarbeid om næringsutvikling og næringsrettet samfunnsutvikling* Uni Research Rokkansenteret på oppdrag fra Distriktssenteret Rapport 5-2017

Går vinninga opp i spinninga?

¹ Angell, E. og Grimsrud, G.M. (2017). *Småkommuners nytte av regionalt samarbeid om næringsutvikling og næringsrettet samfunnsutvikling* Uni Research Rokkansenteret på oppdrag fra Distriktssenteret Rapport 5-2017

Svolvær: Prisfinalist – og hva så?

¹ Angell, E. og Grimsrud, G.M. (2017). *Attraktiv og bærekraftig? Småbyers erfaring med nasjonale retningslinjer for by- og tettstedsutvikling* Uni Research Rokkansenteret på oppdrag fra Distriktssenteret. Rapport 4-2017

Hvordan har det gått med folketallet i kommunene, og er innvandring redningen?

Befolkningsframskrivingene 2012, resultater: <https://www.ssb.no/statbank/table/09482/>
Befolkningsframskrivingene 2018, resultater: <https://www.ssb.no/statbank/table/11668/>
Brunborg, H., I. Texmon og M. Tønnessen (2012): *Befolkningsframskrivinger 2012-2100: Modeller og forutsetninger*. Økonomiske analyser, Statistisk sentralbyrå
Leknes, S. m.fl. (2018). *Befolkningsframskrivingene 2018*. Statistisk sentralbyrå. Rapporter 2018/21
Folkemengde ved folketellingene (K) 1769 - 2011 Statistikkbanktabell 09501: <https://www.ssb.no/statbank/table/09501/>

Steinkjer - Sogndal - Alstahaug

Tlf 48 16 82 80

Epost: post@kdu.no

www.distriktssenteret.no

facebook.com/distriktssenteret